

7.
M. GOTTLIEB WERNSDORFFII

ELOQVENTIAE ET POËSEOS IN ATHENAEO GEDANENSI
PROFESSORIS ET REGIAE SOCIETATIS SCIEN-
TIARVM BEROLINENSIS SODALIS

DE

MONTANISTIS

SECVLI II.

VVLGO CREDITIS HAERETICIS

COMMENTATIO HISTORICO-CRITICA,

QVA

EORVM VATICINIA, OPINIONES VERAЕ ET

DISCIPLINA PROPONVNTVR ET A FALSIS

ACCVSATIONIBVS LIBERANTVR.

GEDANI

APVD THOMAM IOANNEM SCHREIBERVUM

clō Ic cc LI.

Grati n
C. D.

M. GOTTLIEB WERNISDORFF

TIAM M. BEROLINENSIS SOCIETAS
PROFESSORIS ET REGIAE SOCIETATIS SCIENTIAE
ELOGIUM ET PARS IN ATHENAEIS CEDANTENSIS

DE

21721A T10M

.11

REXIA
MONACENSIS

AYO

ACCUSATIONIBVS LIBERANTVR
DISCIPLINA PROPONAVITVR ET A FALSI
TORVM VATICINIA, OPINIONES VERAE ET

GEDANI

APVD THOMAM IOANNEM SCHREIBERAM

11 23 31 40

VIRIS
MAGNIFICIS, SUMME VENERANDIS
ET ERVDITISSIMIS
IOACHIMO SAMVELI
WEICKHMANNO

SS. THEOLOG. DOCTORI ET PROFESSORI PVBLIC. TEMPLI O.O. SS.
PRAEPOSITO ET CONSISTORII ECCLESIASTICI ASSESSORI
IN ACADEMIA WITTEMBERGENSI

ET
CHRISTIANO AVGVSTO
CRVSIO

SS. THEOL. DOCTORI ET PROFESSORI PVBL. ORDINARIO
ITEMQVE PHILOSOPHIAE EXTRAORDINARIO
IN ACADEMIA LIPSIENSI

VIRIS DE ACADEMIIS SAXONICIS
ET VNIVERSO ORBE LITTERATO
IMMORTALITER MERENTIBVS

DOCTRINA, PIETATE, HVMANITATE

EXCELLENTISSIMIS

S. P. D.

GOTTLIEB WERNSDORFFIVS.

Viri summe venerabiles,

Cum quicquid labore & lectione & peruestigatione antiquitatis consequi potueram, in hunc libellum contulissem, ut eum legentibus utilem & publica luce non plane indignum, si possem, ederem, nihil quidem amplius ad ejus commendationem a me addi posse, multa tamen adhuc requiri videbam. Cogitanti igitur mihi, unde ornamentum & praesidium ei pararem, quo gratius exsplenderet & libentius legeretur & auctoritatem aliquam, si ita loqui fas est, consequeretur, Vos mihi occurrebatis maxime idonei, a quorum illustribus & in orbe erudito gratiosis nominibus illud utrumque peterem. Simul me antiquo & inveterato dudum nomine exsolvere cupiebam, quod Vestris variis & multis benevolentiae documentis, officiis beneficiisque apud me locaveratis. Denique publicum nostrae amicitiae testimonium extare volebam, quae inde ab ineunte adolescentia in hunc diem mutuo amore & sincero studio nutrita, cum aetate nostra crevit & radicibus virtutis nixa, hodieque amabiliter viget. Neque enim ea temere juncta fuit aut commoditatis alicuius spe aut in otii perniciem aut ex alia causa illiberali, sed ego quidem Vos colui admiratione vestrarum virtutum, industriae, doctrinae, humani-
tatis,

tatis, quibus jam tum inter æquales ita eminebatis, ut futuræ magnitudinis indicia non obscura apparerent: Vos me vicissim diligebatis opinione quadam, quam de meo animo & moribus habebatis. Auxit familiaritatem consuetudo diuturna & officiorum mutuo præstandorum perpetua voluntas & consiliorum communio & studiorum similitudo. Ad hæc vincula deinceps apud TE, WEICKHMANNE, accessit collegii societas concordissima, & grande illud TVVM beneficium, cum locum TIBI destinatum mihi cederes & gratia TVA apud eos, qui fortunam meam fundare & stabilire poterant, id efficeres, ut communis voti compotes fieremus. Eo quidem modo abs TE divulsus, in patriam TVAM, mea relicta, veni; nunquam tamen, me abs TE sejunctum vivere, sensi: ita enim interfuisti meis negotiis, ita me apud TVOS amicos in gratia posuisti, atque quod maximum duco semperque ducam, conciliator fuisti amicitiae conjunctionisque jucundissimæ cum amantissimis fratribus TVIS, magnis in rempublicam patriam meritis claris viris, ut cum universam hanc urbem hospitalissimam experirer, TE optimum προξενον laudarem, cui quicquid in hac altera patria mea vel commodi vel ornamenti vel voluptatis vel gratiæ cepi, referrem acceptum. TIBI vero, CRVSI, non nomine solum meo debeo; quamvis & multa TVA in me officia summam necessitudinem effecerunt. Namque inde ab condiscipulatu per hos XVIII annos sine offensa, sine querela, fœdus amicitiae nostræ summa benevolentia servatum esse, vere gloriari possum. TV is eras, cujus vitæ studiorumque imaginem atque exemplum mihi proponendum semper putabam, ut tum demum mihi laudem mereri viderer, cum quam proxime abs TE abesse judicabar. TV consiliorum meorum consors, TV studiorum & socius & adjutor, TV bonorum conatum auctor, TV hospes meus. TV honores meos academicos eleganti scripto celebrare dignatus es, ut ego antea TVOS primos cecineram. Sed præter me, frater meus Ernestus Fridricus TVA numerat beneficia, & siquid in elegantioribus litteris ac philosophia aut profecit

aut ad aliorum hominum usus jam contulit, id omne se TVIS
consiliis TVÆQVE institutioni debere fatetur.

Cum igitur tot atque tanta summæ gratiæ monumen-
ta amicitiae nostræ conjunctionem ornent, ingratus & indi-
gnus VESTRA amicitia merito viderer, nisi aliquam quære-
rem occasionem animum VOBIS devotum declarandi & quan-
ti æstimem illam VESTRAM benevolentiam, qua me sem-
per complecti dignati fuistis, publice profitendi. Quapro-
pter hocce opusculum, leve munus, ad vos mitto & sum-
mis VESTRIS nominibus inscriptum iudicio VESTRO lubens
meritoque subjicio; qui & tanta excellitis doctrinæ copia &
tam sagaci rerum intelligentia, ut quam maxime possitis per-
spicere, erudite & probabiliter & bene scriptum quid sit, an
contra; & ea animi æquitate estis, ut velitis absque partium
studio de quibuslibet rebus iudicium facere; ea denique
mecum agere consuevistis sinceritate, ut nec laudem, si
quam merear, suppressuri, nec reprehensionem, in quam
VOBIS videar incurrisse, mihi remissuri sitis. Quare hicce
libellus VESTRO arbitrio stabit & cadet. Si eum forte suf-
fragio VESTRO approbandum putetis, non solum me suc-
cessu laboris secundo beatum, sed & librum adversus alio-
rum sinistra iudicia satis præmunitum arbitrabor; sin is VOBIS
displicuerit, ne utique ego, qui aliis in rebus VOBIS soleo
esse consentientibus sensibus, hac una in re dissentiam.

Cæterum, quia libellus diversis temporibus scriptus
& typis expictus fuit, nam ex quinque disputationibus con-
stat, non mirabimini crebriora supplementa, emendationes,
limitationes, easque sæpe iniquo loco positas. Ut autem &
vos & quivis alius lector, si quis forte erit, facilius ea, quæ
eo continentur, & quo ordine ac loco dicta sint, considerare
queat neque multum indice indigeat, brevem synopsin
omnium locorum præmisi. Sunt autem istæ quinque dispu-
tationes editæ & publicæ defensæ

Prima

Prima quidem die XVI. Iunii A. clōlōccxLVI. Respon-
dente FRIDR. SCHMIDT,

Alterā die XI. Aug. anni ejusdem, Respondente
ADAMO HELMS,

Tertia die IX. Iul. A. clōlōccxLVIII. Respondente
GABR. GOTTFR. VOGT,

Quarta die IX. Iul. A. clōlōccCL. Respondente IO. CAR.
BAVER,

Quinta die XV. Iun. A. clōlōccCLI. Respondente IOA.
CHRIST. STARCKE,

Atque ex his propugnatoribus tertius & quartus, mei quon-
dam perdiligentes auditores, nunc TVI, WEICKHMANNE,
sunt, quintus mox erit.

Quintam ut absolverem iucundius & hilariore animo,
triplex gaudium, beneficio DEI una hebdomade mihi acci-
dens, efficiebat: quorum unum domesticum erat, alterum
ex TE, WEICKHMANNE, natum, quod tum altero consu-
latu academico felicissime & Diis hominibusque plaudentibus
gesto TE abdicabas, tertium ex TE, CRVSI, qui eadem
hebdomade summos in Theologia honores consequeraris.
Maeste hac felicitate VESTRA sitis, Amici, quos divina pro-
videntia bono academiarum Saxonicarum jam ad summum
honorum, quos quidem nostræ fortis homines consequi pos-
sunt, fastigium evexit, quibus summam nominis celebra-
tem & meritorum ingentem famam, nulla obliterandam po-
steritatis oblivione, nulla labefactandam invidiæ malignitate,
concessit, quos in præsidium divinorum dogmatum, orna-
mentum litterati orbis, commodum maximum universæ sa-
cræ consociationis, hucdum omnibus, quæ in mortalem con-
ditionem cadunt, fortunæ bonis affluere voluit. Idem præ-
potens DEVS, precor, conservet & magnis quotidie incre-
mentis augeat hunc fortunæ florem, hunc vigorem corpo-
rum animorumque, hanc stabilem sanitatem, hunc prosper-
rimum

rimum sacrorum & eruditorum laborum VESTRORVM successum, ut per vos academiae VESTRAE porro floreat, per vos bonis artibus suum constet pretium, per vos veritas divina, haecenus a VOBIS laudabiliter propugnata, stet invicta, & tanto fervore in hac irreligiosorum hominum turba ab omni corruptela asseratur, quanta dexteritate ad futuri seculi salutem tot auditoribus VESTRIS traditur.

Speciatim TIBI, WEICKHMANNE, depositos feliciter fasces splendidissimi pariter ac gravissimi honoris ex animo gratulor; atque ut TVA prudentia & animi magnitudo & laborum patientia praem multis aliis tanto oneri ferendo par est, ita opto, ut TIBI salvo & florentissimo plures adhuc, quam C. Mario quondam, sed iidem auspiciatissimi, consulatus academici obtingant.

TV vero, CRVSI, hucdum inter philosophos nostrae aetatis talem locum tenuisti, acumine & subtilitate divini ingenii, industria incredibili, scriptorum & auditorum multitudine partum, qualem inter sexcentos, qui philosophiam profitentur, vix unus sperare potest; & talem inter eos, qui divinas disciplinas docent, ut dexteritate docendi & utilitate & frequentia auditorum & celebritate nulli cederes. Nunc totum TE sibi vindicat diviniior philosophia, & cum eandem lucem, vim, firmitudinem, securitatem abs TE merito expectet, quam humanae philosophiae jam conciliasti, brevi, credo, studium purioris doctrinae tanto flore, quanto antea nunquam, emergsurum, & certo fore spero, ut, quemadmodum Witteberga suo WEICKHMANNO, sic Lipsia TIBI sua incrementa & renovatam celebritatem debeat. Va-
lete. Scr. Gedani, finiente Majo A. c1610cccl1.

Conspectus.

Conspetus.

Decларatur institutum, non de fatis, sed *de doctrina ac moribus* Montanistarum agendi. Præmittitur definitio hæretici & schismatici, ut, utro nomine illi appellandi sint, intelligatur.

§. 1. Duo potissimum Montanistis vitio vertuntur, vaticinia nova & rigor disciplinæ: naturam vero Montanismi constituit approbatio paracleti in Montano loquentis.

§. 2. Vigebat tum quidem donum vaticiniorum in viris sanctis: quod exemplis probatur, idque perpetuo in ecclesia futurum credebatur. Vnde & Montanus vates videbatur. Obiter pag. 4. monetur, Anonymum Eusebii neutiquam esse Asterium, sed hunc potius pro Montanistis scripsisse videri.

§. 3. Montanus nullum gravem errorem vaticiniis suis induxit, sed, ut ex superstitibus effatorum ejus reliquiis intelligitur, cecinit futura fata ecclesiæ, excitationes ad pietatem, de instante fine mundi, de secuturis gravissimis bellis, de adventu cœlestis Ierusalem, de cessatione vaticiniorum, quamvis non videantur Montanistæ vatibus defecti fuisse post primorum vatum mortem, item de anima, quæ sit corporea, at hoc antiquis non visum esse erroneum. Pag. 8. obiter observatur, Montanum jam ineunte Commodi imperio extinctum fuisse.

§. 4. Displicebant Montanistæ non ob vaticinia in se, sed ob modum vaticinandi, nempe quod veluti DEVS loquebantur in prima persona, quod vates tanquam inanimata instrumenta afflatus divini esse docebant, quod

**

se

Conspectus.

se cogi ad voluntatem DEI enunciandam dicebant, maxime autem

- §. 5. quod in ecclasi loqvebantur, vel potius, quod falsam ecclasin fingeant.
- §. 6. Item, quod Montanus, ut ajunt, erat moribus molli-
bus, aleator, usurarius, studiosior munditiarum,
quas Christiani angelis malis inventoribus tribuebant:
tamen Tertullianum hunc mundum muliebrem con-
demnasse probatur. Item, quod ille accusabatur
dissolvere conjugia, quia mulieres quædam relictis
maritis eum seqvebantur; quod convicia in catholi-
cos dicebat; hoc tamen negatur: quod munera ac-
cipiebat & alia inique & avare specie oblationum facie-
bat; hoc tamen probum ex eo ortum esse videtur,
quod crebro jejuna pro pauperibus docebat, & tan-
quam episcopus fiscum ecclesiæ curabat. Isidorus
Pelus. eum adulterum fuisse, & Cyrillus Hierosol. eum
facta atrocita commisisse calumniantur.
- §. 7. Spiritus ille vaticinus non debetur cacodæmoni, quia
fidei dogmata salva relinqvebat & ab episcopis expelli
non poterat, neque etiam furori naturali, neque frau-
dulentia,
- §. 8. sed potius ægræ menti ac melancholiæ illorum homi-
num, qui se divinitus excitari imaginabantur ad mo-
res Christianorum emendandos & in delirio conciona-
bantur: unde & Montanus sibi ipse laqueo vitam eripuit.
Non tamen negatur, postea fraudes aliquas accessisse.
- §. 9. Multi, etiam magni viri, sanctitate externa decepti,
vaticinia eorum approbarunt: Vnde illi multitudine
afsectarum & martyrum gavisi sunt.

§. 10.

Conspectus.

§. 10. Montanistæ nullum dogma fidei labefecerunt, ut ipsi Patres testantur & scripta Tertulliani docent: potius multos theologiæ locos egregie illustrarunt.

§. 11. Nihilominus Epiphanius scribit, Epiphanium semet vendidisse deum summum: quæ calumnia evertitur.

§. 12. Et Hieronymus eis Sabellianismum imputat. Contra demonstratur, veram Montani sectam de Trinitate orthodoxe sensisse, & forsan solam scholam Æschinis illum errorem fouisse, nisi aut Theodotus Montanista cum Theodoro anti-trinitario confusus aut postea aliqui eorum a Marcello perversi, aut orthodoxi Montanistæ ab Arianis temere fuerunt huius erroris postulati. Pag. 35. obiter ostenditur, præfulem Romanum, qui cum Montanistis communicavit, videri fuisse Victor-rem.

§. 13. Cyrillus Hierosol. accusat Montanum, semet appellasse Spiritum S. Explicatur sententia eorum de Paraclete; scilicet crediderunt, paracletum spiritum in prophetis vetustis locutum, super apostolos effusum, eisque tradidisse plenam omnium veritatum cognitionem: sed eundem denuo per Montanum ecclesiam instituisse, & non quidem fidei, tamen morum ac disciplinae emendationem suggessisse: proinde Montanum distinctum esse a Paraclete per eum loquente. Quare falsum est, plura & maiora paracletum hunc docuisse per Montanum, quam per apostolos. Relictam vero Montano emendationem disciplinae esse ideo crediderunt, quia ea temporibus apostolorum nondum necessaria esset.

§. 14. Isidorus Pelus. calumniatur, eos cum Manichæis conspirasse. Vere tamen crediderunt, animam corpoream

Conspectus.

ream esse, & regnum millenarium in terris fore, item, omnes animas, exceptis martyrum, usque ad diem resurrectionis apud inferos detineri.

- §. 15. *Mores* eorum ab Isidoro culpantur, quasi fuissent præstigiatores, homicidæ, adulteri, idololatræ. Apollonius tradit, quosdam eorum ob scelera fuisse a magistratu punitos aut martyrium pecunia redemisse: quod nullo modo verisimile esse ostenditur, maxime ideo, quod Anonymus gloriam martyrum ipsis relinquit.
- §. 16. Calumnia est, quæ de mactato ab iis puero & panibus eucharisticis cruore pueri infectis, narratur:
- §. 17. Nec minus, quod Philastrius, confundens eos cum Marcionitis, narrat, ab eis mortuos per vicarium baptizari.
- §. 18. Item, eos panem & caseum in eucharistia obtulisse: quæ occasione explicatur somnium Perpetuæ, in quo caseus occurrit, & origo hujus ridiculæ narrationis ab oblationibus rusticorum repetitur.
- §. 19. Item, apud eos mulieres sacerdotio fungi: quod contrariis locis Tertulliani confutatur, & origo ejus opinionis ostenditur, nempe confusio montanisticarum mulierum cum Quintilla & alia fanatica, quæ Seculo III. inter catholicos delirabat.
- §. 20. In *hierarchia* eorum episcopus Pepuzensis summus sectæ patriarcha erat, post hunc Cœnones, & tandem episcopi.
- §. 21. Feruntur inter precandum digitum naso applicuisse, ideo Tascodrugi nominati: tamen Tertullianus modeste

Conspectus.

desse orandum & ne ipsas quidem manus sublimius attollendas esse docet. Dicuntur etiam paschatis diem alieno tempore celebrasse.

§. 22. Præcipue vitio eis datur *rigor disciplinæ*. At hunc postea catholici ipsi imitati sunt, secus ac fieri solet in aliis controversiis, post quas motas error cavetur potius. Sed eam ob causam sequentes Catholici pejus depinxerunt Montanistas, ne ipsi eis similes viderentur.

§. 23. Primo *jejunia* præscribebant, quod displicebat catholicis. Sed id faciebant non contemptu ciborum, ut criminatur Epiphanius, sed ex religionis opinione ob alias rationes.

§. 24. Culpabantur, quod ea ut necessaria imperarent. Sed ostenditur, qualis illa necessitas fuerit, nempe ab conditione temporum & periculorum pendens, & libertatem jejuniorum apud catholicos nomine, non re, diversam fuisse. Præter statum jejunium paschale, commune cum catholicis, habebant duas hebdomades xerophagiarum, alteram statim post pentecosten, alteram forsan mense decembre, non duas ante pascha. Jejunia illorum seculorum poscebant abstinentiam totius diei. Xerophagiæ plane novum erant institutum Montanistis proprium. Stationes, quas catholici hora tertia solvebant, ipsi plerumque ad vesperam usque producebant. Nunquam autem die Sabbathi stationem celebrarunt.

§. 25. Hac occasione contra S. R. Chladenium ostenditur, naturam stationum apud catholicos in semijejunio consistisse, nec simpliciter fuisse diem pietatis privatæ. Concluditur, cum discrimen leve fuerit, catholicos non habuisse causam ideo Montanistas culpandi: maxime

Conspectus.

cum ipsi postea Montanistarum instituta imitarentur. Pontificii interdum fatentur, suas leges jejuniorum originem habere a Montano.

§. 26. Secundo, prohibebant *secundas nuptias*, tanquam adulterium,

§. 27. ita tamen, ut quibusdam in casibus eas permitterent.

§. 28. Multi Patres eis adstipulantur, maxime Athenagoras, qui id propter Montanismo haud leviter tinctus videtur & præterea ecclasin prophetarum laudat. Sed ostenditur, etiam alios Patres ita sensisse & Concilia quædam idem statuisse. Falsum est discrimen, quod Epiphanius constituit inter suos & inter Montanistas, nempe quod illi svadeant, hi cogant abstinere a secundis nuptiis. Tribuitur reliquiis Montanismi prohibitio Tridentina nubendi post divortium.

§. 29. Perperam accusantur, divortia probasse, & contrarium demonstratur ex Tertulliano, & origo accusationis indicatur.

§. 30. Tertio. Peccatores graviores nunquam in gratiam *recipiebant*: non ita, ut eos venia apud Deum excluderent, non, quasi ecclesia non haberet potestatem eos recipiendi, sed quia id consultum & utile fore negabant. Obiter p. 90. declaratur, in libro Tertulliani de pœnitentia agi tantum de venia apud Deum, non de pœnitentia coram ecclesia.

§. 31. Catholici illius ætatis homicidas quidem & apostatas nunquam recipiebant, quod e concilio Eliberitano demonstratur, tamen semel adulteros. Quare controversia tantum de eo erat, utrum adulteri pari passu ambulare

Conspectus.

lare cum istis debeant. Ostenditur Originem & quosdam Afros cum Montanistis consensisse.

§. 32. Quarto. Monitu Montani nec *fugiendum in persecutione* nec vitam pecunia redimendam esse censebant: permissionem Christi de fugiendo in aliam civitatem, fuisse mere temporariam. Alii Christiani pro conditione temporum & utilitatis communis mox fugiebant, mox manebant. Potius prudentiæ cujuslibet hoc fuisset relinqvendum. At Montanistæ tempore persecutionis audacter agebant; licet ad hanc audaciam non excitari possent privilegiis martyrum, quippe qui nec laute nutriebantur nec jus deprecandi pro lapsis habebant.

§. 33. Neque tamen verum est Tillemontii assertum, eos credidisse, melius esse fidem abnegare, quam fugere. Errat Ill. Pertschius, dum a Tertulliano fugam permitti docet.

§. 34. Quinto. *Virgines velandas* esse censebant.

§. 35. Rigidi quoque fuerunt in aliis capitibus disciplinæ, quæ nunquam in controversiam venerunt, ut cum negarunt, licere interesse spectaculis, aut gestare coronam aut litteras profanas docere, aut jurare, aut militare, aut mercaturam facere, aut magistratum gerere, aut solemnibus diebus strenas mittere, aut domos laureis ornare. Hæc enim omnia in suspensionem idololatriæ venire credebant.

§. 36. Concluditur, eis jure nihil exprobrari potuisse a veteribus, quia exiguum aut nullum fuit opinionum discrimen: nos tamen jure culpæ posse prohibitionem secundi matrimonii & contemnere vaticinia eorum, quæ nec divina neque valde utilia fuisse videntur. Hoc loco p. 108 vindicatur §. 25. adversus S. Rev. Chladenii
novas

Conspectus.

novas objectiones, & ostenditur naturam stationum omnino fuisse semijejunium: & p. 115 pro §. 24. asseritur, sabbathum fuisse stationibus exemptum, nec stationem unquam hora quarta aut sexta finitam fuisse ex natura horarum canonicarum probatur.

§. 37. Dissentitur a Thomasio, qui causam odii adversum Montanistas fuisse putat studium sanctitatis. Vera causa & origo litis fuit vaticinandi libido, deinceps demum rigor disciplinae displicuit.

§. 38. Initio Montanistae erant in communione catholicorum. Post quidam Zelotae eos excluderunt, qui auctores rixae extiterunt. Tamen vere extrusi fuerunt ex ecclesia, & nihilominus recepti a Victore romano.

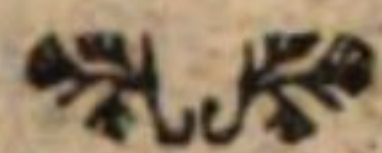
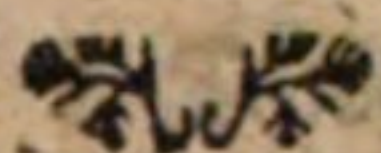
§. 39. Ipsi vicissim, licet jam sejuncti, catholicos fratrum loco habebant.

§. 40. Quare concilia Seculi IV. quae eos rebaptizandos decernunt, inique agunt. Vnde videtur ea secta jam Sec. IV. emortua fuisse, nec satis innotuisse.

§. 41. Montanus videtur libros scriptos reliquisse.

§. 42. Monetur, Tertullianum magni faciendum esse, neque aliis Patribus posthabendum, etiamsi fuerit Montanista.

α & ω.

DE

MONTANISTIS.

Nullum genus hominum hisce temporibus vulgatiore fama celebratur, quam incolæ Scotiæ montanæ. De his omnes nuntii, qui ex Britannia veniunt, nuntiant: relationes publicæ scribunt: famigeratores rumusculorum sine capite mira commemorant: omnes omnium forsan gentium homines, docti, indocti, summi, infimi, in colloquiis familiaribus, ubi nemo de rebus publicis non disputat, loqvuntur. Isti enim homines, moribus & vitæ genere rustici, regique suo sæpe reperti infideles, nunc a Francis sollicitati spe avitæ & religionis & libertatis, a legitimo veroque domino defecerunt; cumque non satis mature reprimerentur, duce quodam Eqvite, cujus regnum non videtur esse de hoc mundo, regis provincias vexarunt hodieque vexant, castella expugnarunt, magnas prædas ceperunt, copias regis interdum pepulerunt. Quæ diu faciendo, facile nobis persvadent, eos non tam cito, ut olim speratum fuerat, ad officium redigi posse.

De his montanis rebellibus dum sæpe lego, audio, cogito, facile recordor *Montanistarum*, pariter rusticorum, & contra verum dei cœtum quondam rebellantium: Quorum historiam quidem scio a multis fuisse traditam, maxime iis, qui de hæresibus scribere ausi sunt, diverso omnino consilio, diversa fide, diversa autoritate; sed a paucis absque partium studio exploratam. Mihi propositum est, sepositis aliis quæstionibus, neglecta expositione de fatis & factis sectæ, præcipue in errores ac peccata horum hominum inquirere, ut, quo jure quæve injuria inter hæreticos numerari mereantur, accuratius intelligatur. Quod si mihi fortasse contingat, ut facile prævideo, ut aliter sentiam, quam plerique, qui vetustorum Patrum autoritate ad falsum æque ac verum

abripiuntur, sentiendum judicent, veniam mihi dari postulo, qui sine pruritu laceſſendi Patres, quos alioquin merito magnifacio, sine infano studio pravorum hominum errores excusandi, cum tanto temporum intervallo a Montanistis remotus ſim, ut nullo commodo meo ad eorum partes tuendas adducar, sine libidine novum aliquid comminiſcendi ex eoque gloriam aucupandi, nihil aliud quaero, quam indagare verum.

More loquendi veterum *haereticus* appellari ſolebat homo profeſſione Chriſtianus, qui propter gravem aliquem in fide diſſenſum a communione coetus Chriſtiani reſceſſerat: ¹ *ſchiſmaticus*, qui ob aliam cauſam, utpote diverſos ritus, ambitionem, moroſitatem, injuriam acceptam, coetus fidelis ſocietatem dereliquerat. ² Nunc diſpiciendum eſt, utra appellatio rectius & juſtius Montani ſectae conveniat.

§. I. Id, quod & olim & nunc Montanistis vitio vertitur, duobus capitibus conſtat: alterum eſt nimius rigor diſciplinæ & praecepta morum mediocritatem omnem excedentia: alterum, quod vaticinia Montani ſociarumque ejus fanaticarum tanquam divina venerabantur. Hæc ſunt eorum crimina, ſtolidæ ſatis, non tam horrenda tamen, ut exoſum hæreſeos nomen mereantur. Prius illud cum multis eccleſiæ doctoribus, quos tamen nemo hanc ob cauſam infamavit, commune habent, poſterius proprium ſibi vindicant. Quare is character ſectae eſt, quo ab reliquis internoscitur, quod ſancta quadam credulitate nugæ vatum ſuorum divina oracula eſſe rebantur. Sic enim TERTULLIANUS, qui ex illorum numero eſt, diſerte docet: ³ *Nos quidem agnitio Paracleti atque deſenſio diſjunxit a Pſychicis.* Illo titulo ſolet Afer ſpiritum Montani, hoc convitio catholicos notare. Idem confirmat EPIPHANIUS, alias hæreticis parum æqvus, dum eos teſtatur ⁴ recte

¹ Conf. Herrn Pertschens Versuch einer Kirchen-Hiſtorie, Sec. I. cap. 18. §. 2. p. 493.

² Vid. SVICERI *thesaurus eccleſiaſt.* voce *ſchiſma*, p. 1202. FORBESII *inſtructiones theol. hiſtor.* lib. XIV. cap. I. pag. 708. & PERTSCHIIUS loc. cit. §. 6. p. 497.

³ TERTULLIANUS *adverſus Praxeam*, cap. I. p. 634. edit. Rigalt.

⁴ EPIPHANIUS *haereſi* XLVIII. §. I. p. 402.

ēte sentire de rebus divinis, ac non nisi propter spiritum vaticinum Montani secessionem fecisse. Quare indoles Montanisticae superstitionis in hujus paracleti approbatione consistit. Poterunt tamen nonnulla ad credulitatem hanc sive illustrandam sive excusandam proferri.

§. II. Primo quidem, ætate Seculi secundi pro certo habebatur, donum vaticiniorum nondum prorsus in coetu Christi defecisse, spiritumque S. nonnullos homines sibi servasse, quorum opera ac ministerio coetui suo futura fata prænuntiet, sacras litteras extraordinaria patefactione interpretetur, atque disciplinam publicam ad voluntatem Dei componat. Intelligitur hoc ex quam plurimis exemplis virorum spiritu fatidico actorum, ut Quadrati, Melitonis, Dionysii Alexandrini, aliorum. S. Polycarpus, vir ab ipsis apostolis quondam institutus, antistes Smyrnenfis, qui iisdem fere temporibus, quibus Montani secta in Phrygia extitit, extremum supplicium pro fide Christi perpeffus est, visione divina commonefactus se vivum combustum iri prædixit. ⁵ Hermæ Pastoris libellus hodieque superstes & magni olim æstimatus ab Irenæo, Clemente Alex. Origine, Eusebio, in partes tres divisus est; quarum prima a *visionibus* inscripta, nihil nisi vaticinantes visiones exhibet: cuius quidam autorem dum DAVID BLONDELLUS ⁶ *larvatum prophetam, impurum dogmatisten, Montanisticarum superstitionum gurgitem* nuncupat, suo iudicio, neque injusto, utitur, non iudicio priscorum Patrum. S. Cyprianus martyr, Carthaginensis præsul, sæpe multumque solebat gloriari, ⁷ sibi haud raro singulari manifestatione divina obvenire visa de iis, quæ aut futura sint, aut quæ facere ipse debeat. Hæc equidem pro commentis venditare nollem: nota enim est viri sinceritas & minime fucata modestia. Et quid multa? Quidam Montanista-

A 2

rum

⁵ Epistola ecclesie Smyrnenfis de martyrio Polycarpi cap. 5. in ITTIGII patribus apostol. & in COTELERII patribus apostolicis tomo II. p. 196. ἐν ὀπλᾶσι γεγόνε, καὶ εἶπε προφητικῶς.

⁶ DAV. BLONDELLI apologia pro sententia Hieronymi de episcopis & presbyteris, Sect. II. §. 3. p. 16. & 17.

⁷ Loca Cypriani collegit HENR. DODWELLUS Cyprianica dissertatione IV. §. 18. seqq.

rum adversarius 8 ipse docet; δειν εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν
 πασῇ τῇ ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρεσχίας, ὁ Ἀποστολὸς ἀξιοῖ
esse debere donum vaticinationis in tota ecclesia usque ad novissimum ad-
ventum Christi. Prætereo Gregorium Neocæsareensem, qui a miracu-
 lis nomen Θαυματουργῶς tulit, neque exempla cumulo, quæ largo jam
 numero adduxit HENRIC. DODWELLUS, 9 & quibus evincere studet,
in omni illo intervallo ab apostolis ad Cyprianum usque perpetuum fuisse
visionum usum, semper ab ecclesia probatum, ac sero 10 demum Constan-
 tini Maximi ætate animadversam esse vaticiniorum defectionem, quæ
 tamen sensim paulatimque acciderit, & in ejus rationes fuisse inquisi-
 tum. Quæ cum ita sint, cum ætate Montani adhuc viguerint visiones
 divinæ,

8 Hunc scriptorem ab EUSEBIO *histor. eccles. lib. V. c. 16. & 17.*
 excerptum HENR. VALESIIUS *annotat. ad Eusebii V, 16. p. 98.* HENR.
 DODWELLUS l. c. §. II. p. 12. & TILLEMONTIUS *memoires pour l'hist. eccl.*
 Tom. II. Part. III. article 12. p. 70. nominant *Asterium Urbanum*: IOANNES
 CLERICUS *histor. eccl. duorum Secc. anno 157. §. 8. p. 679.* locum ex eo sub
 nomine *Miltiadis* citat: denique CARD. BARONIUS ad ann. 173. §. 9. p. 223.
 PETAVIUS *dogmat. Theolog. tomo II. lib. I. cap. 14. §. 5. p. 60. atque 10.*
 ALB. FABRICIUS in *syllabo scriptorum de verit. rel. Chr. cap. 3. p. 159. not.**
Claudium Apollinarem vocant. Omnes falluntur. Eusebius ipse omnino non
 nominat. Confer. VALESIIUS l. c. p. 97. THOM. ITTIGIUS *de hæresiarchis*
seculi II. cap. 13. §. 19. p. 214. FABRICIUS *Biblioth. Græcæ Tomo V. lib. V. c. I.*
p. 190 & 10. VILHEL. HOFMANNUS, vir divino ingenio, præceptor quondam
 meus, cujus memoria soleo adhuc recreari, in *diss. de scriptis Tertulliani* pag. 7. Ut
 aliquid addam illis, quæ summi hi viri observarunt, puto eos omnium pessime falli,
 qui Asterium Urbanum volunt illius scriptionis autorem: hic mihi videtur pro Monta-
 nistis apologiam scripsisse, quæ ab autore Anonymo laudetur. Verba Anonymi hæc sunt:
 καὶ μὴ λεγέτω ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τῷ κατὰ Ἀστερίου Οὐρβανὸν τὸ διὰ Μαξι-
 μιλλῆς πνεύμα, ἀλλὰ δείξάτω. Quæ ita intelligo: Ne tamen mihi dicat ille
Maximilla spiritus, qui in Asterii Urbani libro loquens introducitur, sed ostendat.
 Quod si Asterius contra Montanistas scripsisset, fortasse cum quadam honoris testifica-
 tione nominaretur ab Anonymo, & in censu adversariorum Montani cum laude collo-
 caretur ab Eusebio, perinde ut Apollinaris, Miltiades, Apollonius, Serapion, cæ-
 teri. Cum autem verba duntaxat Maximillæ frigide, sine appposito encomio, ex eo
 allegari videam, puto, potius pro Montanistis scripsisse.

9 HENR. DODWELLUS *Cyprian. diss. IV. §. I. p. 10.*

10 DODWELLUS *ibid. §. 22. p. 14.*

divinæ, non mirum esse debet, si vel ipse somnia sua, quæ forsan ex fortiore imaginatione oriebantur, pro divinis habuit, vel affectu ejus, qui non adeo liquido poterant explorare spiritus, fanaticis nugis melancholici hominis temere crediderunt. Ipse Eusebius sane hanc rem eo fine notare videtur, ut, cur fides habita fuerit Montano tam facile, appareat. ¹¹ Πλείσται γὰρ ἔν, inquit, καὶ ἄλλαι παραδοξοποιῖαι τῶν θεῶν χαρισμάτων εἰσέτι τότε κατὰ διαφορὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐκτελεσμέναι πῶς πολλοῖς τῶν κακίων προφητεῖν παρείχον. *Multa quippe divina gratiæ miracula, in pluribus ecclesiis etiam tum fieri solita, fidem plurimis faciebant, Montanistas quoque vere vaticinari.*

§. III. Deinde me fateor nuspiam animadvertisse, quod tamen ad damnationem eorum requiri videtur, vel ipsum Montanum vel ad stipulatores ejus vaticiniis suis gravem ullum in fide errorem divulgare studuisse. Ea enim omnia vertebantur aut in fatis tam reip. quam ecclesiæ prænuntiandis, aut in adhortationibus ad pietatem, similibusque rebus, ut reprehensione vitiorum, confutatione catholicorum, qui illas vaticinationes deridebant, laudatione eorum, qui eas probabant, maxime autem in seria commendatione rigidioris disciplinæ, quæ Montano videtur admodum cordi fuisse. Hæc sunt verba Anonymi scriptoris apud Eusebium: ¹² Τῶν μὲν χαριζομένων ταῖς προφητικαῖς μακαρίζει τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ τῶν μεγάλων τῶν ἐπαγγελμάτων ἐκφύσιοι, καὶ κατακρίνει αὐτοὺς ἀντικρὺς καὶ βλασφημεῖ διδάσκει τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, κ. γ. λ. Etiam Tertullianus passim effata Maximillæ recitat, Priscillæ ac Montani, quorum nullum aliorum, nisi ad commemoratas res spectat. Equidem scio ab eodem Anonymo Eus. ¹³ illis exprobrari, ὅτι παρὰ τὸ κατὰ παραδόσιν καὶ κατὰ διαδοχὴν ἀνωθεν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰδὸς προφητεύσαν, quod *contra morem in ecclesia traditum atque antiquitus receptum vaticinarentur*: sed quid ambiguis hisce verbis significetur, definire non amsim. Si id sibi voluit scriptor, eos dogmata ecclesiæ a majoribus accepta adulterasse, debuit, ipsis erroribus, quos

A 3

vatici-

¹¹ EUSEBIUS *hist. eccles.* lib. V. cap. 3. p. 168.

¹² EUSEBIUS *ibid.* cap. 16. pag. 180.

¹³ EUSEBIUS *l. c.* p. 180.

vaticinando disseminaverint, clarius enuntiatis, fidem narrationi suæ facere. Fortasse eo solum respexit, quod Montanistæ solebant in furore oracula fundere; hoc enim nullus verorum vatum fecisse putabatur. Cum igitur nullo argumento adducar, ut hos homines vaticiniis suis errores novos propagare studuisse putem, recte affirmo, cuncta eorum effata constituisse prædictionibus futurorum factorum & excitationibus ad pietatem. Denique non jam investigabo, utrum omnibus prædictionibus responderit eventus: id tamen asseri posse credo, eas non tam absurdas esse, ut vulgo videntur. Maximilla inter alia prædixit ¹⁴ brevissimo tempore futuram τὴν συντελειαν τῶ ἀιώνος, & *fractum illapsurum orbem*. Quod nondum evenisse XV seculis post oraculum editum, omnes scimus. At communis fere fuit illa Christianorum opinio instare jam orbi supremum diem & qualibet hora expectari. ¹⁵ Prudentius ¹⁶ elegans poeta canit *spatium breve restare, ventura cito secula resurrectionis*. Deinde illa prædictio Montanistica videtur in politicis ac physicis rationibus fundamentum habuisse. Edita fuerat temporibus Marci Aurelii, aut saltem ineunte Commodi imperio. Atqui Aurelii annos accepimus tristissimos atque maxime calamitosos fuisse; continua bella, Parthicum, Britannicum, Caticum, Marcomannicum, *quantum nulla unquam memoria fuit*, ¹⁷ rebellio Cassii, ubique ingens pestilentia, ¹⁸ inundatio gravissima Tiberis & secuta gravissima fames, ¹⁹ aliæque funestissimæ clades: tum & in Italia impostor quidam concionabundus ignem de cælo lapsurum finemque mundi affore dixit. ²⁰ Ast ejusmodi calamitates publicas signa & prodromos fore propinqui finis universorum, prædixerat Christus. Itaque nova illa vates, sine singu-

¹⁴ Idem ibidem.

¹⁵ Vid. DODWELLI *dissert. XII. Cyprianica* §. 21. p. 96.

¹⁶ PRUDENTIUS *cathemerinon hymno X*, vers. 34.

¹⁷ JULIUS CAPITOLINUS *vita Antonini Philos.* cap. 17. Vid. TILLEMONT *histoire des Empereurs*, vie de M. Aurele, article 6, p. 614. Tom. II.

¹⁸ CAPITOLINUS cap. 13. & TILLEMONT, l. c. art. 9. p. 628.

¹⁹ Idem cap. 8.

²⁰ CAPITOL. c. 13.

singulari spiritu fatidico, ex illis signis conjecturam capiens, finem mundi prænuntiavit. Eadem vates Maximilla fertur gravissima bella indixisse. Quod Anonymus ille, ²¹ quasi ipso eventu refellatur, deridet: cum enim jam tredecim anni a morte Sibyllæ illius præterierint, tamen nullum fuisse bellum in imperio Romano, neque etiam vexationem ullam cœtus Christiani contigisse. At quis Episcopo illi dixit, Sibyllam eventum vaticinii sui intra XV. aut XX. annorum terminos conclusisse? Sublato autem Commodo satis bellorum & civilium & externorum gestum fuit. Quis denique pro certo affirmare auit, Maximillam ipso mortis suæ anno illud effatum edidisse? Quid? si multo ante, regnantibus adhuc Divis Fratribus, edidisset? Tum nemo dubitaret, quin bella Marcomannica & Germanica, secutaque Christianorum vexatio fidem prædictorum satis impleverint. Præterea eadem nugatrix (Epiphanius ²² id alteri, sive Priscillæ sive Quintillæ tribuit,) cecinisse traditur, cœleste Jerusalem brevi cœlitus dimissum iri in terram, atque juxta Pepuzam, oppidulum Phrygiæ, sedem ejus fore. Hoc etiam oppidum, quasi ex certa spe eventi, Hierosolymam jam appellaverant, teste Apollonio. ²³ Hoc vaticinium sapit insaniam hominis atra bile perciti & phantasmata ægrotae mentis: nisi fortasse sensu mystico intelligendum est de vero cœtu Christi opera Montani instaurando & in Phrygia potissimum collocando. Hoc est sine dubio illud *μεγέθος ἐπαγγελμάτων*, supra ab Anonymo commemoratum quo Montanistæ sibi blandiebantur, ad maximas spes erecti, fore, ut patria sua, lumine cœlesti circumfusa & præsentī spiritu divino instituta, sanctissimo cœtu Christiano gloriaretur. Porro mulier illa, ambitione tumens, præsensit, se mortua nullam amplius extituram vatem. Quod eventus probasse dicitur, fortassis compositione pulveris enthusiastici cum ipsa simul sepulta, aut spiritu prophetico in tenues auras resoluta. Id enim

21 EUSEBIUS l. c. cap. 16. p. 182.

22 EPIPHANIUS hæresi XLVIII. §. 14. p. 416. & hæresi XLIX. §. 1. p. 418.

23 Apud Eusebium cap. 18. pag. 184: ita etiam CYRILLUS HIEROSOLYMITANUS *catechesi* XVI. p. 402. edit. Prevotii & AUGUSTINUS hæresi XXVII.

enim ipsum Anonymus ²⁴ & Epiphanius ²⁵ eis exprobrant, atque hanc ob causam societatem Montani verum Christi cœtum esse posse negant, quoniam nunc vatibus divinis destituatur, quos tamen in vero Christi cœtu remansuros perpetuo constet. Sed eis videtur contradicere Apollonius, vir impotentis animi & ad excessum usque Montanistarum osor, qui semet XL. annis post exortam sectam scribere ²⁶ declarat, & tamen prophetissam ²⁷ quandam vivam adhuc, quam etiam ubique declamatorie alloquitur, præcipue oppugnat. Atque idem Epiphanius, ²⁸ parum sui memor, commemorat tanquam de suis temporibus, septem virgines candida veste ingredi solere in templum, *ἵνα προφητεύσωσι τῷ λαῷ*: eodemque modo Tertullianus in libro de anima, ²⁹ quem certissime regnante jam Sept. Severo & Christianis jam irato

²⁴ Apud EUSEBIUM, V, 17. p. 183. fin.

²⁵ EPIPHANIUS l. c. §. 2. p. 403.

²⁶ VALESIIUS ad h. l. pag. 100. putat Apollonium vivis adhuc Montano & Priscilla scripsisse: quod meo HOFMANNŌ diss. *de scriptis Tertulliani* pag. 8. dubium videtur, quia HIERONYMUS in *catalogo* cap. 40. qui ipse Apollonii librum tractaverit, ex Apollonio referat, Montanum & mulierculas vates vitam suspendio finivisse. Id quidem dicit Hieronymus, sed longe verisimilius est, cum neutiquam ipsum tractasse librum Apollonii, sed cognovisse duntaxat ex Eusebio, confudisse autem ex errore Anonymum Eusebii cum Apollonio Eusebiano: illud enim de morte Montani Anonymus commemorat. Tamen Montanum adhuc vixisse, cum scriberet Apollonius, equidem Valesio non credo: sic enim ultra annum Christi CCXIV. vixisset. Quod si hoc foret, sine dubio Tertullianus, qui plerosque libros suos & forsan omnes ante hunc annum divulgavit, alicubi ejus mentionem fecisset. Deinde mecum reputare soleo illa Anonymi verba, quibus XIII. annos a morte Maximillæ admodum tranquillos ait elapsos: quibus videtur ad XIII. annos imperii Commodiani pacatissimi & constanti rerum quiete gavisi respicere. Sequentia enim tempora Severi, Antonini Caracallæ, Antonini Elagabali, Alexandri turbulentissima fuere bellis civilibus & externis. Unde conjicio Montanum cum Maximilla jam ineunte Commodi regno fuisse extinctum.

²⁷ Apollonius ap. EUSEBIUM p. 185.

²⁸ EPIPHANIUS hæc. XLIX. §. 2. pag. 418.

²⁹ TERTULLIANUS *de anima* cap. 9. p. 311.

irato edidit, clare meminit cujusdam sororis in sua 3° societate visiones divinas cernentis. Quare sat incertum videtur, comprobaverit eventus prædictionem illam, sectæ profecto minime gloriosam, an mendacem reddiderit. Aliud effatum aut Montani aut unius mulierum ejus conservavit scripto Tertullianus: *Potest ecclesia donare delictum, sed non faciam, ne & alia delinquant.* 31 Hoc cum veritate consentire idem demonstrare annititur.

Unum extrat vaticinio Montanistico enunciatum, quod error videri posset. Scilicet Tertullianus de animæ natura disputans, eam asserit non prorsus expertem materiæ, sed corpoream quodammodo, idque ex visione Sororis cujusdam confirmat. 32 *Sed nos, inquit, corporales quoque illi inscribimus lineas, non tantum ex fiducia corporalitatis per estimationem, (i. e. per rationes philosophicas) verum & ex constantia gratiæ per revelationem. Nam quia spiritualia charismata agnoscimus, post Joannem quoque prophetiam meruimus consequi. Est hodie soror apud nos revelationum charismata sortita, quas in ecclesia inter dominica solemnia per ecstasin in spiritu patitur; conversatur cum angelis, aliquando etiam cum Domino & videt & audit sacramenta & quorundam corda dignoscit & medicinas desiderantibus submittit. Iam vero prout scripturæ leguntur aut psalmi canuntur, aut adlocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur, ita inde materiæ visionibus subministrantur. Forte nescio quid de anima differueramus, cum ea soror in spiritu esset. Post transacta solennia dimissa plebe, quo usu solet nobis renuntiare quæ viderit, nam & diligentissime digeruntur, ut etiam probentur. Inter cetera, inquit, ostensa est mihi anima corpora-*

B

liter

30 B. IRRIGIUS l. c. §. 21. p. 215. unam ex Montani prophetissis, Priscam aut Maximillam ipsam, intelligendam putat: quod mihi longe secus videtur; primo enim Afer ait *hodie* vaticinari illam Sororem, atqui illas Montani vates dudum extinctas fuisse regnante Severo, valde verisimile est: deinde eam dicit *apud nos* id est Carthagine versari; tandem declarat, se tum *differuisse concionantem*, cum ea in spiritu esset: atqui Tertullianus nunquam videtur in Phrygia coram concione locutus aut in eam regionem profectus. Quare putaverim potius, istam mulierem, quæcunque tandem fuerit, vixisse Carthagine, ubi Tertullianum presbyterum fuisse scimus.

31 TERTULLIANUS de *pudicitia* cap. 21. p. 743. B.

32 TERTULLIANUS de *anima* cap. 9. p. 311.

liter & spiritus videbatur, sed non inanis & vacuæ qualitatis, immo quæ etiam teneri repromitteret, tenera & lucida & aërii coloris & forma per omnia humana. Hoc visio & Deus testis & Apostolus charismatum in ecclesia futurorum idoneus sponsor. Primus hoc Montanistis ut errorem exprobrat Baronius, 33 quod scilicet *animam esse corpoream & anthropomorphitam*, (hoc vocabulum condonandum est eminentissimo viro, græca ignoranti,) *docuerunt.* Veterum fane nemo unquam vitio vertit, quia plerisque anima non carere corporeâ naturâ videbatur, tam antiquioribus Tertulliano quam recentioribus. Taceo jam Tatianum, Cassianum, Gennadium Massiliensem, nominasse sufficiet Methodium, 34 Ambrosium, 35 Augustinum, 36 *ὁρθόδοξοι πάντες* viros. Quodsi etiam tota vetus ecclesia contrario modo sensisset, tamen ille Tertulliani error non theologicus esset, cum immortalitas animæ maneat salva, sed mere philosophicus, isque ne toti quidem Montani sectæ tribui posset, quia nusquam legimus, mulieres fatidicas Phrygiæ tale quid locutas: sola igitur illa Carthaginensis soror hoc modo somniavit, quando Tertullianum de eo argumento in eandem sententiam concionantem audiverat.

Præterea constat, vaticinatores illos multa præcepisse de jejuniis, matrimonio, velandis virginibus, aliisque rebus, quas illa secta quidem contra Catholicos defendebat, sed quæ ad fundamentum fidei Christianæ non pertinebant. Quare cum nequitiam propositum habuerint Montanistæ, nova dogmata spargendi & errores per vaticinia sua propagandi, patet eos vix ac ne vix quidem cum quadam justitiæ specie hæreticos appellari posse. Dum vero hos vates ab erroribus gravibus absolvo, non id ita intellectum velim, ac si stolidam eorum persuasione-

nem

33 BARONIUS *annalium*, 173. §. 31.

34 Methodius in PHOTII *myriobiblo* codice CCXXXIV. pag. 924. seqq. edit. Schotti.

35 AMBROSIIUS de Abrahamo lib. II. cap. 8. p. 199. seqq. edit. Basil. Tom. IV.

36 AUGUSTINUS *epistola II. ad Optatum de natura animæ*, quæ *ἀνεκδοτος* hucusque edita est ab eruditissimo Abbate Gottwicensi, Vindobonæ 1733. fol.

nem de suo Spiritu S. aut rigidam eorum disciplinam, Christianæ libertati omnino inimicam, approbem, eamque omni vitio carere arbitrer. Memor enim sum frequentium Paulli admonitionum, ne pseudoprophetis temere credamus, ne nos hominibus mancipemus, sed ut in libertate, in quam per Christum asserti sumus, firmiter stemus. *Nec quæ damnaverit ille crimina defendi fasve piumve puto.* Interim cum etiam ista, licet in se minime laudanda, non proprie ad fundamentum fidei spectent, sed ad externam potius disciplinam rituum, cumque idem rigor etiam aliis Patribus placuerit, quos id propter catalogo hæreticorum inscribere iniquum foret, crediderim, eadem indulgentia nos uti debere erga hos homines, quos alioquin minime malos fuisse scimus.

§. IV. Illud quoque addere possum, eos non tam ideo, quod vaticinari auderent, ab catholicis fuisse condemnatos, sed propter alias res, quæ eorum vaticinia comitabantur, & quas catholici negabant in veros ac divinitus excitatos prophetas cadere posse. Primo quidem insolitum videbatur, quod illi vaticinatores ita oracula fundebant, ac si Deus ipse ex iis loqueretur præsens, cum tamen veri prophetæ semper Deum inducant in tertia persona loquentem: sic dicit Dominus. Memoriae relictum est ab Epiphanio 37 hoc Montani enuntiaturum: Ἰδὼς ἀνδρῶπος ὡσεὶ λύρα, καὶ γὰρ ἵπταμαι ὡσεὶ πληκτῆρ· ὁ ἀνδρῶπος κοιμαται, καὶ γὰρ γρηγορῶ· ἰδὼς κυρίος ἐστὶν ὁ ἐκσησας καρδίας ἀνδρῶπων, καὶ δίδως καρδίας ἀνδρῶποις. *Ecce! homo est veluti lyra, & ego eam pulso veluti plectrum: homo dormit, me vigilante: ecce dominus est, qui in stuporem vertit corda hominum & qui corda dat hominibus.* Quo ænigmate indicare voluit modum, quo Deus vaticinetur per vates suos, ut ipse omnia peragat, loquatur, operetur, hominibus ipsis, quorum ore utitur, quiescentibus quasque dormientibus & operationem divinam in se actuosam esse tantum patientibus. Neque tamen hæc verba tam absurda mihi sonant, ut Epiphanio, qui furiosi nec sui met conscii verba vocat. Aliis fortasse illæ potius ratiocinationes, quibus, Montanum oppugnans, ecstasin somno sepulti hominis describit sanctus episcopus, & ubi nec bestiolarum tum per

corpus oberrantium ac pungentium, non sentiente homine, obliviscitur, parum judiciosi scriptoris esse videbuntur. Non jam investigabo, utrum requiratur ad naturam veri vaticinii, ut nomine Dei quasi absentis efferatur, id modo assero, Montanum & in hoc ipso & in secuturo statim vaticinio usurpare nomen Dei terciâ personâ: ὁ κυριος ἐστιν, Φησιν ὁ κυριος. Porro tanquam ἀσυστατον κατὰ τὰς γραφὰς nequaquam consentaneum cum scriptura effatum hoc Montani ab Epiphanio 38 refertur: Τι λεγεις τον ὑπερ ἀνθρωπον σωζομενον; λαμψει γαρ ὁ δικαιος, Φησιν, ὑπερ τον ἡλιον ἑκατονταπλασιονα. εἰ δε μικροὶ ἐν ὑμιν σωζομενοι λαμψουσιν ἑκατονταπλασιονα ὑπερ την σεληνην. *Quid dicis de eo, qui plusquam homo salvatur: fulgebit enim justus, ut ait, supra solem centuplum, & parvi inter Vos salvati fulgebunt centuplo supra lunam.* Hoc Epiphanius ita refellit, provocans ad Math. XIII, 43. ubi nihil amplius promittatur, quam hoc: *fulgebunt facies vestrae sicut sol*, non autem magis quam Sol. Idem 39 aliud Montani affert: Ἐγὼ κυριος ὁ Θεος ὁ παντοκρατωρ καταγενομενος ἐν ἀνθρωπῳ. ὅτε ἀγγελος, ὅτε πρεσβυς, ἀλλὰ ἐγὼ κυριος ὁ Θεος πατρὸς ἦλθον. *Ego Dominus Deus omnipotens sum, qui versor in homine, non angelus, neque legatus aliquis, sed ego Dominus Deus pater veni.* Quæ verba satis injuste præsul Cyprius interpretatur, quasi vaticinator de semet ipso impudenter gloriatur, seque patrem omnipotentem faciat & in se habitantem, ut eo modo ostendat, se non ab eo missum, neque ab eo quicquam accepisse. Ὁ Μοντανος δὲ ἑαυτον δοξάζει μονον καὶ λεγει εἶναι Πατέρα αὐτοκράτορα καὶ ἐν αὐτῷ ἐνοικησαι, ἵνα πανταχοθεν δειχθῇ ὅτι αὐτος ὢν, εἶδε ὑπ' ἐκείνης ἀπεσταλμενος, ὅτε παρ' αὐτῷ λαμβανων. Ipsa Montani verba hanc detorsionem dispellunt, dum καταγενομενοι ἐν ἀνθρωπῳ dicunt: aliud enim profecto est Deus loquens per hominem, aliud homo, in quo Deus habitat, & cujus ore utitur. Porro Maximillæ quoddam producit: 40

Ἐμ8

38 EPIPHANIUS hæc. XLVIII. §. 10. p. 411.

39 EPIPHANIUS ibid. §. 11. p. 412.

40 EPIPHANIUS ib. §. 12. p. 413.

Ἔμῃ μὴ ἀκροῆτε, ἀλλὰ χρῖσθ ἀκροᾶτε. *Ne me audiat, audite Christum.* Cui voci Epiphanius syllogismum cornutum opponit, eam ita locutam aut ut hominem, aut ut inspiratam vere; si hoc, non prohibere debuisse, ne audiat, si illud, sequi, eam non fuisse afflatam a Spiritu S. Lepide satis. Novum denique subjungit 41 ejusdem foeminae: Ἀπεσείλε με κύριος τὸ τὸ πονεῖ καὶ τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς συνθήκης αἰρετίσιν, μηνυτὴν, ἐρμηνευτὴν, ἠναγκασμένον, θελόντα καὶ μὴ θελόντα μάθειν γνῶσιν θεῶν. *Dominus me misit laboris hujus ac promissionis ac fœderis hujus antistitem, enarratorem, interpretem, coactum ad percipiendam cognitionem Dei, sive vellem, sive nollem.* Hunc locum dum confutat Adversarius, manifeste pervertit, idque consilio. Ita enim explicat ac si legatur: ἀναγκασμένον θελόντας καὶ μὴ θελόντας διδάσκειν γνῶσιν θεῶν, *Maximillam cogere homines, sive nolint sive velint, ut cognitionem Dei percipiant.* Id consilio deliberato fieri intelligitur ex antecedentibus, ubi episcopus recte accipit eadem verba: ὅρα τὸν ἑτῶς λαλῶντα, ἠναγκασμένον ἑαυτὸν ἀποφηνάντα, ἔχοντα γνώμην, *animadvertas sic loquentem, ut declaret, se coactum esse, nec libera voluntate uti.* Cæterum memoria dignum est, anum vaticinatricem semper hoc loco masculino genere de se loqui, θελόντα, ἠναγκασμένον; quod Epiphanius si animadvertisset, rectius fortasse furoris & absurditatis accusasset. Nolo jam disputare, utrum hæc verba tam profana & Scripturæ contraria sint, quod vates se coactam profiteatur necessitate quadam divina ad numen vaticinum intra pectus recipiendum; namque, ni fallor, nec Moses nec Jeremias nec Jonas neque alii vere divini vates semper libenti animo mandata exsecuti sunt aut oracula Dei sponte in se susceperunt hominibus patefacienda, atque Judas apostolus ἀνάγκην ἔχε γράψαι.

§. V. Tertio præcipue in Montanistis vatibus reprehensum fuit τοῦ ἐν κατοχῇ τινὶ καὶ παρεκτάσει ἐνθροῖαν, ut loquitur Anonymus Eusebii, 42 seu quod in furore quodam vaticinarentur, non conscii vel suæ mentis vel verborum, sed extra terminum mentis positi, ac

B 3

singul-

41 EPIPHANIUS §. 13. p. 415.

42 EUSEBIUS l. c. cap. 16. p. 180.

singulari quasi vi in affectum loquendi abrepti, uno verbo, quod in ecstasi oracula effutirent. Namque, ut ait Epiphanius, 43 αἱ ὅτοι ἐπαγγέλλονται προφητεύειν, ὅδε εὐσταθεῖς φανένται, ὅδε παρακολυθίαν λόγῳ ἔχοντες. Λοῖα γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν ῥήματα καὶ σκαληνὰ καὶ ὁδεμίας ὁρθότητος ἔχοντα. *Quæ illi pollicentur vaticinari, neque stabili mente effertur neque ulla cogitationum coherentia: verba enim eorum sunt obliqua & tortuosa & nihil omnino recti ac plani continent.* Catholici contra contendebant, tale quid nunquam in ullo sacro vate, qui a Spiritu S. agigaretur, animadversum fuisse: omnes enim tam antiqui quam novi fœderis vates deliberatis verbis ac probe coherentibus usos, conscios suæ mentis suorumque verborum, nunquam in furorem quendam abreptos. 44 Ὁ Προφήτης, inquit idem Epiphanius, 45 μετὰ καταστροφῆς λογισμῶν καὶ παρακολυθησεως ἐλάλει. *Propheta locuti sunt cum certa cogitationum stabilitate & coherentia.* Et Miltiades quidam, qui ab Anonymo laudatur, libellum contra eos emiserat, περὶ τῆς μὴ δεῖν προφητὴν ἐν ἐκστασει λαλεῖν. Atque Tertullianus 46 fatetur, hanc quæstionem tum maxime inter suos & catholicos fuisse habitam. Differens enim de Petro, in monte Thabor Moysen atque Eliam vidente, & habitationem eo loco exstruere moliente, tamen quid peteret aut moliretur, nesciente. „*Quomodo nesciens?* inquit, *utrumne simplici errore, an ratione, quam defendimus in causa novæ prophetiæ, gratiæ ecstasin, i. e. amentiam convenire. In spiritu enim homo constitutus, præsertim cum gloriam Dei conspicit, vel cum per ipsum Deus loquitur, necesse est excidat sensu, obumbratus scilicet virtute divina; de quo inter nos & Psychicos quæstio est.* Equidem neutiquam asserere aulam, quod absit, divinos vates unquam ad amentiam delapsos aut incongrua locutos fuisse; id tamen quemlibet mihi daturum puto, eos sæpenumero abscissis ac præruptis sententiis usos, in quibus connexio non

43 EPIPHANIUS ibid. §. 3. p. 405.

44 Vid. ANONYMUS EUSEBII cap. 17. p. 184. & TILLEMONT *mémoires de l'hist. eccl.* l. c. p. 32.

45 EPIPHANIUS l. c. p. 404.

46 TERTULLIANUS *adv. Marcionem* lib. IV. cap. 22. p. 537.

non statim percipitur, eosdemque haud raro in ecstasi oracula edidisse, quod speciatim de Daniele observat Dodwellus, 47 & de S. Paulo negabit nemo, quippe qui adeo sensuum externorum usu caruit, in cœlum tertium raptus, ut, an in corpore fuerit, an non fuerit, dubitaret ipse. Ipsumque illud ἐκστασις vocabulum, quod tam invidiose Montanistis exprobrari solet, non solum multis vicibus in scriptura occurrit, sed etiam a Patribus quibusvis frequenter usurpatur. Cyprianus, quem post motas controversias scripsisse constat, eo absque deliberatione utitur. 48 „*Præter nocturnas, inquit, visiones per dies quoque impletur apud nos Spiritu S. puerorum innocens ætas, quæ in ecstasi videt oculis & audit & loquitur, quibus nos Dominus monere dignatur.* Probe hoc sciebant Montanistarum oppugnatores, qui hanc ob causam non tam ἐκστασις objiciunt, quam παρεκστασις, novo vocabulo de nova re excogitato, sive falsam & simulatam & insanam ecstasin, adeo ut videantur non tam id vitio vertere, quod vaticinatores per furorem loquerentur, quam quod id simularent.

§. VI. Quartum, quod contra divinitatem vaticiniorum illorum moneri solebat, est ipsa morum Montani atque asseclarum ejus conditio, quæ divino vati parum convenire videbatur. Hac in re accusatoris officium strenue facit Apollonius, ex cujus libello Eusebius eclogas dedit: sed, quod quilibet fortasse mirabitur, nulla scelera, nulla flagitia objicit, in minutiis hæret, iisdemque nec satis probatis nec valde condemnandis. Προφητης, inquit, 49 *εἶπε μοι, βαπτεται; προφητης σιβιζεται; προφητης φιλοκοσμει; προφητης ταβλαις καὶ κυβοις παιζει; προφητης δανειζει; Dic mihi, num propheta tingit se fuco, num stibio oculos illinit, num ornatui studet, num tabula & tesseris ludit, num usuras accipit?* Ita declamator ille prophetissam Montani exagitat, objectans crimina, quæ non modo non impediunt, ne quis vir sanctus sit, sed ne quidem, ne quis vir bonus atque honestus sit. Quasi san-
ctitas

47 DODWELLUS *Cyprianica* diss. IV. §. 40. p. 17.

48 S. CYPRIANUS *epistola* XVI. p. 38. edit. Oxon.

49 Apollonius ap. EUSEBIUM l. c. cap. 18. & apud HIERONYMUM in *catalogo scriptorum* cap. 40.

cititas & dignitas vatis dependeat ab immunditie cynica, affectata tristitia & abjuratiōe omnis ornatus externi. Sic capillamenta inficere cerusato pulvere, radere barbam, monilia gestare, exornatis vestibus ac variegatis uti, crimen erit, iudice Apollonio. Olim quidem apud Romanos, quod me non fugit, ista omnia turpia & ab honestate viri gravis remota ponebantur: qui infucata facie niteret aut oculis stibio nigrantibus, homo mollis & effœminatus audiebat, qui tesseriis aut talis luderet, homo levis, qui usuras acciperet, homo injustus. Easdem artes, scio, a priscis Christianis non modo contemptas sed severe quoque cōdemnatas, tanquam dæmonis mali inventa. Ita jam vetus autor, qui nomine Henochi librum male sanum vulgavit: differens de angelis illis, qui ante diluvium Noachicum cum mulieribus humanis nuptias contraxisse credebantur, ait, 50 ab illis omne genus nequitiae fuisse inventum atque hominibus monstratum, ποιεῖν μαχαίρας καὶ θώρακας, καὶ παν σκευὸς πολεμικὸν, καὶ τὰ μεταλλὰ τῆς γῆς καὶ τὸ χρυσιον πῶς ἐργασῶνται, καὶ ποιήσωσιν αὐτὰ κοσμίᾳ ταις γυναῖξι, καὶ τὸ σιλβεῖν καὶ τὸ καλλωπίζειν, καὶ τὰς ἐκλεκτὰς λίθους καὶ τὰ βαφικὰ, fabricare gladios & thoraces, omneque tormentum bellicum, effodere metalla, tractare aurum, conficere mundum mulieribus, & nitere & faciem fucare, & gemmas & artem tingendi. Hujus autoris locum ob oculos habet Tertullianus, de cultu foeminarum scribens: 51 Illi scilicet angeli, qui ad filias hominum de cælo ruerunt, cum artes plerasque non bene revelatas seculo multo magis imperito prodidissent, proprie & quasi peculiariter foeminis instrumentum istud muliebris gloriae contulerunt, lumina lapillorum quibus monilia variantur, & circulos ex auro, quibus brachia artantur, & medicamenta ex fuco, quibus lanae colorantur, & illum ipsum nigrum pulverem, quo oculorum exordia produciuntur. Hæc qualia sint, interim ex doctorum suorum qualitate pronuntiari potest, quod nihil ad timorem dei desertores spiritus aut monstrare potuerunt aut præstare. Si doctrina dicende sunt, mali magistri male docuerint, necesse est: si mercedes pro libidine, nullius rei turpis merces decora est. In eandem

50 Liber Henochi in FABRICII codice pseudepigr. Vet. Test. Tom. I. p. 184.

51 TERTULL. de cultu foeminarum lib. 1. cap. 2. p. 170.

eandem sententiam disputat Cyprianus & Commodianus. 52 Quid ergo sentiendum de illis Sibyllis Montanisticæ sectæ, quæ ejusmodi ornamenta affectasse perhibentur? Condonanda fœminis puto. Quis enim scit, anne ista non modo non turpia moribus Phrygum, sed etiam decora fuerint? Asiatici populi longe molliores cæteris multa probarunt, quæ nec Græcis neque Afris nec Romanis placuerunt. Itaque hæc institutis cujuslibet gentis judicanda sunt, non ratione, quæ in cultu atque decoro libero nullum jus habere solet. Quid? quod dubitari adhuc posset, an vere Apollonius ista Montanistis exprobraverit. Cur enim quæso illæ mulieres nimios ornatus quæsvissent, quæ instituto Montani velari debebant? Cur crinem tinxissent, oculosve fucassent, quæ velamine suo omnem conspectum sui prohibebant? Num etiam verisimile est, Tertullianum ausurum fuisse tam vehementer invehi in cultum fœminarum, 53 quem novisset ab ipsis autoribus sectæ non modo probatum sed & studiose quæsitum atque exemplo commendatum? Sed audiamus reliqua accusationum capita. Ουτος, loquitur Apollonius 54 de Montano ipso, ἐστὶν ὁ διδάξας λυσεῖς γάμων. ὁ νηστίας νομοθετήσας· ὁ πεπνυργῶν καὶ τυμίον Ιερουσαλήμ ὀνομασας, τὰς πανταχοῦθεν ἐκεῖ συναγαγεῖν ἐθέλων· ὁ ἐπ' ὀνόματι προσφορῶν τὴν δωροληψίαν ἐπιτεχνῶμενος· ὁ σαλαρία χορηγῶν τοῖς κηρυττάσιν αὐτὰς τὸν λόγον, ἵνα δια τῆς γαστριμαργίας ἡ διδασκαλία τὰ λόγῳ κρατυνηται. Et paucis interjectis: ὅταν ἐν ἰδῶ τὴν προφητίαν εἰληφύϊαν καὶ χρυσὸν καὶ ἀργυρὸν καὶ πολυτελεῖς ἐσθῆτας, πῶς αὐτὴν μὴ παραίτησομαι; eodemque loco: εἰάν ἀρνῶνται δῶρα τὰς προφῆτας αὐτὰν εἰληφέναι, τὰτο ὁμολογήτωσαν, ὅτι, εἰάν ἐλεχθῶσιν εἰληφοτεῖς, ἔκ εἰσι προφῆται καὶ μυρίαι ἀποδείξεις τῶτων παραστήσομεν. Singula examinabo separatim. Primo objicit dissoluisse conjugia Montanum. Hoc quid sit, ipse explicet: αὐται, ἀφ' ὧν τὰ πνεύματος ἐπληρώθησαν, τὰς ἀνδρας κατέλιπον.

C

Id

52 Conf. nostra diss. de commercio angelorum cum filiabus hominum §. 6. pag. 15.

53 Quod etiam alibi facit, ut libro de virginibus velandis cap. 12. p. 201.

54 Eusebius l. c. p. 184.

Id cum non fatis intelligeret Theodoritus, 55 falso sibi persuasit, Montanum lege quadam conjugiorum discidia præcepisse: ἔτος καὶ γάμον διαλυεῖν ἐνομοθέτησε. Scilicet Maximilla ac Priscilla, simulac spiritu isto vaticino correptæ fuerunt, derelictis maritis, cum Montano manserunt. Num autem hoc est matrimonia discindere? Num iussit Montanus, ut desererent viros? Num statim dissolutum fuit conjugium, quando mulieres religionis causa ad tempus a maritis abierunt? Nuspiam enim leguntur perpetuum vale maritis dixisse. Quodsi etiam perpetuo deseruissent, non culpa hæc esset in Montanum conjicienda, sed in fœminas, quæ libere, non iussæ, ad vatem novum accesserunt, dotibus ejus ac vaticiniis captæ. Præterea nondum apud omnes in confesso est, Priscillam habuisse maritum, quem repudiare potuisset. Idem enim scriptor non negat famam fuisse, quam tamen refellit, Priscillam fuisse adhuc virginem: πῶς ἂν ἐψευδοντο Πρισκάν παρθεῖον ἀποκαλόντες; Cæterum Montanistas neutiquam probasse divortia, puto abunde constare ex eorum disputationibus de monogamia, quibus declarabant, vinculum conjugale neque ipsa morte conjugis solvi, nedum vivo conjuge discerpi posse. 56 Denique quod ad illud crimen, supra memoratum, convitii in catholicos spectat, primo non valde acerba aut gravia dicta invenio, eaque facile, ut credo, condonanda hominibus de fama sua dimicantibus. Tertullianus; homo alias dicacissimus, catholicos non alio convitio onerat quam *Psychicorum*; & Montanistæ Phryges eos solebant 57 προφητοφοντάς seu occisores prophetarum nuncupare, eo quod vaticinia ipsorum spreverant. Quæ si contendantur cum iis, quæ catholici vicissim in Montanistas dixerunt, levissima apparebunt. Quod autem ad alterum caput accusationis de avaritia attinet, fateor me admirari simplicitatem rhetoris polemici, qui non animadvertit, idem crimen retorqueri potuisse in catholicos sacerdotes, quorum nullus fortasse tanta fuit abstinentia, ut mu-

nera

55 THEODORITUS *hæreticarum fabularum* lib. III. cap. 2. p. 227. OO. Tom. IV. edit. Sirmondi.

56 Vid. TERTULLIANUS *ad uxorem* lib. II. cap. 2. p. 188. & *de monogamia* cap. 10. p. 682.

57 EUSEBIUS l. c. p. 181.

nera sperneret quælibet. Jam Jo. Clericus ⁵⁸ monuit, *non satis prudentem fuisse hanc objectionem, cum in Christianis ecclesiis nemo stipendiis suis militaret & quicumque altari servirent, ex eo viverent.* Quid enim? nonne in omnibus ecclesiis oblationes, sportulæ, munera ad altare afferebantur, unde sumebatur non solum quod ad celebrandam S. coenam de pane ac vino necessarium erat, & quod ad sustentandos pauperes requirebatur, sed etiam quocunque indigerent sacerdotes ad victum & cultum. ⁵⁹ Quis autem ullo jure sacerdotibus exprobraverit, sub specie harum oblationum suam avaritiam lucrique cupiditatem explere studuisse? Certe habere debebant, unde subsisterent: atqui prædia, agri, salaria fixa annua illis temporibus omnino nulla: supererant ea, quæ liberalitas spontanea auditorum suppeditabat, quibus quilibet frui poterat sine ulla, ut credo, suspicione avaritiæ. Talia igitur munera etiam Montanum recepisse a suis, more tum ubivis recepto, equidem lubenter credo, etiam non juranti, Apollonio: sed eum prætextu eorum divitias captasse injustas, non credo, nisi majora proferantur argumenta. Opportune incido in locum Tertulliani, qui occasionem veram illius accusationis prodere videtur. Bene autem, inquit, ⁶⁰ *quod & episcopi universæ plebi mandare jejunia assolent, non dico de industria stipium conferendarum, ut vestrae captura est, sed interdum & ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticæ causa.* Scilicet Montani secta frequentissima solebat indicere jejunia, variis de causis: atqui moris erat, ut diebus jejuniorum pecunia conferretur in publicum, & jejunium cum eleemosyna consociaretur. ⁶¹ Unde etiam Sextus philosophus ait: ⁶² *Pro reficiendo paupere etiam jejunare bonum est.* Hinc suspicabatur Apollonius, ideo frequentia jejunia indici, ut frequentiores essent stipes, utque vacui ventres auditorum plenos redderent ventres doctorum. Quod si

C 2

autem

⁵⁸ CLERICUS l. c. p. 677.

⁵⁹ Vid. BINGHAM *origines ecclesiasticæ* lib. V. cap. 4. Tomo II p. 262.

⁶⁰ TERTULLIANUS *de jejniis* cap. 13. p. 711.

⁶¹ Conf. FABRICII notæ ad Hermam Pastorem in *codice pseudep. Novi testam.* Tom. I. p. 936. & BINGHAM l. c. lib. XXI. cap. I. §. 18. p. 217. Tomi IX.

⁶² SEXTI Pythagoræi *sententia* in GALEI *opusculis mythicis* p. 652.

autem hoc modo licet cavillari atque innocentes ritus in malam partem turpeque lucrum interpretari, dicamus quoque, Montanum ob eandem causam fugam in persecutione prohibuisse: namque aufugientes ac latebras quærentes non amplius fiscum ecclesiasticum ditant. Sed convertamus etiam licebit suspicandi malam libidinem in catholicos. Hi fortasse facili indulgentia lapsos peccatores recipiendos statuerunt, ut plures essent, qui pecuniam contribuerent: namque exclusi e societate nihil dabant. Hi forsan ideo duo ac plura matrimonia concesserunt, ut novi conjuges bis aut ter offerrent ad altare pro felicitate conjugii sui. Neutrum autem faciendum putabant Montanistæ, quos proinde minus inhiasse auro ac stipibus, colligi posset. Sed abstineamus a cavillationibus. Quid autem denique sit illud, quod Apollonius dicit, Montanum exactores pecuniarum constituisse, me fateor non satis intelligere; nisi forsan his verbis pungere voluit œconomos ecclesiarum, quorum officium erat recipere stipem, quam populus dono offerebat, & ad liberalitatem cohortari populum. Atqui utrumque non semel ipse fecit Paulus. Talis œconomus inter Montanistas fuisse videtur Theodotus, quem Eusebianus Anonymus ⁶³ *ὁὶον ἐπιτροπον τῆς προφητείας quasi procuratorem novæ sectæ appellat.* Quod autem sequitur tanquam novum crimen, Montanum iis qui doctrinam suam populo commendabant, salaria attribuisse, illam suspicionem avaritiæ facile labefactat. Avari enim est corradere argentum, non distribuere. Scilicet instituto veterum universi ecclesiæ redditus in episcopi erant potestate, eorumque dispensatio ac distributio inter sacerdotes sibi adjunctos officii ejus pars erat. ⁶⁴ Cum igitur Montanus se pro episcopo gereret inter suos, merito dispensationis illius curam habebat. Accedit & aliud, quod accusationem avaritiæ pariter dubiam reddit. Narrat Hieronymus, ⁶⁵ *Montanum multas ecclesias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas mulieres, primum auro corrupisse, deinde hæresi polluisse.* Atqui, qui largitionibus non singulos viros sed integros cœtus corrumpit, non pro-

⁶³ EUSEBIUS l. c. p. 181.

⁶⁴ Vid. BINGHAM l. c. pag. 290. Tomo II. & libro II. cap. 4. §. 6. pag. 108. Tomo I.

⁶⁵ HIERONYMUS *epistola ad Cresiphontem contra Pelagium* pag. 547. Tom. II. OO.

profecto parcus nedum avarus dici potest: illi potius avari, qui se corrumpi patiuntur. At vero, si verum est, quod accusator supra affirmavit, has nobiles mulieres maritos suos deseruisse, unde quæso illis tanta vis auri? num credibile, derelictos graviterque offensos viros fugitivis uxoribus magnas pecuniarum summas quotannis concessisse: legibus enim ipsi pecuniæ domini erant. At fortasse abstulerunt clam, cum se subducerent. Num crimen furti Apollonius siluisset? is, qui leviora exaggerat. Unde videtur colligi posse, matronas illas aut jam fuisse sui juris, cum frequentarent Montanum, maritis defunctis, aut fortasse nulli unquam nupsisse, aut bona cum venia maritorum Montano affuisse.

Illud autem, quod Montanum *ἡσείας νομοθετην* vocat Apollonius, alio tempore sub examen vocabitur. Hæc sunt crimina illa, quæ Montani sectæ objecta fuere. Placet subjungere iudicium Rigaltii ⁶⁶ verissimum, eoque magis admirandum, quod in Gallia inter admiratores Patrum scriptum est. „*Res a Montano gestas, inquit, aliquot ejus ævi scriptores attigisse narrat Eusebius, sed quæ ab iis retulit, adeo sunt plena declamatoriae vanitatis, ut eo faciant fidei minus, quo magis affirmant. Alii posteriores abs se invicem ita dissident, ut quod ille constituit, alter evertat: denique Baronio tandem displicent, erumpente fraudis & mendacii suspicione.*” Legi quoque merentur, quæ in eandem sententiam judiciose disputat Hofmannus. ⁶⁷ Interim ab istis scriptoribus laudatum putaverim Montanum, si eos contendo cum recentioribus nonnullis, maxime cum Isidoro Pelusiota, autore aut prorsus supposito ab inepto quodam sophista, ut nuper Cel. Heumanno visum fuit, aut saltem irreligioso ævique veteris penitus nescio. Is ita de Montano passim solet cavillari, ut alium potius quendam, quam Phrygem illum Montanum, videatur in mente habuisse. Hoc loco unam solum, sed atrocem, noto calumniam, ⁶⁸ quam Montano aspergit, quasi in adulterio fuerit comprehensus, & visionem divinam sibi tum obtigisse impie narraverit. *Ἀνδρῶπος ὅθεν μὲν βαρυ, ὡς ἔτοι ἀσσεκλᾶς ἐξ, Φασί, πεπραχῶς, μοιχος δὲ Φανερώς ἐαλωκῶς, καὶ τῷ καθορῶματι τῆς τῷ Θεοφανεῖαν λεγῶν πεπιστευῶσαι.* Non clementius illum virum

C 3

tractat

⁶⁶ RIGALTIIUS *præfat. ad Tertullianum* folio III.

⁶⁷ IO. GVIL. HOFMANNUS l. c. pag. 8.

⁶⁸ ISIDORUS PELUS. lib. I. epistola 243.

tractat Cyrillus Hierosolymitanus, qui plane nullam videtur notitiam hujus sectæ habuisse, eamque inscienter cum Gnostica confudisse. Hic igitur Montanum appellat ⁶⁹ ἀθλιωτάτον καὶ πάσης ἀκαθαρσίας καὶ ἀσελγείας πεπληρωμένον, cujus facta tam atrocía ac turpia putat, ut ob pudorem foëminarum, quæ concionibus intererant, enarrare nolit. Unde quæso ea didicit bonus vir, nisi fortasse de Prisca ac Maximilla inaudivit quædam, cum quibus Montanum vixisse scimus. Atqui Hieronymo vitio versum non fuit a viris æquis, quod cum Paula, Eustochio, Marcella amicitiam coluit. ⁷⁰ Quorsum accedit, quod Hieronymus Montanum videatur eunuchum facere, dum *abscissum & semivirum* ⁷¹ nuncupat, nisi hoc ex contumelia magis quam ex vero dicat. Quodsi autem verum esset, appareret, castitatem illarum mulierum a Montano non fuisse tentatam, nedum expugnatam.

§. VII. His præfultis, ipsam nunc veramque vaticiniorum istorum causam examinare aggrediar. Ea aut ex Deo fuerint profecta, necesse est, aut ex malo spiritu, aut ex causis naturalibus. Non video satis argumenti, ut cum Tertulliano & Arnol'do hos homines a Spiritu S. miraculose actos ac divinitus excitatos credam. Deus enim non eripuisset Christianis libertatem illam per Montanum, quam indulserat per Paulum. Neque tamen rationes video, cur a malo dæmone agitados putem, ut plerique veterum satis temere perhibuerunt, cum iisque Valesius. ⁷² Non enim illum spiritum esse posse credo diabolum, qui adhortatur ad castitatem, qui ad martyrium pro Christo fortiter sustinendum incitat, qui mœchis & idololatrís implacabilis est, qui theatrorum ludos & crudelia gladiatorum certamina execratur, qui corpus continuis jejuniis afflictum a peccati licentia avocat, denique qui doctrinam fidei salvam puramque relinquit. Recte Tertullianus: ⁷³ *adversarius*, inquit, *spiritus ex diversitate predicationis apparet, primo regulam adulterans fidei, & ita ordinem adulterans discipline.* Atque iterum: ⁷⁴ *Quomodo diabolus Dei nostri officia indicit, nec alii offerenda quam Deo nostro*

⁶⁹ CYRILLUS HIEROS. *catechesi* XVI. p. 402. edit. Prevotii.

⁷⁰ Conf. THOMASII *cautela circa hist. eccl.* Sec. II. cap. XI. §. 36. p. 183.

⁷¹ HIERONYMUS *epistola* LIV. ad Marcellam. p. 414.

⁷² VALESIIUS ad Eusebium V, 16. p. 98.

⁷³ TERTULLIANUS de *monogamia* cap. 2. p. 673.

⁷⁴ Idem de *jejuniis* cap. II. p. 710.

nostro. Idem confirmari potest ex eo, quod, ut ait Tertullianus, 75 *materia visionibus subministrabantur ex lectione scripturae*, aut psalmis decantatis, aut *adlocutionibus sacerdotis*. Atqui diabolus fremuisset potius ad psalmos, turbasset scripturae lectionem, confutasset, non probasset, adlocutiones concionantis. Similiter furor naturalis non expectasset, puto, occasionem talem & materiam aliunde suppeditatam, sed prout incidisset in hominem, loqui ac tumultuari coegisset. Sed melancholici homines, qui imaginatione fortiore pollent, si aliqua re audita graviter commoven-
tur, si imaginatio allocutione aliqua excitatur, non possunt se continere, quin foras prodant id, quod excitatum in se fuit, quod sibi persvasum animaeque veluti infusum est. Baronius 76 mirifica subtilitate distingvit inter Montanistas *prioristicos*, ut ita loquar, & *posterioristicos*; videlicet eos, scribit, *aliquando recte ambulasse & divina gratia illustratos signa & miracula edidisse, sed ea de re adversas his fuisse postmodum nonnullorum sententias sanctorum virorum*; idque ex Eusebii verbis 77 colligit, ubi tamen, ut recte monet Petavius, 78 nihil aliud dicitur, quam Montanistas *apud complures fuisse adeptos prophetandi opinionem*. Ergone tanta metamorphosis dependet a sententiis sanctorum virorum? hæc cum adhuc faverent Montano, divina gratia & Spiritus S. aderant; cum postmodum adversæ essent, Spiritus S. repente conversus fuit in malum dæmonem. Sic sæpe solet de hæresibus ac controversiis judicari in illo cœtu, ubi cuncta auctoritate, nihil ratione, regitur. Apollonius Montanistas simul facit malignos vafrosque impostores, & sine mente insanos & inspiratos a diabolo: quæ accusationes Hofmanno 79 videntur semet mutuo tollere. Si enim astutia humana ejusmodi oracula effingere potuit, non opus est, ut diabolus intervenire jubeatur; si diabolus ea inspiravit, nihil conferre potuit ars humana; si homines necessaria amentia (*ἀνισία μανία ψυχῆς*) bacchati sunt, artificio fraudulenter nihil egerunt. Vix potui risum continere, relatum legens in Eusebio, ut duo episcopi, magis pii quam prudentes, Zoticus Comanæ Ponticæ & Sotas Anchiali in Cilicia (non in Thracia, ut Valesius 80 opinatur,) conati fu-
erint,

75 TERTULL. de *anima* cap. 9. vide locum supra §. 3. p. 9. adductum.

76 BARONIUS anno 173. § 2. & §. 6.

77 EUSEBI lib. V. c. 3.

78 PETAVII *dogmata Theologica* Tom. II. lib. I. c. 14. §. 6. p. 60.

79 HOFMANNUS diss. de *scriptis Tertull.* §. 2. p. 10.

80 VALESIUS l. c. p. 100.

erint, adjurando diabolum per nomen Dei, ex hominibus illis ejicere. Testis est Apollonius: 81 *ὡς ἄρα Ζωτικός ἐν Πεπερζαῖς προφητεύειν ἤδη προσποιουμένης τῆς Μαξιμῆλης ἐπιστὰς διελεγξάι το ἐν αὐτῇ πνεῦμα πεπειραται· ἐκώλυθη γέ μιν ὑπὸ τῶν τὰ ἐκείνης φρονηντῶν.* Idemque jurejurando, ne quis dubitet, confirmat Ælius Publius Julius episcopus Develtii in Thracia: 82 *Ζη ὁ Θεός, ὅτι Σώτας ὁ ἐν Ἀγχιαλῶ ἠθέλησε τὸν δαίμονα τῆς Πρισκιλλῆς ἐκβάλειν, καὶ οἱ ὑποκριταὶ οὐκ ἀφῆκαν.* Utriusque execrationes intra conatum substiterunt, nihilque effecerunt. Quod valde miror. Illa enim ætate sacerdotes potestatem hanc habebant, ut malos spiritus nomine Dei adjuratos dirisque devotos de corporibus hominum expellerent. Quæ res tam nota est, 83 ut testimonio vix indigeat. Interim adscribam unum Justinii Martyris: 84 *Δαιμονιοληπταὶ πολλὰς πολλοῖ τῶν χειρῶν ἐπορρίζοντες κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ χριστοῦ ἐτινύνονται, καταργούντες καὶ ἐκδιώκοντες τὰς κατεχόντας τὰς ἀνθρώπους δαίμονας.* *Multos a demone correptos multi Christianorum adjurando per nomen Iesu Christi etiam nunc sanant, atque demones, qui hominem obtinent, corripunt atque extrudunt.* Illic autem uterque episcopus dicitur infecta re rediisse domum. Rationem tam mali eventus, quam duo illi testes afferunt, me fateor non satis intelligere: alter enim dicit, obstitisse fautores vatium, alter, hypocritas illud non permisisse. Quid? num alii hominis, qui fortasse illas mulieres circumstiterunt, plus hic valuerunt, quum alibi dæmon ipse? num pauci fautores vatium impedire potuerunt, ne execrationes sanctorum virorum quicquam proficerent, cum alias infinita profanorum hominum turba non posset prohibere, ne ab uno Christiano dæmones exire cogerentur? num forsitan fautores illi incantationibus incantationes opposuerunt, quibus dæmones in vatibus, ingratis episcoporum, retinerentur? *Sæpe premente deo, fert deus alter opem.* Sed nonne episcoporum potestas, quæ dæmonem ipsum constringere voluit, major esse debuisset, quam hominum? Profecto contumacissimus fuit dæmon, qui tantæ autoritati non cessit, qui exilii pœnam ab episcopo indictam subire noluit. *Nihil ille deos nec carmina curat.* Forte traxit aliquid de Montani ipsius aspero ingenio, qui constanti viro, etiam vexato, fugiendum esse negabat, qui semel ejecto januam perpetuo obse-
bat, spe remigrandi omni adempta.

81 EUSEBIUS l. c. cap. 18 p. 186. 82 EUSEBIUS c. 19. p. 187.

83 Vid. Ios. BINGHAM *antiquitates eccles.* lib. III. c. 4. §. 1. p. 19. Tom. II.

84 JUSTINUS MARTYR apologia I. p. 45.

§. VIII. Me quidem iudice, non exorcista fuisset adducendus, sed medicus, qui hominibus mediam pertudisset venam: quemadmodum Abderitæ dicuntur 85 arcessivisse Hippocratem, cum Democritum suum putarent cerebro laborare. Namque in illis divinationibus ecstaticis non videtur malus genius quicquam negotii habuisse, sed mens ægra & atra bile laborans. Itaque, si mihi vel Montanus vel Priscilla fuissent propositi, ipsi propitium deum mentemque saniozem precatus, jussissem ut navigaret Anticyram, atque

i, bibe, dixissem, purgantes pectora succos;

quibus purgatis, credo, & ecstasis & somnia & vaticinia cum ipso dæmone evanuisent repente, etiamsi fautores vatum millies obstitissent. Sententia hæc jam fuit Joan. Clerici, 86 sagacissimi viri. *Non video, inquit, quicquam a Montano factum aut dictum, quod humanis affectibus tribui non possit. Sat notum est, ecstases, motus corporis violentos, vaticinia ambigua, aut de rebus remotis, posse fingi arte humana sine ulla cacodæmonis opera. Possunt etiam homines atra bile perciti multa sibi persuadere inania, quibus etiam alii, qui minus creduli sunt, falluntur. Morbum hunc hominis fuisse, mors ejus svadere videri possit, quamvis ab omni fraude Montanum & qui eum secuti sunt, absolvere nolum.* *Fraus enim & insania non sunt ejusmodi animi morbi, qui simul consistere nequeant.* Eodem modo atque iisdem pene verbis judicat Illustris Pertschius. 87 Scilicet Montanus videtur fuisse homo melancholicus, tristis, severus, tetricus, biliosus, arrogans, qui magnis cogitationibus pectus impleverat sibi & altiora viribus suis affectabat. Ei Anonymus Eusebianus 88 tribuit ἐπιθυμιαὺν ψυχῆς ἀμετρον φιλο-
D πρωτείας

85 Vid. *Hippocratis & Democriti epistola* a Lubino & in OO. Hippocratis editæ, & BAYLE *dictionnaire*, art. Democrite, rem. F. p. 981. & Venerab. JAC. BRUCKERI *historia philosophia* Tom. I. p. 1182.

86 CLERICI *historia ecclesiast.* Sec. II. anno 157. §. 3. p. 677.

87 Herrn Jo. Georg Pertschens *Versuch einer Kirchen-Historie*, zweytes Jahrb. Cap. XIII. §. 30. not. d. p. 360. & §. 34. p. 365.

88 EUSEBIUS l. c. cap. 16. p. 180.

πρωτειας & Theodoritus 89 *ἔρῳτα Φιλαρχίας*. Atqui experientia docet, quanta phantasmata animo concipere possint homines fastuosi, qui sibi videntur supra vulgus sapere, quam ridicula sibi soleant fingere, quantopere soleant interdum extra terminos mentis vagari. Hi, siquidem ab natura acceperunt animum veri justique amantem, considerantes quæ quotidie in orbe contingunt peccata. cum Heraclito miseriam humanam deflent, detestantur vitia, atque, quantum in se, ea funditus extrahere cupiunt. Tum severas meditantur resipiscentiæ orationes, graves peccantium objurgationes, querulas de corruptis seculi moribus conciones, divinam minantur ultionem, dira denuntiant, portenta pollicentur divinæ vindictæ signa. Montani spiritum *ἐλεγκτικὸν πνεῦμα* nuncupat Anonymus Eusebii. 90 Neque jam mediocribus contenti virtutibus, re ad vivum resecta, *κατορθώματα* Stoica postulant, summo rigore præcepta morum inculcant, omnes delicias vitæ, quantumvis innocentes, excindunt, quippe quibus ob naturalem morositatem non capiuntur, atque humanæ imbecillitatis prorsus obliti, ex hominibus quasi effingere student sacros genios, qui sine studio aut rerum domesticarum aut civilium, sine cura corporis, sine oblectatione animi aut sensuum, quasi dudum valedixissent mundo rebusque humanis, nulli rei, nisi meditationibus sacris intentissime vacent. Cum autem tanta suarum virtutum ac dotium persvasione occupentur, istam emendationem temporum ac morum negant sine sua opera unquam evenire posse. Inde facile assumunt, divinitus se excitari ad genus humanum increpandum, docendum, emendandum, seque creari defensores fidei, patronos justitiæ, instauratores disciplinæ. Tali igitur modo, equidem conjicio, Montanum, cum semel bonæ mentis deliquium passus esset, evasisse vatem & os Paracleti. Homo morosus, difficillima natura & asperrimus multa sibi in ecclesia reperire videbatur, maxime in disciplina, quæ indigerent emendatione: cupiebat Christianos longe severiores ac sanctiores esse, qui magis serio ad perfectionem aspirarent: jejunia nolebat amplius libera; ipse enim tan-

89 THEODORITUS *heret. fabul.* lib. III. cap. 2. p. 227. Conf. TILLEMONT *memoires* Tom. II. Part. III. art. I. p. 31.

90 EUSEBIUS l. c. p. 181.

tanquam siccus homo naturâ inediam facillime tolerabat; gulosum esse censebat & quotidie edere & succi plena; libidinosum, defuncta uxore ducere alteram: impudicum, virgines sine velamine venire in concionem: ignominiosum, Christianos periculo imminente malle fuga salutem quærere, quam heroica morte pro Christo defungi: indecorum Christianis ad theatra & spectacula accedere: mollem indulgentiam, flagitiosos homines, qui e coetu Christiano projici meruerant, in eundem postliminio quasi recipi. Hanc severitatem cum Christianæ societati necessariam esse judicaret, ipse ambitione tumens ejus præconem agebat, disciplinam ecclesiæ perducturus ad perfectionem. Ad hoc se putabat compelli, incitari, extimulari a Spiritu S. qui in se habiter, per se loquatur, per se vitia hominum increpet. Tali persuasione ubi animum induerat, eadem & membra corporis animabantur, commovebantur & ad ecstasim quandam interdum componebantur. Oculi tum claudi, aut contenti torve hiare, caput quati, frons in rugas contrahi, pedes palpitare, manus tremere, lingua volitare sine hæsitatione.

*Non vultus, non color unus,
non comptæ mansere comæ, sed pectus anhelum;
& rabie fera corda tument, majorque videri,
nec mortale sonans, afflatur numine quando
jam propiore dei. 91*

Sic bacchari solent homines per melancholiam furentes & somnia sua tanquam oracula e tripode nuntiata venerari; seu, ut loquitur Tertullianus, 92 sed alia de re, *si aliquid novi adstruxerint, presumptionem statim appellant revelationem & ingenium charisma.* Deinceps si tumultuosus sanguis conquiescit, si bilis residet, si paroxysmus defervesceat, *ut primum cessit furor & rabida ora quierunt,* hominis quoque mens ad se redit, sæpe non recordans, quid secum actum, quid a se dictum fuerit: tunc ecstasis cessat. Tali in statu cum fuisse videatur Montanus, nemo mirabitur, dæmonem illum neque obtestatio-

D 2

ne

91 VIRGILIUS *Aeneide* VI. vers 47.

92 TERTULLIANUS *adv. Valentinianos* cap. 4. p. 291. A.

ne nominis divini ab episcopis expelli atque averruncari potuisse. *Non illud nostri possunt mutare labores.*

Confirmari videtur sententia nostra mortis genere, quo occubuisse dicitur & Montanus & Maximilla, eo scilicet, quo melancholici ac furiosi sæpe decedunt. Uterque laqueo sibi necem conscivisse perhibetur, Theodotus autem in aërem raptus decidisse. Ita commemorat Eusebii Anonymus: 93 *ἀλλὰ δὲ θανάτῳ (non martyrii morte) τελευτῆσαι λέγονται Μοντανὸς τε καὶ Μαξιμίλλα. Τῶν γὰρ ὑπὸ πνεύματος βλαψιφρονος ἑκατέρου ὑποκινήσαντος, λόγος, ἀναρτήσαι ἑαυτὸς ἔχ' ὅμ'· κατὰ δὲ τὸν τῆς ἑκάστου τελευτῆς καιρὸν, Φημὴ πολλή. Καὶ ἔτ' ὁ δὲ τελευτῆσαι καὶ τὸν βίον κατασφραῖψαι ἰδὼν πρὸς τὴν δίκην.* Pariter Theodotus, sectæ illius homo, fertur *δισκευθεὶς ὑπὸ τοῦ δαιμονίου κακῶς τελευτῆσαι, a demone in altum projectus tanquam pila delapsusque misere interiisse.* Sed idem scriptor, qui satis moderate adversum sectam illam pugnat, prudenter subjungit, sibi hoc non satis exploratum esse, forte enim eos alio mortis genere obiisse, se famam tantum recitare vulgarem, quæ tamen satis constans multorumque ore celebrata sit. *Πολλὴ Φημὴ.* Quapropter God. Arnoldus, 94 & qui hunc autorem plerumque sequi solet Christ. Thomasius, 95 id pro fabula habent, cui malignitas dederit initium, credulitas incrementum. Neque sine ratione ita suspicantur, cum solemne olim fuerit priscis pravitatis hæreticæ inquisitoribus tragicas mortes hæreticorum comminisci, ut eo pacto vindicta dei de corruptoribus veritatis magis elucesceret. Simon magus ex aëre præceps ruit: Arius cum alvo soluta animam eiecit: Nestorium terræ hiatus absorpsit, ut exempla recentiora taceam. Quare gravis dementia foret temere mendaci credere famæ, etiam pervulgatæ. Interea fortassis vera fuit de Montano, qui tristis ac melancholicus vir fuit, ut facile in paroxysmo ecstático, tædio forsitan miseræ vitæ, aut odio corrupti sæculi, aut præpostero cœlestis Hierosolymæ desiderio, laqueum in solatium petere potuerit.

Dum

93 EUSEBIUS l. c. cap. 16. p. 181.

94 ARNOLDUS l. c. §. 50. p. 78.

95 THOMASIUS *in cautelis circa hist. eccles.* cap. XI. §. 34. p. 180.
edit. II.

Dum autem spiritum illum vaticinum Montanistarum causis naturalibus adscribo, nolo penitus negare, interdum fraudem ac simulationem accessisse; præcipue cum sensissent novi vates, somnia sua a simplicibus credulisque hominibus oraculorum loco haberi, seque jam dignitate divinorum vatum superbire posse. 96 Sub initium quidem videtur melancholiæ morbus illas vaticinationes excitasse atque fovisse, post, ut homo vidit, eas a nonnullis approbari ac laudari, seque etiam sponte provocari ad loquendum, (περὶ καλῶντο) 97 in persuasione sua magis magisque confirmatus fuit & ad persecutionem inceptæ fabulæ exstimulatus, ita ut deinceps etiam fraudulenter ejusmodi ecstases simularet.

- - - *tanto magis ille fatigat*

os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.

Id non leviter eo ipso proditur, quod enthusiastæ illi, præsentibus viris sagacioribus, qui animum attenderant ad expiscandum eos & ad abditos consiliorum fraudumque recessus investigandos, etiam ad ob sistendum dolis eorum, cautius rem agere solebant, aut omnino non loqui aut moderate leniterque. Tunc habebant dæmonem mutum. Si recesserant speculatores, muti loquebantur. Hæc videntur colligi posse ex narratione Anonymi, 98 dum premit & urget vates illos, ut Spiritum S. præsentibus episcopis explorandi causa adventantibus declarent, ne sibi solis ista fervent, in angulis suis garruli, in publicum muti. Itaque, nisi me opinio fallit, morbus vaticinatores novos creavit, fraus fortasse provexit, rei ipsius admirabilitas amplificavit, credulitas humana sustentavit.

§. IX. Vere multa in hominibus illis conspiciebantur, quæ in stuporem & admirationem quoslibet conjicerent, cum omnino prodigiosa viderentur, quibusque etiam prudentes Christiani percellerentur, ut non statim judicare possent, unde ejusmodi spiritus oriretur, quove impulso vaticinia fingerentur. Permovebat Montani gravitas ac fe-

D 3

veri-

96 Vid. TILLEMONT l. c. pag. 33.

97 EUSEBIUS p. 180. c.

98 EUSEBIUS l. c. pag. 182. & TILLEMONT p. 35.

veritas morum, placebat nonnullis disciplinæ rigor, qua sanctitas morum inter Christianos non parum stabiliri atque amplificari credebatur; vulgus enim non alia re magis, quam externa specie pietatis decipi solet: admirationi erat heroica mortis contemptio, martyrii desiderium, intrepidus animus hominum, qui ne fugiendum quidem existimabant in vexatione: hæc res, incredibile dictu, quantam auctoritatem conciliaverit, iis maxime temporibus, quibus martyria ambitiosius, quam postea episcopatus, appeti solebant: placebat denique, quod regulam fidei ab apostolis traditæ Montanus labefactare non studeret. Quare pauci audebant novos vates condemnare, multi probare. Intelligitur hoc exemplo Tertulliani, viri sapientis, pereruditi, modesti atque de ecclesia præclare meriti, 99 qui tamen ab illis vatibus, etiam remotis, cum nunquam præsens vidisset, infatuatus est. Intelligitur ex eo, quod ipse Romanus præsul, Victor, ni fallor, litteras systaticas formatasque Montanistis, tanquam amicis sociisque in fide concesserat, eoque pacto, ut loquitur Tertullianus, 100 *prophetias Montani agnoverat*, i. e. divinas crediderat; qui tamen postea a Praxeas quodam, non profecto optimæ notæ homine, in aliam opinionem traductus, easdem revocavit. Intelligitur ex Themisone, viro, ut videtur, minime malo, qui 1 catholica epistola conscripta Christianos instituit, aliisque illi sectæ addictis viris, Alcibiade, Theodoto, Proculo, qui *Christiane eloquentiæ dignitas* ab Tertulliano 2 appellatur, & instructissimo volumine apologiam pro Christiana fide edidit, itemque ex multis martyribus, qui in vexatione Severi Imp. pro Christo, mortem, tormenta, carceres pertulerant, quorumque gloriam, licet Apollonius in dubium vocet, Anonymus tamen integram relinquit, negans modo, ex multitudine martyrum recte concludi ad veritatem ecclesiæ: adeo, ut illa secta minime auctoritate humana destitueretur. Non male Baronius 103 scribit:

99 Vid. VINCENTII LIRINENSIS *commonitorium* cap. 24.

100 TERTULLIANUS *adv. Praxeas* cap. 1.

1 EUSEBIUS l. c. cap. 18. p. 185.

2 TERTULLIANUS *adv. Valentinianos* cap. 5. p. 291. B.

3 BARONIUS l. c. §. 3.

scribit: *Magna certe Montani fraus tentatio in ecclesia fuit, cum non hic vel ille inanis homo & facilis ad credendum ab ejusmodi composita larva deceptus sit, sed & qui magna præditi videbantur sanctitate atque doctrina.* Quæ omnia si mecum perpendo, longe humanius puto de Montanistis sentiendum. Abundent persuasionem suam, delectentur somniis suis: hæreticos appellari posse non credo.

§. X. Investigetur porro, an præter deliram persuasionem de vaticiniis suis & præter disciplinæ vanum rigorem quicquam errorum tenuerint. Ab Anonymo Eusebii, Apollonio, Serapione, Epiphania non animadverti ullius erroris in fide accusatos: criminis loco exprobrari solet *ψευδοπροφητεία, νεα προφητεία, πλανε.* Quin etiam Epiphanius, ⁴ Theodoritus, ⁵ & Philastrius ⁶ disertis verbis testantur, eos venerari scripturas utriusque fœderis, consentire cum ecclesia de unitate dei ac trinitate, de creatione mundi, de resurrectione mortuorum, cæterisque momentis. Idemque luculentius adhuc Tertulliani libris probatur: nullum fere est caput fidei, quod non vel separato libro explicuerit, vel occasione alicubi oblata egregie illustraverit, convenienter omnino placitis catholicæ ecclesiæ. Et speciatim auctoritatem Veteris Test. ac resurrectionem corporum ab hæreticis illorum tempore misere lacescitam, a Montano ejusque sociis strenue defensam fuisse, idem testificatur ⁷ *At enim deus omnipotens adversus hæc incredulitatis & perversitatis ingenia, providentissima gratia sua effundens in novissimis diebus de suo spiritu in omnem carnem, in servos suos & ancillas, & fidem laborantem resurrectionis carnalis animavit & pristina instrumenta manifestis verborum & sensuum luminibus ab omni ambiguitatis obscuritate purgavit. - - idcirco jam omnes retro ambiguitates & quas volunt parabolas, aperta atque perspicua totius sacramenti prædicatione discussit per novam prophetiam de paracleto inundantem; cujus si hauseris fontes, nullam poteris sitire doctrinam, nullus te ardor*
exuret

4 EPIPHANIUS *heresi* XLVIII. §. I. p. 402.

5 THEODORITUS l. c. p. 227.

6 PHILASTER *heresi* XLIX. p. 101. edit. Fabricianæ.

7 TERTULLIANUS *de resurrectione* cap. 63. p. 429. D.

exuret questionum, resurrectionem quoque carnis usquequaque potando refrigerabis. Idem se unitatem dei in tribus personis certius credere profitetur, ⁸ postquam per Paracletum instructior factus sit, eandemque cum contra Marcionem tum contra Praxeam mascule asserit. De creatione ex nihilo præclare disputat *adversus Hermogenem*. De persona Christi, quem verum æque hominem ac Deum esse demonstrat, egregie differit in libro *de carne Christi & contra Judeos*. De reconciliatione hominis peccatoris cum Deo in libro *de pœnitentia*: de efficacia sacramentorum in libro *de baptismo*. At, quid opus est exemplis? Sufficiunt testimonia Patrum supra citatorum, quæ eo insigniora sunt, quod ab hostibus Montanistarum profisciscuntur. Hosti enim laudanti quis dubitaret credendum esse?

§. XI. Nihilotamen secius boni Patres, repente obliti verborum suorum, iisdem hominibus horrendos errores imputant, qui si veri essent, nomen hæreticorum honestius ac gloriosius foret meritis eorum. Idem enim Epiphanius ⁹ audet asseverare, Montanum semet ipsum venditasse summum deum. Quid detestabilius excogitari posset? quod mendacium atrocius? Non valde miror, Jo. Lud. Ruelium ¹⁰ hanc calumniam repetere; agit enim compilatorem, non criticum. Sed Tillemontius ¹¹ quoque, quem alias ob singularem industriam impense soleo æstimare, at qui serviliter nimium narrationibus Patrum adhærescit, eandem repetit ac sine censura dimittit, causam interferens, hominem insanum ac dæmoniacum esse omnium stoliditatum capacem. Hoc est nodum non arte solve, sed gladio secare. Cardinalis Baronius ¹² illam contradictionem alio modo tollere conatur. Fingit enim, seu Hieronymo credit potius, Montanistas cum Sabellio trinitatem in una persona docuisse, *indeque putat accidere potuisse, ut qui se*
Para-

⁸ TERT. *adv. Praxeam* cap. 2. pag. 635.

⁹ EPIPHANIUS l. c. pag. 413. vide locum supra §. 4. p. 12.

¹⁰ RUELII & HARTMANNI *contilia illustrata* tomo I. p. 288.

¹¹ TILLEMONT l. c. pag. 55.

¹² BARONIUS l. c. §. 24.

Paracletum diceret, idem quoque se esse deum Patrem impudentissime affirmaret. Paulo tamen post corrigit mentem, perversè ingeniosam, & bona fide agnoscit, istam calumniam silentio Tertulliani cæterorumque antiquorum scriptorum, qui alioquin Montano non pepercerunt, satis dispelli. Manifestissima profecto res! quam & Baronius perspicit, alias parum oculatus, si quid in gratiam hæreticorum videndum est. Quare vix necesse erit, ut a me dicatur etiam Isaacum Bellesobrium ¹³ & God. Arnoldum ¹⁴ illam calumniam præfatis Cyprii confutasse; ad quam refellendam non opus est alio argumento, quam ut tota series ratiocinationum Epiphaniæ attente legatur, & ex quibus verbis tam atrocem blasphemiam exsculperit, cognoscatur. Incredibilis profecto fuisset blasphemia & æternis exquisitissimisque suppliciis digna impietas, si homo mortalis se deum vocare ausus fuisset, eaque fortasse nunquam, quamdiu Christi evangelium in mundo floruit, vere audita. Interea, quod cum admiratione impudentiæ veterum profiteor, vix ulla calumnia frequentior, non modo adversus veros hæreticos, sed etiam adversum viros vere innocentes. Taceo jam Simonem magum, (hunc enim nostra ætas dudum dedidit hæreticum credere,) quem Epiphanius aliique ejus similes dicunt semet Deum summum vocasse; taceo Manichæum, de quo vetus cantilena ejusdem soni extat. ¹⁵ nomino Ibam Edessenum, in controversiis Nestorianis & Trium Capitulorum agitatum, cui talis blasphemia ab Abulpharajo ¹⁶ tribuitur. Difficile est Satyram non scribere.

§. XII. Secundo. Montanistæ postulantur *Sabellianismi*, non quidem ab Anonymo Eusebii aut Apollonio, quibus hac in re aliquod suffragii jus esset, ne quidem ab Epiphanio & Philastrio, sed ab Hieronymo aliisque minutis historicis. ¹⁷ Nos, inquit Stridonensis, *pa-*
E
trem

¹³ DE BEAUSOBRE *histoire du Manichéisme* Tom. I. Part. II. liv. I. ch. 2. p. 260.

¹⁴ ARNOLD l. c. §. 49. p. 75.

¹⁵ DE BEAUSOBRE l. c. p. 265.

¹⁶ Idem ib. p. 261.

¹⁷ HIERONYMUS *epistola LIV. ad Marcellam*, OO. Tom. II. p. 414. edit. Victor. Reatini, & ISIDORUS PELUSIOTA lib. I. *epist.* 67. & MARIUS MERCATOR citatus a Christ. Wormio in *hist. Sabelliana* cap. 2. §. 10. p. 79.

trēm & filium & spiritum S. in sua unumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellii dogma sectantes, trinitatem in unius persona angustias cogunt. Eandem suspicionem Seculo IV. satis vulgarem fuisse, cognoscitur ex eo, quod Socrates ¹⁸ refert, plurimos episcopos abhorruisse a vocabulo *τὸ ὁμοούσιον*, Nicææ approbato, quia per illud Sabellii & Montani doctrina confirmari videretur. *Fallax, & hoc crimen tenues vanescet in auras.* Primo enim, ut verbis utar Baronii, ¹⁹ nullus antiquorum scriptorum, qui eodem seculo cum illo, Montano, vixerunt & adversus eum scripserunt, hæc obijciunt, cum tamen multa in eum inferant, & quæ longe minora his erant, magnopere exaggerent. Hæc tam immania, quæ ante omnia obijcienda ac refellenda fuissent, putandum eos obvoluta silentio reliquisse, si revera ab ipso dicta fuissent? Deinde, pergo verbis Cardinalis, si tam horrendas blasphemias effutisset Montanus, quorsum de eo dubitare, prophetane an pseudopropheta esset, opus erat? quid tam diu de eo altercatum atque consultatum? in re tam patente, nulla prorsus opus erat consultatione: nam ipso primo auditu blasphemix, eam cujuscunque, etiam impii aures exhorruissent. Tertio, Tertullianus non modo tale quid de Montano nuspiam prodit, sed etiam peculiari libro adversus Praxeam ex instituto confutavit hunc errorem, qui confusionem trinitatis infert; atque, quod omnino notandum est, in eo profitetur, ²⁰ *se & semper unum deum in tribus personis credidisse, & nunc magis, ut instructiorem per Paracletum;* adeo ut se per Montani disciplinam in orthodoxa fide confirmatum declaret. Quarto, si quidem Montanus tale quid sensisset, non fuisset a Praxea apud præsulē Romanum accusatus, sed potius tanquam socius erroris atque adstipulator laudatus. ²¹ Atqui scimus, quendam antistitem Romanum, Victo-

¹⁸ SOCRATES *histor. eccles.* lib. I. cap. 23. Conf. VALESIIUS ad h. l. pag. 14.

¹⁹ BARONIUS l. c. §. 25.

²⁰ TERTULLIANUS *adv. Praxeam* cap. 2. p. 635. A.

²¹ Obiter noto leve parorama Christ. Wormii l. c. pag. 83, qui illa sic

Victorem, ²² ut opinor, societatem cum Montanistis junxisse ad eosque litteras Formatas, more veterum, misisse; qua occasione, ut non male observat Baronius, ²³ Montanistæ ex more atque instituto priscae ecclesiae, professionem fidei suae ad praesulem illum transmiserant, ex qua, eos omnino recte de fide sentire, Victor intellexerat, non daturus litteras, nisi de orthodoxia eorum persuasus. Postea Praxeas iste Romam venit atque episcopo aliam opinionem de Montani secta suggessit, effecitque delatione sua, ut tandem litterae illae revocarentur. Præterea Epiphanius testimonium dicit omni exceptione majus, Montanistas de Trinitate bene sentire.

E 2.

Quam

sic accipit, quasi ipse Montanus consiliis Praxeae fuisset Roma expulsus. Tertullianus l. c. p. 634. C. nihil aliud dicit, quam Praxeam accusatione sua progressum & incrementa Montanisticae sectae impedivisse Romae, atque fidem Paracleti jam habitam a Victore subvertisse. *Prophetiam expulit & haeresin intulit, paracletum fugavit & Patrem crucifixit.* Sine dubio jam diem supremum obierat Montanus, cum Victor antistes Romanus esset.

²² Tertullianus quidem non nominat episcopum illum, sed Victorem fuisse satis verisimiliter probant ANT. PAGI in critica Baroniana anno 171. pag. 166. ITTIGIUS l. c. §. 29. p. 224. WORMIUS l. c. §. 12. p. 89. & TILLEMONTIUS l. c. pag. 42. & pag. 125. note 4. Alii eruditi aut Eleutherum aut Soterem intelligunt: Solus, quod sciam, Jo. Sudorius [JEAN le SUEUR hist. de l'église & de l'empire, anno 149. p. 481.] Pontificem Pium substituit. Environ ce tems là fut Praxeas qui d'abord avoit été disciple de Montan, mais qv'il abandonna bien tôt & même il decouvrit à Pie que Montan couvoit une pernicieuse heresie. Ce qui fut cause que Pie revoqua les lettres de faveur qu'il avoit données a Montan & au contraire il l'excommunia. Multi errores in paucis lineis. α) Nemo veterum dixit, Praxeam olim ipsum fuisse Montani discipulum. β) Nemo dixit, Pontificem illum, quisquis fuerit, insuper excommunicasse Montanum. Revocatis enim litteris amicitiae non statim inimicitia denuntiatur. γ) Pius nullo modo hic intelligi potest, qui judice ipso Sudorio, jam anno 149. obiit: namque secta Montani demum anno circiter 170. extitit: & si multo maturius extitisset, tamen neutiquam initio Sectae Pontifex ille deceptus fuit, cum *praeceptores ejus* jam dissensissent a Montanistis. Præterea anno 149. fortassis nondum natus erat Tertullianus, quo tamen vivo Praxeas Romam venit. Quare in nullum rectius conveniunt ista omnia, quam in Victorem, qui & praeceptores habuit sectae illi inimicos, & æqualis ætate Tertulliano fuit.

²³ BARONIUS l. c. §. 5.

Quam ob causam Baronius credit, illos Sabellianos errores jactatos fuisse non tam a Montano, quam ab discipulis ejus degenerantibus, ut fit, iisque non omnibus, sed quibusdam tantum. Rationem habet ita credendi. Namque Theodoritus ²⁴ scribit: Τινες δὲ αὐτῶν τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τῆς Θεότητος Σαβελλίῳ παραπλησιῶς ἠρνήσαντο, τὸν αὐτὸν εἶναι λέγοντες καὶ πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα. Quod magis perspicue adhuc & distincte confirmat autor ille vetus, ²⁵ qui Tertulliani librum de præscriptione continuavit: *accefferunt*, inquit, *alii heretici, qui dicuntur secundum Phryges. Sed horum non una doctrina est. Sunt enim qui kata Proclum dicuntur, sunt qui secundum Aeschinem pronuntiantur.* - - *Privatam autem blasphemiam illi, qui sunt kata Aeschinem hanc habent, qua adjiciunt etiam hoc, ut dicant Christum ipsum esse filium & patrem.* Itaque nonnulli privatam hanc opinionem Sabellianismi tenuerunt, reliquis discrepantibus.

Non ignorare hoc potuit Hieronymus, qui ipse, ut ait, ²⁶ in Phrygia & Galatia fuit, horumque hominum sacra exploravit. Cur ergo toti Montanistarum sectæ tribuit errorem, cujus pauci erant rei, plures adversi. Equidem non negaverim, fuisse forsan homines, qui simul Montani vaticinia venerarentur & Sabellii dogma probarent; sed tales contendo ab germanis verisque Montanistis neutiquam fuisse probatos aut in societate toleratos. Namque diversas omnino fuisse sectas, Procli asseclas, Proclus autem ille est, quem Tertullianus laudat, & Aeschinis sectatores, supra excitatus autor docet. Etiam catholicis permixti sæpe fuerunt tales homines, ut Marcellus Ancyranus, Photinus, alique, qui ab Arianis societate, ab orthodoxis sententia, non statim societate, distincti, in numero catholicorum vulgo censebantur. Qvis vero sanus hanc ob causam catholicis ullo jure Sabellianos errores Photinianosque imputaverit? Atqui non minus videntur illi

²⁴ THEODORITUS l. c. p. 227.

²⁵ TERTULL. *de præscriptionibus* cap. 52. p. 254. Conf. TILLEMONT l. c. p. 60. ITTIGIUS l. c. §. 2. p. 198. FABRICIUS ad Philastrium p. 101. CLERICUS l. c. §. 2. p. 682. & Ven. WALCHIUS in *hist. eccles.* Sec. II. cap. 4. §. 27. p. 883.

²⁶ HIERONYMUS *præfatione lib. II. in Galatas* p. 134. OO. Tom. VI.

illi Aeschinis sectatores a Montanistis fuisse diversi, quam Photinus ab orthodoxis.

Atque conjicere fortassis licebit, Sabellianos errores demum a Marcelli ac Photini discipulis, quippe in Phrygia viventibus, inter Montanistas fuisse disseminatos; non enim prius, quam Marcello jam prodito, tale quid de Montanistis relatum legitur. Si licet ulterius progredi conjecturarum audaciâ, fortasse & isti Aeschinis sectatores ab illa culpa purgari poterunt. Quis nescit, cum controversiâ Arianæ vigerent, orthodoxis nihil magis crimini datum fuisse, quam Sabellianismum? quis nescit, Eustathium Antiochenum, magnum bonæ causæ patronum, sub eodem crimine ab Arianis fuisse vexatum, condemnatum, exilio mulctatum? ²⁷ namque illam professionem *ὁμοουσίαν*, qua Christo eadem cum Patre essentia, natura, dignitas vindicatur, Ariani in Sabellianam confusionem personarum interpretabantur. Quid ergo? si Aeschines cum suis *τὴν ὁμοουσίαν* Christi cum Patre præ cæteris fortiter defendisset atque contra Arianorum *ἀνομοουσίαν* asseruisset, sive scriptis, sive orationibus. Sine dubio actus fuisset reus Sabellianismi ab Arianis: quibus si forte accrediderunt orthodoxi atque Hieronymus, non enim satis cauti solemus esse, si quid sinistrum de hostibus nostris relatum audimus; sic factum esse potuit, ut pars Cataphrygum præter meritum in suspicionem Sabellianismi adduceretur. Sed conjectura hæc est, sat quidem credibilis, fortassis vera, falsa fortasse, non tamen, ut credo, admodum temeraria. Eadem jam subnata fuit Christ. Wormio, ²⁸ quem, cum hæc scriberem, nondum evolveram.

Tentabo adhuc aliud quid, suspicando & indagando accusationis illius originem. Memini inter affeclas Montani celebrem fuisse quendam Theodotum, quem memorat Anonymus Eusebii. At eodem fere tempore fuit Theodotus coriarius Byzantius, qui tum de Christi divinitate Arianis ac Photinianis prælusit, tum alios errores tenuit. ²⁹ Hunc cum illo Montanico inscieniter confundit autor Libelli synodici. ³⁰

E 3

Idem

²⁷ Vid. SOCRATES l. c. 23. & 24.

²⁸ WORMII *hist. Sabellianismi* l. c. pag. 83.

²⁹ Vid. ITTIGIUS *de hæresibus*, Sec. II. cap. 15. p. 229.

³⁰ Pappi *synodicon* in FABRITII *biblioth. Græc.* Vol. XI. p. 187.

Idem si contigit aliis viris, habebimus originem multorum errorum Montanistis temere affictorum. Centuriatores ³¹ etiam Artemonem illum Theodoti coriarii socium imprudenter ad Montanistas referunt, atque ipsum Theodotum cum omnibus erroribus suis. Quæ confusio magnum omnino damnum veritati affert, atque tenebras historia Montanistica offundit.

§. XIII. Sequitur tertius error, seu blasphemia potius, qua Montanus semet pro Paraclete ac Spiritu S. gessisse perhibetur. Magni momenti hæc quæstio est, in qua totius disputationis de Montanismo vertitur cardo, igitur attente consideranda ac sollicitè examinanda. Conjurato fere consensu contra Montanum Patres testimonium ferunt, ³² exceptis iis, qui Montanum propius cognoverunt, ab Eusebio excerpti. Sic autem Cyrillus Hierosolymitanus ³³ scribit: *ὁ Μοντανὸς παρεξέστηκως καὶ μανιωδὲς ἀληθῶς· ὅ γὰρ ἂν εἶπε τοιαῦτα, εἰ μὴ ἐμαινέτο· ἐτολμήσει εἰπεῖν ἑαυτὸν εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα.* Montanus in furorem actus & vere insanus, non enim talia dixisset, nisi insaniisset, ausus est semet ipse appellare Spiritum S. Sed hunc virum, affirmo, ne mediocrem quidem cognitionem de hac secta habuisse, adeoque ad testimonium dicendum ne admitti quidem mereri. Montanum autem tantam stultitiam ne somniasse quidem, dudum agnoverunt viri eruditi, ³⁴ ipse etiam Baronius, ³⁵ qui mentem suam his verbis proponit: *Nec item credimus, licet dixisset se esse paracletum, significare*

³¹ *Centuria Magdeburg. Sec. II. cap. 5. pag. 78.*

³² *PHILASTRIUS hæres. 49. AUGUSTINUS har. 26. TILLEMONT l. c. pag. 52. & Tom. III. Part. I. pag. 366.*

³³ *CYRILLUS HIEROS. catechesi. XVI. pag. 402.*

³⁴ *ITTIGIUS l. c. §. 3. p. 198. THOMASIUS l. c. §. 35. p. 180. ARNOLDUS l. c. §. 49. p. 78. Du PIN biblioth. des auteurs eccl. tom. I. p. 103. col. 2. & dans l'histoire de l'église en abrégé tom. II. cap. 4. p. 82. RIGALTIIUS l. c. fol. 2. BEAUSOBRE l. c. p. 261. PETAVIUS dogmatum Theol. tom. II. lib. I. cap. 14. §. 5. p. 60. CHR. MATH. PFAFFIUS institutionibus hist. eccl. Sec. II. cap. 5. §. 8. p. 46. Ven. WALCHIUS l. c. §. 28. p. 884. & illustris PERTSCHIIUS l. c. cap. XIII. §. 32. p. 363.*

³⁵ *BARONIUS l. c. §. 26.*

ficare voluisse, Paracletum humanam assumpsisse carnem & illum ipsum se esse Montanum, vel absque carne se spiritum tantum & negasse se esse hominem. Nam nullus plane est, qui id aliquando dixerit de Montano. Quamobrem ita existimamus, ipsum a Tertulliano vel aliis dictum esse paracletum, quod se illum diceret accepisse spiritum paracletum, quem Christus pollicitus fuerat a Patre mittendum: ipsumque se majori plenitudine, quam fecissent apostoli, aliis impertiri, quod illum majore abundantia, quam apostoli, accepisset. Acquissime sentit Purpuratus, nimium tamen adhuc arrogantiae Montano, nimium fidei Patribus adversariis, minus Tertulliani testimonio relinquens. Vera sententia hæc mihi videtur esse. Quando Tertullianus Montanum *Paracletum* vocat, non loquitur de mystica inhabitatione Spiritus S. in eo, neque de donis sanctificantibus solum, quippe de quibus quilibet homo pius ac fidelis gloriari potest, sed præcipue de donis administrantibus, ut in schola loquimur. Igitur nomine Paracleti intelligit illum Spiritum, deductorem in omnem veritatem, quem Christus promiserit coetui sibi addicto, non tamen ad tempus solum adventurum aut in solis apostolis habitaturum, sed perpetuo usque ad finem mundi in ecclesia futurum & omni tempore in hominibus piis peculiari gratia condecoratis locuturum. Atque inter ejuscemodi sanctos homines etiam Montano, Priscæ ac Maximillæ locum deberi. Neque tamen ita sentiendo Montanum Deum facit aut Spiritum S. creat, sed hominem singularibus dotibus divinitus instructum atque divinum vatem. Non negat, eundem Spiritum animasse antiquos vates Veteris Test., & die Pentecostes super apostolos fuisse effusum, hosque perfecte aptos reddidisse, cognitione plena rerum divinarum inspirata, ad officium suum tam inter Judæos quam Gentes profanas exsequendum & ad docendum ea omnia, quæ ad salutem mortalium requirerentur: nonnulla tamen, putat, superfuisse, quæ Spiritus eo tempore non patefecerit apostolis, tum quia minus necessaria fuerint ecclesiæ pro illorum temporum conditione, tum quia apostoli non omnia portare potuerint. Hæc autem non pertinere ad doctrinam fidei, utpote quæ perfectissima omnino fuerit apostolis tradita, sed ad meliorem modo externam disciplinam. Jam cum ea sit temporum conditio, sine mundi magis magisque appropinquante,

te, ut ecclesia strictioris indigeat disciplinæ, eaque Christianorum conditio, ut eam ferre queant ac debeant, judicat, Deum peculiaribus donis instruxisse Montanum ac reliqua Spiritus S. charismata ei indidisse, ut restauraret ecclesiam atque ea, quæ apostoli ob certas causas intacta prorsus aut cujuslibet arbitratui reliquissent, præcipiendo suppleret. Ergo Paracletus ille Montani nihil aliud est, quam singulare charisma Spiritus in animam Montani collatum ad instaurandam ecclesiæ disciplinam. Unde intelligitur, quatenus dissenserint catholici a Montanistis; concedebant propositionem, negabant assumptionem; fatebantur, inquam, charismata Spiritus olim in apostolos effusi perdurare debere in ecclesia, 36 iisdemque moderantibus posse externam disciplinam justis de causis immutari, id modo negabant, Montanum illa charismata consecutum esse, aut ullum jus habere ad emendationem disciplinæ suscipiendam. Quare lis erat una de persona Montani. Illud autem, Montanum vel semet ipsum Paracletum nominasse, aut talem ab asseclis suis creditum fuisse, mendacium est insipide absurdeque confictum. Istam autem, prout nunc descripsi, veram Montanistarum mentem fuisse, manifestis Tertulliani verbis declarabo. Quis enim dubitet, hunc vel solum vel præcipue hac in causa esse audiendum, cum ipse illi sectæ fuerit addictus. Primo quidem, eos non negasse, Paracletum vel in vatibus antiquioris fœderis locutum vel in apostolos effusum, sequentia loca docent. Provocat Septimius ad vetera instituta disciplinæ in ecclesia Judaica, institutis Montani conformia, atque Spiritum S., qua paracletum, eadem jam olim præcepisse putat. *Spiritus S.* 37 inquit, *cum in quibus vellet terris & per quos vellet, prædicaret, ex providentia imminentium sive ecclesiasticarum tentationum sive mundialium plagarum, qua paracletus, i. e. advocatus ad exorandum judicem officiorum remedia mandabat. Hunc qui recipimus, etiam quæ tunc constituit, observamus. Aspice ad Judaicos fastos, &c.* Et contra Praxeam disputans ait: 38 *Credimus Christum in cælos resumptum, qui*

36 Vid. supra §. 2.

37 TERTULLIANUS *de jejuniis* cap. 13. p. 711.

38 Idem *adv. Praxeam* cap. 2. p. 635. A. Conf. lib. V. *adv. Marcionem* cap. 2. p. 578. C. & *de fuga in persec.* cap. 6. p. 693. D.

qui exinde miserit, secundum promissionem suam, a Patre Spiritum S. Paracletum, sanctificatorem fidei eorum, qui credunt in Patrem, filium & Spiritum S. Denique contra catholicos de adulteris recipiendis differens, eos taxat, quod Prophetarum praecepta, velut cum ipsa lege dudum antiquata, non admittant, sed apostolorum duntaxat definitionibus stare velint, eosque contendit nusquam probationem sententiae suae reperire, quia si Spiritus S. in prophetis locutus cum ipsis non consentiat, neque idem per apostolos eis favere putandus sit. Nemo Christianus, inquit, 39 ante Christum caelo resumptum, nemo sanctus ante Spiritum S. de caelo representatum. Itaque isti, qui alium Paracletum in apostolis & per apostolos receperunt, quem neque in prophetis proprius agnitum, jam nec in apostolis possident, nunc doceant, &c. Et ne quid dubitationis relinquatur, adjiciam alios adhuc locos, quibus perspicue docet, Paracletum descendisse in apostolos eosque instruxisse ad ecclesiam plene informandam ac dirigendam. Dicit 40 & apostolus: Si quid nescitis, deus vobis revelabit. Solitus & ipse consilium subministrare, cum praeceptum domini non habebat, & quadam edicere a semet ipso, sed & ipse Spiritum dei habens deductorem omnis veritatis. Itaque consilium ejus & edictum ejus divini jam praecepti instar obtinuit de rationis divinae patrocinio. Iterum alio loco: 41 Apostoli ex autoritate prophetiae, quae est in Psalmo David, consecuti promissam vim Spiritus S. ad virtutes & eloquium, ecclesias condiderunt. Et ut Colophonem adducam, quid clarius hoc loco: 42 Dixerat plane Christus aliquando: multa habeo adhuc vobis loqui, sed non potestis modo ea sustinere. Tamen adjiciens: cum venerit ille Spiritus veritatis, ipse vos deducet in omnem veritatem. Ostendit illos nihil ignorasse, quos omnem veritatem consecuturos per Spiritum veritatis repromiserat; & utique implevit repromissum, probantibus Actis apostolorum descensum Spiritus S. Ex his omnibus elucet, F putidum

39 Idem de pudicitia cap. 11. p. 727.

40 Idem de corona cap. 4. p. 122. C. Conf. de praescriptione cap. 8. p. 234. A. & cap. 13. p. 235. D.

41 Idem de praescript. cap. 20. p. 237. D.

42 Idem ibid. cap. 22. p. 238. & 239. A. & cap. 28. p. 241. C.

putidum esse mendacium, quod Isidorus Pelusiota 43 de Montanistis refert, ὅτι ἀνελεῖν σπαραξοῦσι τὸ παναγίον πνεῦμα ἢ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντεκοστῆς ἐπιφοιτῆσαι τὰ τοῖς ἱεροῖς λεγόντες ἀποστολοῖς, ἀλλ' ἐς ὑστέρῳ μακρῷ Μοντανᾷ διακονήντος δεδοῦται. Secundo declarandum est, ab hac secta Spiritum S. probe distinctum fuisse a persona ipsius Montani, non aliter ac persona agens distincta sit ab instrumento, quo agit. Quod quidem jam satis intelligi potest ex eo, quod ille Spiritus jam per prophetas vetustissimos perque apostolos actuosus fuit, ut antea dictum est, neque ullo modo in Montanum convenit agitalle vetustos vates; aliis insuper testimoniis Tertulliani fidem meam narrationi faciam. *Habeo*, inquit, 44 *ipsum Paracletum in prophetis novis dicentem, potest ecclesia donare delictum, &c.* Atque iterum: 45 *Luculenter Paracletus per prophetidem Priscam ait: &c.* Ergo distingvit Paracletum loquentem a novis prophetis, per quos loquebatur. Ita etiam Firmilianus 46 Cappadox eo ipso loco, quo acerbissime Cataphrygas exagitat, perspicue idem testatur: *Ab iis si queramus, quem Christum prædicent, respondunt eum se prædicare, qui miserit Spiritum per Montanum & Priscam locutum.* Tertio ostendam, circa quas res officium Montani fuerit verum; non certe circa doctrinam, quæ integra & pura permanebat, sed tantum circa externam ecclesiæ disciplinam. Quod ut appareat, opus est modo, ut sequentia Septimii verba considerentur: 47 *Regula quidem fidei una omnino est, sola immobilis & irreformabilis, credendi scilicet in unicum Deum, &c.* - - *Hac lege fidei manente, cetera jam discipline & conversationis admittunt novitatem correctionis, operante scilicet & proficiente usque in finem gratia dei. Cum propterea Paracletum miserit dominus, ut quoniam humana mediocritas omnia semel capere non poterat,*
pau-

43 ISIDORUS PELUSIOTA lib. I. *epist.* 243. p. 57. & *epistola* 500.

44 TERTULLIANUS *de pudicitia* cap. 21. p. 743. B.

45 Idem *de resurrectione* cap. II. p. 386. B.

46 FIRMILIANUS *epistola ad Cyprianum*, in OO. Cypriani *epist.* LXXV. p. 220. & 221.

47 TERTULLIANUS *de velandis virginibus* cap. I. p. 192. Conf. *de monogamia* cap. 2. p. 673. & 674. Vid. TILLEMONT Tom. III. Part. I. *vie de Tertulien* art. 9. p. 366.

paulatim dirigeretur & ordinaretur & ad perfectum perduceretur disciplina ab illo vicario domini Spiritu S. - - Quæ est ergo Paracleti administratio nisi hæc, quod disciplina dirigitur, quod scripturæ revelantur, quod intellectus reformatur, quod ad meliora proficitur? Nihil sine ætate est & omnia tempus expectant. - - Sic & justitia primo fuit in rudimentis, natura deum metuens, dehinc per legem & prophetas promovit in infantiam, dehinc per evangelium efferbuit in juventutem, nunc per Paracletum componitur in maturitatem. Hic erit solus a Christo magister & dicendus & verendus. Non enim ab se loquitur, sed quæ mandantur a Christo. Quare falsum est, quod autor quidam vetustus 48 Montanistas docuisse perhibet, Paracletum plura in Montano dixisse, quam Christum in evangelio protulisse, nec tantum plura sed etiam meliora atque majora. ut etiam nugatur Isidorus Pelusiota. 49 Nemo profecto sanus levia & pauca de ritibus externis præcepta cum gravissimis fidei doctrinis contendet, nedum ista meliora ac majora his putabit. Namque omnia, nullo excepto, quæ ad salutem nostram necessaria sint ac fide teneri debeant, jam ab apostolis tradita esse, Tertullianus credit & contra hæreticos fortiter asserit, ita ut eos graviter reprehendat, qui ab apostolis quædam omissa putent, ab aliis addenda. Solent, inquit, 50 dicere, non omnia apostolos scisse, eadem agitati dementia, qua rursus convertunt: omnia quidem apostolos scisse, sed non omnia omnibus tradidisse. in utroque Christum reprehensioni subjicientes, qui aut minus instructos aut parum simplices (i. e. fideles & ingenuos) apostolos miserit. Quis igitur integræ mentis credere potest aliquid eos ignorasse, quos magistros dominus dedit, &c. Ergo nulla ratione Montanistis tanta stultitia objici poterit, ut a Montano plura expectassent, quam Christus in evangelio protulisset, nedum majora ac meliora. Doctrinam fidei nec locupletare neque emendare neque immutare unquam voluit Montanus, tenacissime inhærens eis, quæ apostoli manifestarant in evangelio. Officium suum modo fecit in ritibus ac disciplina, ut sibi blandiebatur, quippe quæ emendationis ejus videbatur indigere. Deinde & rationem dare conatur Theologus Afer, cur Pa-

F 2

racletus

48 Appendix de prescriptionibus cap. 52. p. 254. C.

49 ISIDORUS PELUS. lib. I. epist. 499. p. 104.

50 TERTULLIANUS de prescriptionibus cap. 22. p. 238. G

racletus nunc suppleat, quæ olim omiserit; videlicet quia talis jam sit temporum & Christianorum conditio, ut onerosa illa, quæ primum nascens & imbellis adhuc ecclesia portare non potuerit, possint ac debeant portare, imminente scilicet mundi fine, augescentibus persecutionibus, quarum causa Christianorum vita sanctior, disciplina adstrictior postuletur, multitudine hominum abundante, cujus causa plures homines a matrimonio alias concessio abstineant, evangelio jam per omnes terras disperso, ut periculum non sit, etiamsi plures mortem perferant quam fugiant, id perditum iri. Hæ rationes variis locis proponuntur, quæ infra, cum de disciplinæ legibus agam, commodius transcribentur: nunc unum ⁵¹ produco. *Cur non potuerit post apostolos idem spiritus superveniens ad deducendam disciplinam in omnem veritatem, per gradus temporum supremam jam carni fibulam imponere, jam non oblique a nuptiis avocans, sed exerte; cum magis nunc tempus in collecto factum sit, annis circiter 160. exinde productis.* Hæc ad declarandam Montanistarum mentem de Paraclete sufficiant.

§. XIV. Omittendam censeo, quæ hoc loco commemoranda esset, Isidori Pelusiotæ ⁵² calumniam, qui Montanum eadem quæ Manichæum docuisse scribit. Bonus vir, quisquis fuerit, doloso aut malitioso maledicendi furore res sibi profecto ignotas audacter publicat & enormi quadam loquacitate hæreticos, ut putat, contumelia obruit mendacissime. Pejerarem eum nescivisse, quinam & quales fuerint tam Montanistæ quam Manichæi. Fortassis fama inaudiverat quicquam de crebris jejniis Manichæorum; simulque levi auditione acceperat, Montanum edicta jejuniorum scripsisse. Inde sine ulteriore deliberatione concludit, Montanum eadem cum illis dogmata sparsisse.

Præterea duos adhuc, sed leviores eosque ab nemine veterum vitio versos, errores a Montanistis propagatos animadverto; nempe animam corpoream esse, itemque regnum milliarium in terris expectari. Prius quidem illud jam supra ⁵³ notavi, posterius transcriptis Tertulliani verbis declarabo. ⁵⁴ *Nam & confitemur in terra nobis regnum repromissum, sed*

⁵¹ Idem *de monogamia* cap. 3. p. 675. B.

⁵² ISIDORUS PELUS. lib. I. epist. 245.

⁵³ Supra §. 3. 9.

⁵⁴ TERTULLIANUS *adversus Marcionem* lib. III. cap. 24. p. 499. B.

sed ante cælum, sed alio statu; utpote post resurrectionem in mille annos, in civitate divini operis Jerusalem cælo delata, quam & apostolus matrem nostram sursum designat & politeuma nostrum, i. e. municipatum in cælis esse promuntians, alicui utique cælesti civitati eam deputat. Hanc & Ezechiel novit & Ioannes vidit & qui apud fidem nostram est novæ prophetiæ sermo testatur, ut etiam effigiem ⁵⁵ civitatis ante representationem ejus conspectui futuram in signum prædicavit. - - Hanc dicimus excipiendis resurrectione sanctis & resovendis omnium bonorum utique spiritualium copia, in compensationem eorum quæ in seculo vel despeximus vel amisimus, a deo prospectam. Siquidem & justum & Deo dignum, illic quoque exultare famulos ejus, ubi sunt & afflicti in nomine ipsius. Hæc ratio regni terreni, post cuius mille annos, intra quam ætatem concluditur sanctorum resurrectio, pro meritis maturius vel tardius resurgentium, tunc & mundi destructione & iudicii conflagratione commissa, demutati in atomum in angelicam substantiam, transferemur in cæleste regnum. Hæc qui legit, non dubitabit & novos prophetas & eorum sectatorem Septimium inter Chiliastras vel præcipuo loco ponere; non tamen mirabitur, iis hanc ob causam ab catholicis nunquam litem fuisse scriptam, si meminerit optimos Patres & antiquiores & recentiores in eadem fuisse opinione; scilicet Papiam, Irenæum, Iustinum, Nepotem, Methodium, autorem Sibyllinorum, aliosque, & licet multi aliter sentirent, ut Dionysius Alexandr. Hieronymus alique, omnes tamen illud concordi sententia professos fuisse, cum illa quæstio non pertineat ad fidei fundamentum, cuilibet liberum hac de re statuendi quidlibet reliquendum esse arbitrium. Tamen hoc etiam observandum est, quod ipse Tillemontius ⁵⁶ fatetur, ex mente Tertulliani illam felicitatem tantum spirituales futuram, adeo ut ad crassum chiliasmum ne utique delapsus videatur.

Cum hac opinione conjuncta est alia, quam ne inter privatas Tertulliani censeam, facit expressum ejus testimonium, Montano ipsi auctori tribuentis. Putabat, animas corpore solutas omnes una apud inferos detineri usque ad diem resurrectionis; non nisi martyrum animas excipi, quæ statim a morte in paradysum penetrent.

F 3

- Pauci

⁵⁵ Vide supra §. 3. p. 7.

⁵⁶ TILLEMONT tom. III. Part. I. art. 10. p. 376.

- Pauci quos æquus amavit

Jupiter aut ardens evexit ad æthera virtus

Diis geniti potuere.

Illas apud inferos, pro meritis suis puniri aut foveri incipere, quod tamen nonnulli catholicorum negabant, usque dum tandem cum corporibus suis redunitæ aut ad plenissima gaudia in paradysum suscipiantur aut ad exquisitissima & æterna supplicia in tartarum detrudantur. *In summa, inquit, 57 cum carcerem illum, quem Evangelium demonstrat, inferos intelligamus & novissimum quadrantem modicum quodque delictum mora resurrectionis illic luendum interpretemur; nemo dubitabit animam aliquid pensare penes inferos, salva resurrectionis plenitudine per carnem quoque. Hoc etiam Paracletus, frequentissime commendavit, si quis ejus sermones ex agnitione promissorum charismatum admiserit. Et rursus ait: Idcirco anima, pro quoquo modo egit, pro eo & patitur apud inferos, prior degustans judicium, sicut prior induxit admissum: expectans tamen & carnem, ut per illam etiam facta compenset, cui cogitata mandavit &c.* Huic quidem Montanistarum sententiæ nemo veterum se opposuit unquam, cum omnes consentirent & ante & post Montanum, ut allatis testimoniis evincit Montacutius. 58 Etiam Sibyllinorum oraculorum autor 59 credit omnes animas εἰς αἰδᾶο δόμους εἰς δ' Ἀχέροντα ἰέναι.

§. XV. Quare missis opinionibus venio ad ea, quæ Montani sectatores in moribus, ritibus atque hierarchia depravasse accusantur. Mirifice declamat & accusat Isidorus Pelusiota: namque

ecce iterum Crispinus adest, mihi sæpe vocandus

ad partes, monstrum scriptoris,

cujus mendacia jam sæpe explosimus. Hunc igitur si audiamus, Montanistæ fuerunt omnium bipedum nequissimi, flagitiis conspurcati teterrimis, simili-

57 TERTULLIANUS *de resurrectione* cap. 17. p. 390. D. *de anima* cap. 58. p. 357. C. Conf. DODWELLI *Cyprianica* diff. XII. de martyrum fortitudine, §. 20. seq. pag. 96.

58 RICH. MONTACUTII *apparatus ad origines eccl.* appar. I. §. 117. seqq. p. 53.

59 Apud FABRICIUM *biblioth. Græcæ* tom. I. lib. I. cap. 32. §. 3. p. m. 201.

similiores brutis quam hominibus. Scribit enim ita, ⁶⁰ ut quid scripserit, ipse nescivisse videatur: Μαγγανείας και παιδοκλονίας, μοιχείας τε και είδωλολατρίας συντιθέται (ό Μοντανος) και χαλεποis δαμοσι συγκερθείαι· ής ό μετεχων, εκεινων ευθους αναπιμπλαται. Ex præstigiis & puerorum cædibus & adulteriis & idolorum cultibus compositus est & demonibus gravissimis compingitur, ita, ut qui ab eo seducatur, continuo iis impleatur. Quanta calumniandi audacia! Quis unquam alius tale quid de Montano dixit? nemo enim tam impudenter mentiri ausus est. Quis eos adulteros fecit, qui neque legitima matrimonia ferebant, eos idolorum cultores, qui martyria audacissime appetebant, eos præstigiatores, qui omnes curiosas artes diaboli pompam vocabant? ⁶¹ Certe disciplina eorum, quæ severissimam & castigatissimam viuendi rationem præscribebat, vix poterit cum ejusmodi calumniis conciliari, nisi quis assumat, quod tamen probare non poterit, aliter eos vixisse, quam docuisse. Alioquin, quomodo specie pietatis tot homines decepissent? quomodo rigidissima jejunia tollerassent molles ac luxuriosi? quomodo legem unius matrimonii pertulissent mulierosi? quo jure gravioribus peccatoribus societatis communionem denegare potuissent, si ipsi tantis sceleribus fuissent polluti? nam similis gaudet simili, non fugit.

Apollonius ⁶² etiam commemorat, nonnullos eorum propter crimina a magistratu fuisse juste punitos, atque ad tabularia publica, quæ acta eorum scripta contineant, testimonii loco provocat. Loquens enim de quodam Alexandro, quem ipsi ut confessorem honorent & adorent, eum, ait, ob latrocinia aliaque facinora fuisse plexum, cum jam defecisset a Christo, ών ήδη παραβατης, deinde dimissum Ephesi & in sua ecclesia non receptum. Idem de Themisone narrat, captum non pertulisse professionem Christi, sed magna pecuniæ vi vincula redemisse. Crederemus has historias, nisi Apollonius nimium se infensum Montanistis proderet, ob eamque causam fide indignum, ac nisi multæ res obtrectandi libidinem magis quam veri studium declararent, eo, quod ab se invicem discrepant & incredibiles videntur. Non sane verisimile videtur, Montanistas, qui neque evitandam fuga nec pecunia redimendam afflictionem putabant, recepisse

⁶⁰ ISIDORUS PELUS. lib. I. epistola 242.

⁶¹ Vid. TERTULLIANUS de idololatria cap. 9. p. 108.

⁶² EUSEBIUS lib. V. cap. 18. p. 185.

pisse & ut martyrem honorasse Themisonem, si vere pecunia data martyrium abs se amovisset. Nascente enim adhuc eorum cœtu, maxime necessarium erat, ut non vitium modo, sed suspicionem quoque vitii sollicitè caverent, neque adversariis suis occasionem cavillandi præberent. Illum autem Alexandrum latrocinii reum fuisse neque ob nomen Christi sed ob facinora sua in vinculis publicis Ephesi fuisse, pessime omnino ex tabulariis proconsularibus probatur, ut jam observavit Arnoldus. ⁶³ Hæc enim ratio si valeret, periisset omnium martyrum innocentia. Quis enim ignorat, Christianos omnium criminum, quæ modo excogitari poterant a gentilibus ingeniosissime mendacibus, accusatos apud iudices, & si aliter convinci nequirent, aut servorum tormentis excruciatorum testimoniis aut delatorum asseveratione convictos. Hæc omnino in tabulas publicas referebantur, tanquam explorata satis.

Hac specie virtus crimina sepe tulit.

Quapropter admodum inique autoritas tabularii publici ad onerandam Christiani famam adhibetur. Atque si vere convictus fuisset Alexander latrocinii, mirarer dimissum a proconsule, obstantibus legibus, quæ latrones ac prædones jubebant in furcam agi; sed Christianum ob fidem captivum, si fortiter tormenta pertulisset neque sceleris ullius convinci posset, rursus dimitti liberum, haud insolitum fuit. Denique non intelligo, quomoda tota isthæc narratio inter se cohæreat, Alexander *ὁν ἵδὼν παραβάνης* jam defector ad carcerem raptus est propter latrocinium, non propter fidem Christi; idemque dimissus Ephesi, cum Christianos ejus urbis fefellisset; post usurpavit falso nomen Christianum & in sua ipsius patria a Christianis receptus non est, ab Montano quoque ipso, qui multis annis cum eo convixerat, non agnitus. Hominem apostatam eundemque latronem Ephesini Christiani in societatem recepisse creduntur? Christiani tanta gratia apud Proconsulem valuissent, ut sua deprecatione aut auctoritate latronem e vinculis liberare potuissent? Quomodo is Christum abnegavit, qui propter Christum vexatus haud fuit? Fortasse enim nullus unquam Christianus, nisi tentatus aut victus tormentis aut metu compulsus defecit. Cur dimissus a iudice innocensque declaratus a Christianis suæ diœceseos repulsam tulisset? ergo crudeliores fuere Christiani

stiani iratis iudicibus? Cur Montanus convivam sociumque suum nosse dissimulasset, quem tamen asseclæ ejus ut Confessorem adorabant? Hæc omnia male profecto cohererent, & ubique malam fidem historici adversarii produnt. Scilicet Apollonius invidabat Phrygibus honorem martyrum. Ergo criminibus videbantur onerandi. Aequius agit Anonymus Eusebianus, ⁶⁴ qui eos, ait, multitudine martyrum suorum gloriari, idque verum esse non negat, tamen in characterem veræ ecclesiæ id interpretandum haud esse, exemplo Marcionitarum probat, qui pariter multos martyres numerent. Idem tamen scriptor paulo ante ⁶⁵ disertis verbis scripserat, nullum ex Montani sectatoribus pro fide supplicium vel a Judæis vel Gentilibus sustinuisse. Quæ contradictio, ab Hofmanno ⁶⁶ jam notata, nescio quomodo tolli queat, nisi forsitan dicatur, Anonymum priore loco de asseclis Montani serius viventibus loqui, posteriore de ipsis capitibus sectæ.

§. XVI. Una restat calumnia, æterno silentio obliteranda, eo magis, quod in dedecus catholicæ ecclesiæ æque inventa ac disseminata videtur. Quis enim eam audiens, non conjiciat, jure Montanistis nihil exprobrari potuisse, ac tanta mendacia contra eos confingi debuisse, ut, quod exprobraretur, adesset. Sed vix licebit memoriam ejus sepelire, cum tot scriptores prodiderint & quotidie fere renovent. Innuo illas παιδοκτηνίας, quas supra Isidorus, vulgi rumusculos inepte captans, narrabat, & præterea plurimi veterum ⁶⁷ tangunt, Cyrillus autem ⁶⁸ non solum claris verbis narrat sed etiam credit. Ὁ Μοντανος ἀθλιωτάτα παιδιά γυναικῶν μικρὰ σφαττῶν καὶ κατακοπτῶν εἰς ἀθεμίτον βρωσίν, πρὸ φασει τῶν καλεσμένων παρ' αὐτοῖς μυστηρίων. Διὸ μέχρις πρῶην ἐν τῷ διογμῷ τὸ τοιοῦτον ποιεῖν ἡμεῖς ὑπεπλευομεθα, διὰ τὸ ἐκεῖνος τῆς Μοντανῆς ψευδῶς μὲν, ὁμωνυμῶς δὲ καλεῖσθαι χριστιανῆς. Latine hoc crimen verbis

G

Augu-

⁶⁴ EUSEBIUS l. c. cap. 16. p. 182.

⁶⁵ EUSEBIUS p. 181.

⁶⁶ HOFFMANUS l. c. p. 9.

⁶⁷ HIERONYMUS epist. LIV. EPIPHANIUS l. c. §. 14. p. 416. THEODORITUS l. c. PHILASTER *heresi* 49. p. 103. Ex recentioribus TILLEMONT l. c. p. 63. CLERICUS l. c. §. 7. p. 683. ARNOLDUS §. 50. p. 78. THOMASII l. c. p. 180. BARONIUS l. c. §. 33.

⁶⁸ CYRILLUS *HEROS. catech.* XVI. p. 402.

Augustini ⁶⁹ describam: Sacramenta perhibentur funesta habere. Nam de infantis anniculi sanguine, quem de toto ejus corpore minutis punctio-
num vulneribus extorquent, quasi eucharistiam suam conficere perhiben-
tur, miscentes eum farinae, panemque inde facientes: qui puer si mortuus
fuerit, habetur apud eos pro martyre, si autem supervixerit pro magno
sacerdote. Hæc Augustinus. Primo notetur, velim, diversitas narra-
tionis, rei non bene exploratæ indicium; aliter enim hic, aliter ille com-
memorat. *Facies non omnibus una, nec diversa tamen, qualem decet esse
sororum.* Hipponensis enim præsul tantum sanguinem elicatum fuisse di-
cit compunctionibus minutis, spe vitæ infanti relicta. Cyrillus autem to-
tum infantem mactatum, in frustra dissectum & Saturnio ritu devoratum.
Uter ergo minus inentitur? utrumque enim mentiri, certum mihi est.
Mirari satis nequeo, qui factum fuerit, ut Christiani catholici, vulgus
saltem, eandem omnino inhumanitatem erga hæreticos prodiderint, quam
ipsi experiebantur a gentilibus. Hi enim in illis reprehendebant concubi-
tus Oedipodeos, cænasque Thyesteas, mira facinorum monstra; ut ipsi
Christiani satis haberent, si suam innocentiam defendere possent, quod
in omnibus apologiis facere conantur, ut Athenagoras, Justinus, Mi-
nutius Felix, reliqui. Cur quæso idem faciebant hæreticis, quod sibi a
gentilibus fieri dolebant? meliusne memores erant illius præcepti, quod
jus naturæ suggerit, quilibet ratum habet, Christus confirmat, ut ne alte-
ri faciamus, quod nobis fieri nolimus? quo argumento poterant genti-
lium mendacium refellere, cum ipsi idem committerent? quo argumento
poterant Montanistis nocere, ne idem in se retorqueretur? qua fiducia
poterant a Deo vindictam talis calumniæ contra gentiles efflagitare, cujus
ipsi, aliis aspersæ, rei erant? Sed Cyrillus tale facinus a Montanistis non
solum credit perpetrari, sed etiam veros Christianos eodem ab Gentilibus
infamari, quod hos cum illis male confundant. Inepta suspicio. Chri-
stianis enim Thyesteæ cœnæ prius fuere objectæ, quam Montanus existe-
ret, ut ex Justino & Eusebio intelligitur. Montanistis autem videntur
objectæ, cum jam vexationes contra ecclesiam desiissent. Nullus enim
scriptor Cyrillo antiquior ita criminatur, atque Tertullianus, ⁷⁰ crimen
illud

⁶⁹ AUGUSTINUS hæresi 26.

⁷⁰ TERTULLIANUS *apologeticar* 7. pag. 8. A.

illud confutans, nusquam innuit Montanistas jam exprobratum fuisse. Quin etiam negare nequeo, mihi videri hunc Cyrillum verum autorem atrocissimæ hujus calumniæ, non malitia forsan, tamen ignorantia errantem. Quod enim jam supra indicavi, Cyrillus in historia ecclesiastica non verfatissimus homo, videtur confudisse Montanistas cum Gnosticis: his enim scimus, idem facinus semper fuisse imputatum. ⁷¹ Ex Cyrillo videtur Epiphanius hausisse, ex Epiphanio Hieronymus, Augustinus, Theodoritus. Sed omnes hi addunt, & Montanistas idem constanter negare, & se fidem ei non habere. Hieronymus inquit: *malo non credere, falsum sit omne, quod sanguinis est.* Quis igitur dubitet his subscribere & cum Baronio, Arnolfo, Thomasio, Clerico calumniam illam autoribus suis rejicere. Legi merentur, quæ Christianus Kortholtus ⁷² de hæreticorum portentis ac facinoribus differit, tanquam veris Christianis temere tributis, itemque quæ speciatim ⁷³ de cœnis Thyesteis disputat, ubi tale quid negat unquam vela veris Christianis vel ab hæreticis perpetratum fuisse.

§. XVII. Progredior ad ea, quæ Montanistæ in ritibus innovasse ac depravasse commemorantur. Ubi primo mihi ad partes vocandus est Philastrius, *vir simplex, fortasse pius, sed scriptor ineptus*, qui perhibet ⁷⁴ eos consvesse homines ante baptismum susceptum defunctos per vicarium in lecto jacentem baptizare. Crederemus citius, si alius quam Philaster narraret. Marcionitas voluit nominare bonus vir, quorum baptismus vicarius satis notus est, neque aliam habuit confusionis causam, quam quod utriusque sectæ nomen ab eodem elemento inchoatur. Tertullianus fane occasionem nactus a dicto Pauli de iis, qui baptizantur pro mortuis, nonnulla de hoc ritu differit, ⁷⁵ ita tamen ut nullo verbo aut probet aut defendat, id omnino facturum, si secta ejus hoc usa fuisset instituto, ut potius *vanum* appellet atque ab apostolo confirmari neget, & quod

G 2

majus,

⁷¹ Vid. Eusebii lib. IV. cap. 7. p. 120.

⁷² KORTHOLTI *paganus obrectator* lib. I. cap. 6.

⁷³ Idem lib. III. cap. 9. pag. 546. & 555

⁷⁴ PHILASTER *heres.* 49. p. 103.

⁷⁵ TERTULLIANUS *de resurrectione* cap. 48. p. 417. A. & *adv. Marcionem* lib. V. cap. 10. p. 594. A. Conf. RIGALTII notæ ad h. l. p. 108.

majus, cum februatione mortuorum comparet, cum illis sacrificiis, quæ olim mense Februario piis Manibus offerri solebant apud Romanos.

§. XVIII. Illud autem reticendum haud est, quod meliores gravesque scriptores 76 tradunt, Montanistas in eucharistia pane & caseo usos fuisse, ex eoque nomen *Artotyritarum* tulisse. *Offerunt enim panem & caseum, dicentes, oblationes a primis hominibus de fructibus terræ & ovium fuisse celebratas*, ait Augustinus. Quam narrationem vehementer confirmare videtur historia visionis cujusdam in Actis Perpetuæ & Felicitatis memoriæ prodita & ab Ittigio transcripta: namque aut ipsæ martyres aut saltem autor Actorum Montanismo tinctus eruditus videtur: 77 quod quidem examinare nolo, cum parum mea intersit. Ostendam tamen, necesse est, etiamsi Perpetua fuisset Montanistica, ex ejus visione nihil concludi posse ad caseum eucharisticum. Ea per quietem vidit scalam in cœlum directam, per quam ascendit: ibi in paradisum intromissa, conspexit venerabilem hominem pastoris habitu, mulgentis oves: hic ipsi tradit bolum casei recentis, quem ea junctis devote manibus acceptum, eodem gestu, quo consecratus panis recipi solebat, comedit, circumstantibus cunctis, qui albis stolis induti erant, acclamantibus, Amen! Ex hoc somnio intellexit se martyrio & cœlesti coronæ destinari. Habes casei particulam specie eucharistiæ sumtam. At si hoc ad Artotyritarum sacramentum spectaret, mirarer, ab Augustino 78 illam visionem laudatam & ab Tertulliano 79 non memoratam. Certe S. Hipponensis præsul, qui multus ac fere nimius est in S. Perpetua prædicanda, nihil ibi animadvertit, quod ad injuriam panis eucharistici facere posset. Visio enim erat, adumbrans eventurum Perpetuæ martyrium; erat enim per scalam maxime arduam, spinosam, festucis stimulisque munitam, i. e. per tormenta multa mortemque acerbam in cœlum escensura, ibidemque a Christo vero coetus sui pastore lacte cœlesti dulcibusque beatæ vitæ alimentis ita recre-

76 EPIPHANIUS *heres.* XLIX. §. 2. p. 418. AUGUSTINUS *har.* XXVIII. PHILASTER *heres.* LXXIV.

77 BASNAGE *hist. de l'église*, liv. XVIII. ch. 9. §. 8. p. 1062. ITTIGIUS l. c. cap. 14. §. 5. p. 227. TILLEMONT l. c. tom. III. Part. I. art. I. de S. Perpetue & S. Felicité p. 232.

78 AUGUST. apud TILLEMONT *ibid.* art. 4. p. 242.

79 TERTULLIANUS *de anima* cap. 55. p. 353. D.

recreanda, ut in terra fuerat corpore ejus ac sanguine nutrita. Itaque ista casei buccella, interprete Augustino, 80 nihil est aliud, quam *dulcedo felicitatis perpetuae* seu fortunatissimus usus bonorum æternorum in beata vita: ratio enim allegoriæ poscebat, ut caseus præcisè eligeretur ad adumbrandam æternam felicitatem, quia donum ejus cum persona pastoris atque opilionis convenire debebat. Unde apparet, nulla veri specie istam visionem ad caseos eucharisticos trahi posse. Hoc fundamento subtrahito, reliqua veterum de Artotyritis narratio facilius evertitur rei ipsius absurditate. Quis enim de Christianis, alioquin rigidis & institutorum priscorum tenacissimis tam ridiculam metamorphosin vini in caseum credere potest? Sed veritatis indicium ipsa Augustini verba præbent. Videlicet moris erat in veteri ecclesia, ut auditores ad altare offerrent in usum eucharistiæ, pauperum & sacerdotum, quicquid habebant in bonis, argentum signatum, frumentum, panem, legumina, mel, lac, caseum, mustum, pecudes, oleum, thura, aliaque id genus, quasi primitias aut decimas eorum, quæ ex munificentia Dei acceperant. Ex hisce donativis id modo ad usus sacri epuli adhibebatur, quod adhiberi poterat & quantum necesse erat, nempe vinum, panis & aqua: oleum autem ad lampadas in templis lucentes, thus ad suffitum faciendum, lac & mel ad initiandi ritum. Reliqua inter sacerdotes distributa aut in usus pauperum erogata. Postea quidem, sed serius, decreto unius & alterius concilii cautum fuit, ne promiscue omnia, quæ liberalitas auditorum obtulisset, in altari deponerentur, sed ea duntaxat, quæ requirerentur ad sacram coenam, cæteris ad domum episcopi missis. 81 Atqui in Phrygia, ubi Montanistas potissimum habitasse accepimus, agricultura & res pecuaria præcipue floruit ob fertilitatem soli, hodieque floret: ubi fortassis sæpe evenit, ut rustici in agris, qui alias divitias, nisi pauperis agelli, ignorabant, nihil amplius ad altare offerrent, quam panem domesticum atque caseum. Risit ad hoc fortasse homo oppidanus, pauperibusque rusticis, contemptus aut ignominiae causa nomen artotyritarum imposuit: aut vidit id homo alienæ regionis, ubi caseum, lac, mel, pecudes ad altare donari mos non erat,

G 3

atque

80 AUGUSTINUS *de tempore barbarico*, cap. 5. OO. Tom. IX. p. 998.

81 Vid. BINGHAMII *origines eccles.* lib. XV. cap. 2. § 7. p. 260. Tom. VI. & BEVEREGII *codex canonum vindicatus* lib. II. cap. 12. § 7. p. 78. in Cotelierii P. P. apostol. Tom. II.

atque ignarus institutorum Phrygiæ, falso sibi persuasit, etiam caseos, quos in altari conspexisset positos, sacro epulo destinari. Sed & ipsum, quisquis fuerit, & qui ipsi temere crediderunt, oppido falsos fuisse, puto ambigendum vix esse, cum ante Epiphanium nemo tale quid de Montanistis commemoraret, atque hic ipse incertum se esse declaret, utrum illi Quintilliani & Artotyritæ ad Montanistas pertineant, cumque Hieronymus, qui tamen ipse in Phrygia fuit, taceat, cumque Timotheus Presbyter ⁸² Artotyritas faciat Marcionitas. Apollonius certe & Anonymus Euf. id, siquidem verum fuisset, non prætermisissent sine censura. Neque Tertullianus id uspiam prodit, potius non uno loco ⁸³ panem & vinum aqua dilutum in eucharistia solum exhiberi testatur. Et quomodo quæso idem Epiphanius Montanistis id testimonium, quod supra §. X. adduxi, præbere potuisset, videlicet eos nullo modo fidei Christianæ regulam adulterasse, siquidem præcipuum Christianæ religionis sacramentum turpificassent, caseo substituto in locum vini aut pane caseis permixto. Itaque mittamus fabulam.

§. XIX. Aliud crimen est, quo idem Epiphanius & Augustinus ⁸⁴ Montanistas compellant, quasi apud eos mulieres sacerdotum officio fungantur. *Επισκοποι παρ' αυτοις γυναikes και πρεσβυτεροι γυναikes και τα αλλα. - - αι καθιςαμεναι παρ' αυτοις γυναikes εν κληρω.* Sed facillime repellitur expressis Tertulliani verbis in contrarium productis. Ipsum enim illud hæreticis quibusdam vitio dat, quod non fecisset, puto, si suus cœtus eandem habuisset consuetudinem. *Ipsæ mulieres hæreticæ*, inquit, ⁸⁵ *quam procaces! quæ audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, forsitan & tingere.* In eandem sententiam & alio loco ⁸⁶ ait: *Non permittitur mulieri in eccle-*

⁸² TIMOTHEUS citatus a FABRICIO *notis ad Philastrium* p. 143.

⁸³ TERTULLIANUS *de oratione* cap. 6. p. 151. C. *de corona* cap. 3. p. 121. D. *advers. Marcionem* lib. V. cap. 8. p. 590. B.

⁸⁴ EPIPHANIUS *her.* XLIX. §. 2. p. 418. AUGUSTINUS *her.* 27.

⁸⁵ TERTULLIANUS *de præscript.* cop. 41. p. 247.

⁸⁶ Idem *de velandis virginibus* cap. 9. p. 199. & *de baptismo* cap. 17. p. 263.

ecclesia loqui, sed nec docere, nec tingere, nec offerre, neque ullius virilis muneris, nedum sacerdotis officii sortem sibi vindicare. Hoc aut ignoravit aut dissimulavit Epiphanius, in comminiscendis contra hæreticos fabulis non tam ingeniosus quam promptus, qui toto hoc loco Montanistas cum aliis sectis, longe diversis, permiscet & Quintillianos temere cum iis confundit, quos scimus distinctissimos fuisse. Idem tamen & sagacissimum virum Eliam du Pinium ⁸⁷ decepit, qui eam ob causam librum *de baptismo* a Tertulliano, nondum Montanista, adhuc catholico, scriptum esse affirmat, quia in eo mulieres ab officio concionandi & tingendi arceantur. Si autem quærat, quænam origo hujus fabulæ sit, puto vix aliam esse, quam Epiphani confusam methodum, qui Quintillæ sectam cum Pepuzianis Montanistis inscienter permiscet; atqui contra istam mulierem hæreticam Cajanæ sectæ ipse stomachatur Tertullianus: ⁸⁸ *Ita Quintilla monstruossima, cui nec integre quidem docendi jus erat, optime norat pisciculos necare, de aqua auferens* i. e. norat perdere Christianos, dum salutare lavacrum baptismi tollebat. Neque vero aliam habuit erroris causam, quam quia inter Montanistas initio quædam mulieres prophetissas egerant; unde & aliam alienæ sectæ mulierem eis sociam dare voluit. Equidem non negaverim, Tertullianus enim autor æqualis testatur, Quintillam ausam fuisse sacerdotis officium facere, sed ea cum Montanistis permisceri non debuisset, apud quos tale quid nunquam admissum fuit. Namque ipsæ illæ vaticinatrices anus, Maximilla, Priscilla & reliquæ, non videntur publice in concione unquam oracula sua edidisse, nedum tinxisse aut sacerdotum vices sustinuisse. Montanus enim tenacior erat disciplinæ ab apostolo Paulo inchoatæ, quam ut mulieri in ecclesia loqvendi veniam concessisset: domi suæ ac privatim potius vaticinatæ sunt. Etiam si quoque in loco publicarum concionum somniaverant, non tamen somnia illa commemorabant, nisi dimissa jam concione; quod expresse testatur Tertullianus: ⁸⁹ *post transacta solemnia, dimissa plebe, quo usu solet nobis remuntiare, quæ viderit, &c.* At vero, ne quid reticendo astute celare videar, in Firmiliani epistola ⁹⁰ me-

⁸⁷ ELLIES DU PIN l. c. pag. 91. col. 1.

⁸⁸ TERTULLIANUS *de baptismo*, cap. 1. p. 255.

⁸⁹ TERTULLIANI locus vid. supra §. 3. p. 9.

⁹⁰ FIRMILIANUS in OO Cypriani l. c. p. 222.

memoratur mulier quædam fanatica baptizans, sacramque cœnam consecrans. Hanc Tillemontius ⁹¹ pro Montanistica habet. Ea sub Maximo Imp. anno 236. cum Christiani gravissime affligerentur, *in Cappadocia subito emerfit atque in ecstasi constituta propheten se prætulit & quasi S. Spiritu plena sic agebat, mirabilia quædam & portentosa perficiens; dicebat enim in Judæam festinare, fingens tanquam inde venisset. Huic exorcista quidam inspiratus dei gratia fortiter restitit & esse illum nequissimum spiritum, qui prius sanctus putabatur, ostendit. Illa mulier etiam hoc frequenter ausa est, ut invocatione non contemptibili sanctificare se panem & eucharistiam facere simularet, & sacrificium Domino non sine sacramento solitæ prædicationis offerret, baptizaret quoque multos usitata & legitima verba interrogationis usurpans.* Quod si exploratum foret, hanc mulierem Montanicæ sectæ addictam fuisse, uno saltem exemplo Epiphanii narratio seu confusio potius corroborari posset; at multa sunt, quæ mihi contrarium persvadent. Primo enim Firmilianus eam nusquam Montanisticam appellat, sed de ea loquitur tanquam catholica, quæ inter catholicos versata, (etiam nimium familiariter versata, dum Presbyter quidam & Diaconus quidam cum eo commixti sunt,) prophetissa videri voluit. At sine dubio Episcopus ille clarius eam designasset, si de parte Montanistarum fuisset. Deinde eam dicit in Cappadocia subito emerfisse, finxisse tamen quasi ex Judæa peregre advenisset. Atqui Montanistæ in Phrygia & Galatia potissimum vixerunt, neque extiterunt subito, sed multo ante floruerunt. Ea *per longum tempus fraternitatem decepit*, i. e. veros Christianos diu delusit, ut ejus vaticinia ac miracula divina putarent. Cum autem Montanistæ jam ante 50 annos ex ecclesia fuerint ejecti, verisimile non est, schismaticam foeminam potuisse decipere Christianos catholicos, qui ideo statim eam contempsissent ac fugissent, quia non erat de ecclesia. Illa denique se facere simulavit prodigia atque terræ motum excitare voluit. Tale quid Montanistæ nunquam ausi leguntur. Has igitur ob causas arbitror mulierem illam fanaticam Cappadocem non fuisse de secta Montani, sed aliam quandam dementem foeminam, quæ in ipsa ecclesiæ catholicæ societate extiterit. Quare quicquid perpetraverit, non poterit ullo jure sectæ Montanicæ imputari.

91 TILLEMONT. l. c. pag. 61.

§. XX. Etiam hierarchiæ ordinem, a consuetudine catholici cœtus diversum, in vitio ponit Hieronymus, isque solus. *Apud nos, inquit, ¹ apostolorum locum episcopi tenent: apud eos episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepuza Phrygiæ patriarchas, secundos, quos appellant Cœnones, atque ita in tertium, i. e. pene ultimum locum episcopi devolvuntur, quasi exinde ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos novissimum sit.* Intelligitur, ecclesiæ Montanisticæ caput fuisse patriarcham Pepuzensem; secundo loco fuisse cœnonem, unum, an plures simul, ignoro; tertio in gradu fuisse episcopos; ac tandem presbyteros ac diaconos, quos episcopo subjectos fuisse, perinde, ut in cœtu catholicorum, tum ex silentio Hieronymi, tum e verbis: *pene ultimum*, colligere licet. Exiguum crimen: leve discrimen. Recte enim Clericus & Ill. Pertschius ² judicant, si ista vera sint, quæ Hieronymus narrat, fuisse de nomine contentionem, non de re. Parum interest, quo nomine dignitatis appellentur sacerdotes diversorum ordinum. Ipse etiam titulus *Patriarchæ* satis mature in ipsa ecclesia catholica auditus fuit satisque ambitiose appetitus. Jam Hieronymi ætate episcopi præcipuarum urbium eminebant præ oppidanis & provincialibus, non dignitate modo, sed etiam jurisdictione; idque in concilio Nicæno fuerat sancitum. Erant enim primates, qualis Romanus, Carthaginiensis, Alexandrinus, Antiochenus: erant metropolitani, ut Cæsareensis Palæstinæ, Heracleensis Thraciæ, Mediolanensis, Nicomediensis; erant denique episcopi gregarii, qui *ita in tertium locum devolvuntur*. Ecquo igitur jure reprehenditur in Montanistis, quod probatur inter catholicos? Montanistæ, ut facile Hieronymo credo, præcipuam quandam dignitatem nomenque patriarchæ tribuebant illi episcopo, qui in primario loco sectæ, Pepuzæ, plebem gubernabat. Hoc enim sive oppidum, sive pagum, in quo vixerant sectæ conditores Montanus, Priscilla ac Maximilla, singulari veneratione prosequerantur, ita ut suam Hierosolymam nominarent. Non igitur

H

tur

¹ HIERONYMUS l. c. pag. 414.

² CLERICUS l. c. §. 5. pag. 683. & Ill. PERTSCHUS l. c. §. 32.

tur absurdum erat, ut hujus loci episcopo eminentia privilegia, illustre nomen, dignitas ac potestas præcipua tribuerentur. Idem enim fiebat a Catholicis. Non jam tango privilegium Petrinum Romani præfulis; Aeliæ Capitolinæ, ignobilis urbis, episcopus præcipue honorabatur, ac primum a jurisdictione metropolitani Cæsarensis eximebatur, deinde patriarcha creabatur, ³ non aliam ob causam, quam quod Aelia ex ruderibus priscae Hierosolymæ enata erat. Cur non æquali prærogativa apud Montanistas gaudere debuisset episcopus Pepuzensis, in cathedra Montani successor. *Cænônes*, qui secundo loco ponuntur, videntur fuisse adjuncti Patriarchæ. Illud enim vocabulum, licet nonnullis Phrygium videatur, græcum esse existimo. A Philoxeno per *socium* explicatur: ⁴ κοινῶν *sociatus, conjunctus, copulatus*. In concilio Laodicensi ⁵ videntur aut hi cænônes aut patriarchæ nomine *Maximorum* indicari. Περὶ τῶν τῆς ἀπὸ τῆς αἵρεσεως τῶν λεγομένων Φρυγῶν ἐπισκεφθῆναι, εἰ καὶ ἐν κληρῶ νομιζομένῳ παρ' αὐτοῖς τυγχάνοιεν, εἰ καὶ μεγάλοι λεγοῖντο. Locum hunc parum illustrat Balsamon in scholiis: nomen enim solum explicat, non rem nomine significatam declarat. Ελεγον οἱ ἐκ Φρυγῶν αἱρετικοὶ τινὰς διδασκαλὰς αὐτῶν κληρικὰς μεγίστας, διὰ τὸ ὑπερεχειν τῶν ἄλλων κληρικῶν. Hoc commentario lecto, multo incertior sum, quam ante.

§. XXI. Removendus quoque est error Du Pinii, ⁶ qui inconsiderate fatis, saltem nullo teste, summam confusionem in cœtu Montanistarum regnasse, ait, cum quilibet, etiamsi non sacerdos esset, concionaretur. Differit de eo, utrum Tertullianus sacerdotii honores gesserit, & ita quidem vulgo existimari, ait, ideo, quod in libro de anima memoret se concionatum esse, sibi que visionem sororis cujusdam

³ Vid. BASNAGE l. c. liv. I. ch. 9. §. 6. p. 44. & liv. III. ch. 5. §. 7. p. 154.

⁴ PHILOXENI *glossarium* a Labbeo editum, p. 108.

⁵ LAODICENUM canone VIII. Conf. WOLFFG. GUNDLINGII *observationes ad concilium hoc*, Norimbergæ 1684 editæ, pag. 82.

⁶ Du PIN *biblioth. des auteurs eccles.* tom. I. vie de Tertullien, note k. pag. 107.

dam postea commemoratam; at cum omnes Montanistæ ita garrere ac disputare soliti fuerint in concionibus suis, exinde non posse satis certo colligi, Tertullianum presbyterum fuisse. Abunde confutavi hanc sententiam, dum nullo teste proferri dixi.

Alia adhuc consuetudo eis vitio vertitur ab Epiphanio, 7 nempe quod inter orandum manum ori admoveant, & digitum naso velut fulcrum supponant: qui ritus egregie convenit in homines meditabundos & ob morositatem difficiles. Ideo cognomen tulerunt *Tascodrugarum* seu paxillonasorum. Sed hac de re memini me alio loco copiose agere. 8 Nunc unum locum addo Tertulliani de ritibus precandi præcipientis, atque damnantis omnem externam affectationem & gesticulationem in orando, quando nonnulli non orent, nisi manibus lotis, nisi positis vestibus, nisi assidentes, nisi cum vociferatione: ipse nihil desiderat, quam modestiam & placidum vultum æque ac vocem. *Atqui cum modestia*, inquit, 9 *& humilitate adorantes, magis commendabimus Deo preces nostras, ne ipsis quidem manibus sublimius elatis, sed temperate ac probe elatis, ne vultu quidem in audaciam erecto.* Quibus verbis expensis, B. Ægid. Strauchius, 10 æquissimus Montanistarum censor, recte pronuntiat, nihil tale quid apud Tertullianum legi, e quo colligi possit, eum Tascodrugitam fuisse.

Tandem feruntur, Paschatis diem alio tempore, quam catholici, celebrasse, nempe qualibet die XIV post novam lunam. 11 Sed hoc neque antiquioribus Montanistis unquam exprobratum fuit, neque ideo facile credendum, quia cum Victore Romano amicitiam coluerunt. Quodsi tamen verum esset, non valde mirarer: namque Asia consuetudinem

H 2

dinem

7 EPIPHANIUS l. c. §. 14. p. 416. NICETAS *thesauro orthodoxæ fidei* lib. IV. hæc. 20. Conf. BARONIUS anno 73. §. 39.

8 *De republica Galatarum* cap. VI. §. 33. pag. 330.

9 TERTULLIANUS *de oratione* cap. 13. p. 154. B.

10 STRAUCHIUS *diff. de Montano* §. 17. p. 31.

11 Vid. TILLEMONT l. c. p. 81. & note XI. p. 133. RUELIIUS *in conciliis illustratis* tom. I. p. 313. & STRAUCHIUS l. c. §. 19.

dinem suam diem paschatos cum Judæis celebrandi, acceptam a Johanne apostolo, defensam a Polycrate diu retinuit.

§. XXII. Missis nunc frivolis aut ineptis sive calumniis sive accusationum minutiis, devenio ad ea, quæ olim vere & jure Montanistis fuerunt insignite exprobrata, ad illum nempe rigorem disciplinæ, qui alterum caput Montanismi constituit. Multa enim, quæ alias libera erant, præcipiendo statuebant, quæ indulgentia licebant, prohibebant, quæ in se nec mala nec bona, pro malis habebant, contemptores libertatis, inimici lætitiæ ac voluptatis etiam innocentis, inexorabiles delinquentibus, amatores severitatis ac tristitiæ, admiratores externæ austeritatis. Hoc vitium nostris temporibus *Præcisismus* audit, eo quod innoxium etiam usum rerum in se indifferentium præcidit; atque multas controversias excitavit cum inter Gisb. Voetium aliosque Reformatæ communis doctores, tum inter Theologos Hallenses ac Wittebergenses. ¹² Eodem laborarunt & Montanistæ, ita tamen, ut multos haberent adstipulatores inter orthodoxos Patres tam vetustiores quam ceteriores, & quod omnino memoria dignum est, inter ceteriores longe plures. In cæteris controversiis fieri solet contrarium. Licet nullus fortassis extiterit unquam hæreticus, quin e vetustioribus orthodoxis unum vel alterum habeat erroris socium, tamen qui eum sequuntur ætate cautius scribere solent atque errores olim condemnatos sollicitius cavere. Antiquiores quidem solemus defendere, aut si hoc non possumus, hac solemni formula, *Scripserunt ante motas controversias*, excusare: recentioribus autem eodem modo errantibus nihil ignoscimus, eos rati hæreticos esse, qui notatis dudum hæreticorum verbis utantur. Ante concilium Nicænum orthodoxi Patres parum sobrie, saltem minus caute, de æterna generatione filii Dei philosophati sunt, quos tamen illud privilegium, quod ante motas controversias vixerunt, a suspitione Arianismi liberat. ¹³ Si quis autem post concilium Nicænum, (hoc enim quasi maceriam credimus constitutam inter erroris suspi-

¹² Vid. Summe Ven. V. E. LOESCHERI, Saxonum Basilii, vollstän-
diger Timotheus Verinus, erster Theil, Cap. VIII. pag. 453.

¹³ Vid. HÆTIUS in *Origenianis* lib. II. quæst. 2. §. 10. p. 36.

spicionem & culpam,) de illo argumento incaute cogitaverit, cum non dubitamus ut Arianum & Socinianum infamare. Eodem modo se res habet cum Pelagianis, Nestorianis, reliquisque controversiis: vetustati condonamus; novitatem, condemnamus, & tamen vetustiores plerumque incautiores recentioribus. Sed dissimilis prorsus fabula post tempora Montanistarum lusa est. Ex antiquioribus pauciores, e ceterioribus quamplurimi eorum errores amplexi sunt, licet dudum devotos & sacris fulminibus confossos, non moniti illorum exemplo nec condocerentur. Atque hi ipsi recentiores, ne ex amore Montanistarum errores eorum fovisse putes, illam ipsam sectam, cujus doctrinam sequebantur, longe horridioribus coloribus depinxerunt, quam aut vere fuit aut antiquioribus visa fuerat; credo, eam ob causam, ut aliquod saltem discrimen inter se & illam appareret; ¹⁴ si enim veris usi fuissent coloribus, sub persona Montanistarum suam fortasse imaginem dedissent. Igitur omnis ille rigor disciplinæ neutiquam proprius est Montanistis, sed cum pluribus, quos orthodoxos vocamus, Patribus communis. Unde apparet, quo jure id vitio verti possit istis, quod his solemus condonare. Sed opus est, ut per singula eundo, illa Montanistici rigoris momenta consideremus distincte.

§. XXIII. Primo quidem nova jejunia imperabant, eaque non libere sed ex præcepto obeunda. Præcipuum hoc fuit negotium, quod catholicos a Montanistis primum diremit, & schisma aut peperit aut aluit. Jam Apollonius, qui de monogamia, recipiendis adulteris, fuga in persecutione nihil quæstionis movet, jejuniorum tamen præcepta exprobrat. *Ουτος ἐστιν, ὁ νηστειας νομοθετησας.* Atque Tertullianus satis clare prodit, propter jejunia prophetias fuisse rejectas & anathematata vibrata. Legi meretur hic locus, licet acerbioribus verbis conceptus, quo librum suum catholicis oppositum auspicatur: ¹⁵ "*Mirarer Psychicos. si sola luxuria tenderentur, qua sæpius nubunt, & non ingluvie lacerarentur, qua jejunia oderunt. Agnosco igitur animalem*

H 3

fidem

¹⁴ Judicium hoc est MARTINI CHEMNITII *Exam. Conc. Trid.* Part. IV. loco 4. cap. 9. §. 12. p. 181.

¹⁵ TERTULLIANUS *de jejuniiis* cap. I. p. 701. Conf. cap. II. p. 709.

fidem studio carnis, qua tota constat, tam multivorantiae quam multinubentiae pronam: ut merito spiritalem disciplinam pro substantia æmulam in hac quoque specie continentiae accuset. - - Hi Paraclete controversiam faciunt: propter hoc novae prophetiae recusantur, non quod alium Deum prædicent Montanus & Priscilla & Maximilla, nec quod Jesum Christum solvant, nec quod aliquam fidei aut spei regulam evertant, sed quod plane doceant sæpius jejunare quam nubere. - - Novitatem igitur obiectant, de cujus illicito præscribant, aut hæresin judicandam, si humana præsumptio est, aut pseudoprophetiam, si spiritalis indictio est, dum quaquæ ex parte anathemata audiamus, qui aliter adnuntiamus. Idem tamen Afer, qui parum leniter catholicos excipit, dolenter fert ea de re controversiam fuisse motam, cum præstitisset, cuilibet liberum & sentiendi & jejunandi arbitrium relinquere; id igitur vitio vertit catholicis, nec injuste fortassis. En ejus verba. ¹⁶ *Atqui ad Romanos scribens Paullus vos nunc compungit detrectatores hujus officii. Ne propter pabulum solveritis, inquit, opus Dei. Tu quis es, qui alienum servum judicas? & qui manducat & qui non manducat, Deo agit gratias. Cum autem humano arbitrio vetet controversiam fieri, quanto magis divino. - - Etsi claves macelli tibi tradidit, permittens esui omnia, ad constituendam idolothytorum exceptionem, non tamen in macello regnum dei inclusit. Nec enim, inquit, esus aut potus est dei regnum. Hæc Septimius.*

Neque illud negari poterit, catholicos malitiose omnino perversisse mentem Montanistarum, atque jejunia illa, ἀσκησεως tantum gratia instituta, ad contemptum ciborum ipsorum detestabilem interpretatos fuisse. Namque Epiphanius, cujus mendacium omnino refellendum est, de iis tradit: ¹⁷ ἀπεχεσθαι βρωμάτων παραγγελλουσιν, ὅτι ἐνεκεν πολίτειας προσηπομενοί, ὅτι ἐνεκεν ἀρετῆς μείζονος καὶ βραβείων καὶ σεφάνων, ἀλλὰ βδελυκὰ τὰ ὑπο τῆ κυρίᾳ γεγεννημένα ἡγούμενοι. Recte ideo reprehenditur a Chemnitio, Ittigio, Thomasio & Pertschio.

¹⁶ Idem ibid. cap. 15. p. 713. C.

¹⁷ EPIPHANIUS l. c. §. 8. p. 410.

schio. ¹⁸ Contrarium enim abunde patet e Tertulliano, qui id ipsum, quod Epiphanius Montanistis objicit, severe damnat in Marcionitis atque satis declarat, suos sodales non ex contemptu aut odio ciborum sed ex disciplina abstinere. Nos vero, inquit hic Afer, ¹⁹ non magis nuptias auferimus, si secundas recusamus, quam cibos reprobramus, si saepius jejunamus. Aliud est auferre, aliud temperare. Et alio loco: ²⁰ Apostolus reprobatur etiam illos, qui jubebant cibis abstinere, sed de providentia Spiritus S. prædamnans jam hæreticos perpetuam abstinentiam præcepturos ad destruenda & despicienda opera creatoris: quales inveniam apud Marcionem, apud Tatianum, non apud Paracletum. - - Jejunia offerimus deo, abstinentes ab iis, quæ non rejicimus sed differimus. Addo tertium locum: ²¹ Numquid non aliqui ipsam dei creaturam sibi interdiciunt, abstinentes vino & animalibus esculentis, quorum fructus nulli periculo aut sollicitudini adjacent, sed humilitatem animæ suæ in victus quoque castigatione deo immolant. Quapropter bona fide agnoscamus, Montanistas sincero animo ex studio pietatis, non ex fastidio aut contemtionem, putasse interdum a cibis aut omnibus aut quibusdam sibi abstinendum. Tertullianus enim, qui hunc locum copiose tractat atque sectæ suæ institutum contra catholicum quendam, qui scripto eum lacessiverat, in peculiari libro *de jejuniiis* defendit, is longe alias rationes, cur jejunandum sit, commemorat, quas hoc loco succincte recensere, non abs re erit. α) Cum ²² Adamus salutem gula vendiderit, hanc tormentis inediae puniendam esse, ut rursus interdicto cibo & præcepto non gustandi observato, primordiale jam delictum expietur, utque homo per eandem materiam causæ satis deo faciat, per quam
offen-

¹⁸ MART. CHEMNITIUS *examine Concilii Trident.* Parte IV. loco 4. cap. 8. p. 179. ITTIGIUS l. c. §. 13. p. 210. THOMASIUS l. c. PERTSCHIIUS l. c. §. 32. p. 362. Conf. JO. DALLAEUS *de jejunio* lib. II. c. 2. p. 228.

¹⁹ TERTULLIANUS *de monogamia* cap. 15. p. 687.

²⁰ Idem *de jejuniiis* cap. 15. p. 712. B. C.

²¹ Idem *de cultu fæminarum* lib. II. cap. 9. p. 179. A.

²² Idem *de jejuniiis* cap. 3. p. 702.

offenderat. β) Quia ²³ ineptus sit animus ad tractanda divina, si domicilium animi escis stipatum, vinis inundatum est. γ) Ita fecisse Christum, Moſen, Eliam, Israelitas, quoties poenitentia iram dei amovere studuerint, Ninevitas, Ezechiam regem, aliosque sanctos viros. δ) Frequenti abſtinentia Chriſtianos aptiores reddi ad tormenta & ad carceres mascule perpetiendos, *Cum carcer, inquit, ²⁴ ediscendus & fames ac ſitis exercenda, & tam inedia quam anxii victus tolerantia usurpanda ſit, ut in carcerem talis introeat Chriſtianus, qualis inde prodisset. - - Eoque fidentior proceſſurus ad certamen, nihil habens carnis, ſicut nec habeant tormenta materiam, cum ſola & arida cute ſit loricator & contra ungulas corneus, præmiſſo jam ſanguinis ſucco, tanquam anima impedimentis.* ε) Animum jejunio præparatum longe aptiorem eſſe ad vaticinia divina ſuſcipienda. *Jam ſaturati regnatis, ſic alloquitur Catholicos, ²⁵ non delicta incuſantes, quæ jejuniis elimentur, nec revelationum ſcientia indigentes, quæ xerophagiis extorqueantur, nec bella propria metuentes, quæ ſtationibus diſcutiantur.* 5) Libidines quoque laſcivientis carnis hac diſciplina compeſci ac ſupprimi, ne luxurietur corpus, nutrimento ſubtracto. Propter has igitur aliasque ſimiles rationes Tertullianus frequentia vult eſſe jejunia. Nihil horum Catholici negabant: quare conſiderari meretur, quamobrem Montaniſtas reprehenderit. Id autem optime cognoscetur, ſi utrorumque ſententias juxta ſe invicem ponamus & inter ſe comparemus.

§. XXIV. Capitale hoc erat, quod Montaniſtæ illa jejunia nova quaſi juſſu Spiritus S. ex autoritate Montani, Dei nomine præcipientis, imponebant. Atqui Montanum verum vatem eſſe Catholici negabant. Secundo, Montaniſtæ ex mandato quaſique ex neceſſitate jejunabant, ſtatis fixisque diebus, certoque modo: Catholici ex libertate, quando & quomodo vellent. Qua de Hieronymus ait: ²⁶ *Aliud eſt neceſſitate,*

²³ Idem ib. cap. 6.

²⁴ Ibid. cap. 12. pag. 710. C.

²⁵ Ibid. l. c. & cap. 7. p. 706. B. & libro *de anima* cap. 48. p. 348.

²⁶ HIERONYMUS epist. LIV.

tate, aliud voluntate minus Deo offerre. Seu ut Septimius ipse ²⁷ sententiam adversariorum enuntiat, *indifferenter jejunandum ex arbitrio, non ex imperio novæ disciplinæ, pro temporibus & causis unius cujusque.* Catholici non nisi unum habebant determinatum statumque jejunium, nempe die parasceves ante pascha, illis horis, quibus Christus in sepulcro jacuerat mortuus. ²⁸ Certe in evangelio, (Matth. IX, 15.) scribit Afer, *illos dies jejuniis determinatos putant, in quibus ablati sunt sponsus, & hos esse jam solos legitimos jejuniorum Christianorum.* Interim, si rem attente considero, admodum leve discrimen mihi videor conspiciere. Montanistæ, dum præcepta scribebant necessario observanda, non profecto eis necessitatem quandam ad salutem tribuebant, ut sine ejusmodi jejuniis vel verum Christianum quenquam esse posse vel æternam salutem consequi posse negassent, sed necessitatem hypotheticam pro conditione illorum temporum ac hominum. Fortassis enim multi erant, qui non jejunabant nisi dormientes; pagani speculatores observabant vitam Christianorum, an libidinosi, luxuriosi, gulosi, vinosi essent: ingruebant vexationes, morte ad caput quasi adstante, adeo ut homines jejuniis præparati requirerentur. Hæc secum reputantes Montanistæ, istaque sollicitudine ecclesiæ commoti, legibus potius adstringendos ad jejunia homines arbitrabantur, quam suo arbitrio relinquendos. Hinc, ut Afer ille loquitur, ²⁹ *non dubitabant exerte mandare: jejunemus, fratres & sorores, ne forte cras moriamur.* Deinde Tertullianus ipse, ut supra diximus, nulli, qui istis legibus subesse nolit, ea de re quæstionem movendam esse monet, adeo ut ipse illam necessitatem non videatur plus urfisse, quam par erat, utque passim superstitionem & Judaicam jejuniorum observationem culpet. ³⁰ Con-

I

silium

²⁷ TERTULLIANUS ib. cap. 2.

²⁸ Idem ib. cap. 2. p. 701. D. & de oratione cap. 14. BINGHAM lib. XXI. cap. 1. toto. JO. DALLÆUS l. c. lib. II. cap. 19. p. 368. & lib. III. cap. 8. p. 463. Illustr. BOEHMERI *jus ecclesiast. Protestant.* tom. III. lib. III. tit. 46. §. 15. p. 898. & mea diss. de constitutionibus apostolicis §. 7. pag. 12. seqq.

²⁹ TERTULL. de jejuniis cap. 17. p. 714. B.

³⁰ TERTULL. adv. Marcionem lib. V. cap. 4. p. 581. D. Nolo autem provocare ad librum de cibis Judaicis, quem novi non Tertulliani esse sed Noyatiani.

filium dabat, ideo necessarium, quia salubre. Suis praecepta scribebat, non omnibus Christianis, nisi lubenter parentibus, quemadmodum quilibet episcopi saepe bona de causa plebi suae jejunia indicebant. *Bene autem*, inquit ille, ³¹ *quod & episcopi universae plebi mandare jejunia assolent, ex aliqua sollicitudinis ecclesiasticae causa.* Ipsa illa libertas, cujus defensores catholici videri volebant, vix aliter apud eos, nisi ad speciem, reperiiebatur. Cui enim ignota est inepta illa controversia de tempore solvendi jejunii antepaschalis, inter Asiaticos & Victorem Romanum tanta animorum concitatione Sec. II. agitata; ut Victor etiam anathema contra Asiaticos pronuntiare auderet. Tale quid nunquam Montanistae moliti leguntur: atqui non de tempore finiendi jejunium, sed de jejuniis ipsis disputabant. Quae considerans Jos. Binghamus, ³² recte infert, non de eo tunc esse potuisse controversiam, an lege aliqua possint imponi jejunia, siquidem catholici id omni tempore fecerant. Ergo illa catholicorum libertas & Cataphrygum legislatoria arrogantia non multum differunt. Interim videntur nonnulli Montanistarum, ut saepe fit inter plebejas animas, externae cujusdam sanctimoniae sibi conscias, vehementer superbiisse ista abstinencia sua, ut alios praese contemnerent, qui minus jejunarent. Origenes ³³ quendam eorum sic facit loquentem: *Ne accedas ad me, quoniam mundus sum, non enim accipio uxorem, non est sepulchrum patens guttur meum, (i. e. non sum vorax ac bibax) sed sum Nazaraeus dei, non bibens vinum sicut illi.* Tertium discrimen hoc est. Catholici unum in anno habebant jejunium, ut dixi, Montanistae praeter illud adhuc duas hebdomadas xerophagiarum. Testis est Hieronymus: ³⁴ *nos unam quadragesimam toto anno, tempore nobis congruo, jejunamus; illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint salvatores.* Idemque affirmat

³¹ TERTULLIANUS *de jejniis* cap. 13. p. 711. B.

³² BINGHAM l. c. §. 15. p. 210.

³³ PAMPHILUS in *apologia Origenis* a Ruffino versa, quae extat in OO. Hieronymi Tom. IX. p. 117. H. & in OO. Origenis latinis tom. I. p. 761. A.

³⁴ HIERONYMUS *epist.* L. IV. p. 414. & *comment. in Haggai* cap. I. p. 225. H. Tom. V.

mat Septimius: 35 *quantula est apud nos interdictio ciborum? duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet sabbatis & dominicis, offerimus deo.* Harum hebdomadum una erat statim post pentecosten, teste Hieronymo, 36 altera, ut opinor, mense Decembri. Illustris Boehmerus quidem, Dallæus, ac Tillemontius 37 sibi persvadent, eas fuisse continuas ante Pascha; idque colligunt ex Sozomeno, 38 qui multis differens de solempni quadragesimali jejuni-
 o ante Pascha, ejusque varia observatione in variis ecclesiis, dicit, alios sex hebdomadas ei tribuere, alios septem, alios tres, Montanistas autem duas continuas. Manifestum est, eum loqui non de propriis Montanistarum xerophagiis, sed de communi antepaschali jejunio; quippe quod summa cum libertate, ut jam constat ex Ire-
 næo, aut contrahebatur aut extendebatur per plures hebdomadas. Præterea, ut jam observavit Dion. Petavius, 39 hebdomade ultima antepaschali dies septimus una cum sexto deputabatur jejunio, apud Montanistas æque ac catholicos. Unde Tertullianus 40 contendit, *sabbatum nunquam nisi in pascha jejunandum*, i. e. nulla feria septima ullius hebdomadis, præter sabbatum magnum antepaschale, jejunio de-
 dicabatur. Atqui in hebdomadibus xerophagiarum *dies sabbati excipi a jejunio*, Tertullianus conceptis verbis docet. Ergo aliæ potius hebdo-
 mades, quam antepaschales, erunt xerophagiis duabus Montanistarum assignandæ. Et unam quidem earum fuisse statim post pentecosten, tum maxime ablato in cælum sponso, ex diserto Hieronymi testimonio po-
 sui, alteram vero in mensem Decembrem conjecturaliter distuli, eam

I 2

ob

35 TERTULLIANUS ib. cap. 15. p. 712. B.

36 HIERONYMUS *comment. in Matthæi* cap. 9. p. 13. D. Tom. VI. *Et ex hujus occasione testimonii, Montanus, Prisca & Maximilla, etiam post Pentecosten faciunt quadragesimam: quod ablato sponso, filii sponsi debent jeju-
 nare. Ecclesia autem consuetudo &c.*

37 BOEHMERUS l. c. §. 23. p. 906. DALLÆUS l. c. lib. III. cap. 5. p. 434. TILLEMONT l. c. p. 57.

38 SOZOMENUS *hist. eccles.* lib. VII. cap. 19. p. 735. B.

39 PETAVIUS *notis ad Epiphanium* Tom. II. pag. 362.

40 TERTULLIANUS *de jejun.* cap. 14. p. 712. A. & *advers. Mar-
 cionem* lib. IV. c. 12. p. 518.

ob causam, quia jam Seculo IV. etiam inter catholicos hoc mense celebratum fuit jejunium, fortasse a Montanistis mutuo acceptum: nisi forsitan duæ hebdomades illæ fuerunt continuæ post Pentecosten. Irridicula autem est illa Hieronymi assumptio, ter in anno abstineri, quasi tres passi sint salvatores. Quæ enim ratio, ut omne jejunium in memoriam perpeffionum Christi instituatur? Ergo, cum catholici brevi post Hieronymi ætatem tria solemnia jejunia quatuor temporum induxerunt, ⁴¹ tres aut quatuor passos salvatores crediderunt? Extat ⁴² Anastasii Sinaitæ e Seculo VI. peculiaris liber *de sanctis tribus quadragesimis*. In eo quoque errat laudatus Tillemontius, ⁴³ suspicans, illas *tres in anno quadragesimas* ab Hieronymo notatas demum post ætatem Montani fuisse introductas, quia Tertullianus hanc austeritatem & memorasset & secutus fuisset. Male intellexit Hieronymum, quippe qui illas duas hebdomadas xerophagiarum notat, omnino ab Tertulliano memoratas & sine dubio ab ipso Montano præceptas, quæ cum antepaschali jejunio computatæ, tres efficiunt quadragesimas. Forte delusus fuit appellatione *quadragesimarum*, quæ jejunium cujuscunque generis, durationis ac qualitatis apud veteres exprimit, non præcise jejunium XL dierum; ⁴⁴ atque hoc loco, ut vocabulum generalius, [tam solemne & commune antepaschale jejunium, quam privatas xerophagias Montanistarum includit. Hæ autem xerophagiarum hebdomades eo rectius ab Hieronymo *quadragesimæ* nominari potuerunt, quia ejus ævo ipsa solemnis catholicorum quadragesima antepaschalis xerophagiis seu usu ciborum aridorum traducebatur, ut infra ex Epiphanio & Constitutionibus declarabo. Quod vero ad modum jejunandi attinet, illud universale atque commune jejunium totali abstinencia ab omnibus cibis transigebant Montanistæ, ut tota die nihil omnino gustarent, ne sub vesperam quidem:

⁴¹ Vid. BINGHAM lib. XXI. cap. 2. EDM. MARTENE *de antiquis monachorum ritibus* lib. III. cap. 1. §. 5. p. 261. Ill. BOEHMERUS l. c. §. 28. seqq. p. 910.

⁴² ANASTASIUS SINAITA in COTELERII *monimentis ecclesiæ Græcæ* tomo III.

⁴³ TILLEMONT l. c. pag. 58.

⁴⁴ Vid. DALLÆUS l. c. lib. III. c. 9. p. 488.

dem: quadraginta enim horis jejunandum erat, ab hora tertia pomeridiana (nona veterum) feriæ sextæ usque ad solis ortum feriæ sequentis primæ, quia tamdiu Christus in sepulchro delituerat. Similiter privata jejunia, quæ quis sibi ipse, quando luberet, quovis tempore, indicabat, perfectâ abstinentia celebrabant, ut impransi & incoenati dormirent. Ita enim jejunia proprie dicta Tertullianus distingvit a stationibus & xerophagiis, ut illa appellet *officia sublati & recusati cibi*, illas *retardati & demorati*, has *diminuti ac recisi*. Quomodo autem peregerint antepaschale officium longius extensum, quando scilicet præter solemnes dies jejunii publici, Parasceven & Sabbatum magnum, etiam plurimos præcedentes dies, duasque ut Sozomenus testatur, hebdomadas jejunio consecrabant libere, vix equidem determinare ausim: namque eos perfectio ac totali jejunio tot dies fungi non potuisse, quilibet intelligit. Suspicio eatenus ac tantopere abstinuisse, quatenus per vires naturæ fieri poterat, ut aut alternis diebus aut quavis vespera semel cibum modicum caperent. Eodem enim modo Catholici antepaschale ieiunium per multos dies extensum celebrabant, videlicet ut interdum totis, interdum dimidiis diebus jejunarent, interdum vilioribus cibis uterentur, prout cuilibet liberet. *Convenio vos*, inquit Septimius, 45 *& præter Pascha jejunantes, citra illos dies quibus ablatus est sponsus & stationum semijejunia interponentes, & vero interdum pane & aqua vitantes, ut cuique visum est.* Eadem Montanistas fecisse verisimile est. At duas proprias sibi ac peculiare quadragesimas, unam mensis Junii post Pentecosten, alteram Decembris ante Natalem Christi, quarum quælibet quinque dies absolvebat a feria secunda ad sextam, ita celebrabant, ut siccis tantum cibis & potu aquæ uterentur, non abstinentes ab omnibus sed a delicatioribus cibis, non ab omni potione sed vini, non *recusantes* sed *diminuentes & resecantes* cibum, vel ut Septimius 46 loquitur, *siccantes cibum ab omni carne & omni jurulentia & uvidioribus quibusque pomis ne quid vinositatis* 47

I 3

vel

45 TERTULLIANUS *de jejuniis* cap. 13. p. 711. A.46 TERTULLIANUS *ib.* cap. 1. p. 701. G.47 Hoc sensu idem TERTULLIANUS *de anima* cap. 48. p. 348. B. scribit: *autumnus succis pomorum vinosissimis diluit animas.*

vel ederent vel biberent. Hoc genus abstinentiæ prorsus ignorabant catholici illorum temporum atque 48 *xerophagias novum affectati officii nomen* putabant & proximum ethnica superstitioni, cum fides libera in Christo ne Judaica quidem legi abstinentiam quorundam debeat, semel in totum macellum ab apostolo admissa. Contra Tertullianus 49 suam consuetudinem exemplo Danielis defendit & ab novitatis objectione liberat. Exceptio eduliorum quorundam portionale jejunium est. Inspiciamus igitur & xerophagiarum novitatem aut vanitatem, si non & in his tam antiquissima quam efficacissima religionis operatio est. Redeo ad Danielelem & fratres ejus leguminum pabulum & aquæ potum ferculis & ænophoriis regiis præferentes. - - Denique aliam formam humiliationis prospexit. In illis, inquit, diebus ego Daniel eram lugens per tres hebdomadas, panem suavem non edi, caro & vinum non introierunt in os meum, &c. Ita xerophagiarum miseratio & humiliatio & aures dei advertunt & occultorum compotes faciunt. Postea mature Catholici Montanistis imitati sunt, tanquam egregios jejuniorum magistros; namque jam Sec. IV. hebdomas magna, scilicet quæ ante pascha passioni Christi sacra erat, ejusmodi xerophagiis, seu victu arido, panis, salis & aquæ peragebatur, 50 ita ut summa religio tum esset, quod ævo Tertulliani *affectatum officium proximumque ethnica superstitioni* censebatur.

Unum addo ad refellendum Du Pinii 51 errorem, qui contendit librum *de oratione* scriptum esse a Tertulliano nondum Montanista, quia loquens de jejuniis 52 profiteatur, nullum esse apud Christianos publicum atque commune jejunium, nisi illud Antepaschale: atqui Montanistas

48 Idem *de jejuniis* cap. 2. p. 702. A.

49 Ibid. cap. 9. p. 707. A. Conf. Rev. KIESLINGI diss. *de xerophagiis apud Judæos usitata*, Sect. I.

50 Vid. *Constitutiones apostol.* lib. V. cap. 18. p. 325. EPIPHANIUS *in expositione fide* §. 22. p. 1105. Tom. I. BEVEREGIUS *codice canonum vindicato* lib. III. cap. 6. p. 152. in Cotelerii Tomo II. DALLÆUS *de jejunio* lib. II. cap. 8.

51 Du PIN l. c. p. 91.

52 TERTULL. *de oratione* cap. 14. p. 155. A.

nistas plura habuisse publica. Exulabit omnis contradictio, si scopum verborum Tertulliani consideraverimus. Declamat contra eos, qui ex superstitione illis diebus, quibus privatim jejument, consuetum osculum amicitiae in concione intermittant eaque ratione se jejunare prodant. Contra monet, ex praecepto Christi jejunia celanda esse, non gloriando quasi & religione superbiendo publicanda; jam enim ex abstinentia osculi agnosci jejunantes. Tamen in publico & solemni ieiunio recte subtrahi osculum, quia non privatum sit, ut celari possit. *Die Paschæ* (scil. *σαυωτος*) *quo communis & quasi publica jejunii religio est, merito deponimus osculum, nihil curantes de occultando quod cum omnibus facimus.* Quis non intelligit, Septimium loqui de perfectis ac publicis ieiuniis, non de dimidiatis stationum neque de xerophagiis. At perfectum ieiunium Montanistæ non aliud solemne habuerunt, nisi antepaschale. Dies enim illi xerophagiarum & stationum non perfecta ieiunia erant. Quarto, catholici plerumque solebant die Mercurii & Veneris semiieiunia observare, quæ Stationes appellabantur, ita ut abstinerent a potu atque cibo usque ad nonam horam, i.e. tertiam pomeridianam: Montanistæ ea putabant necessario observanda & ad vesperam usque seu solis occasum protrahenda. *Æque stationes* ait Tertullianus, *53 nostras, ut indignas, (forte ut indictas) quasdam vero & in serum constitutas, novitatis nomine incusant, hoc quoque munus & ex arbitrio obeundum esse dicentes & non ultra nonam detinendum, de suo scilicet more.* Itaque differentia utriusque sectæ constitit cum in necessitate, tum in duratione stationum. Necessitas re vera utrobique eadem, & libertas catholicorum tantum dicis causa laudatur. Namque in canone apostolico LXI. non in arbitrio cuiuslibet relinquitur, velit feria quarta ac sexta ieiunare an nolit, sed illud sub pœna excommunicationis præcipitur: atqui hos canones iam Seculo II. aut III. conditos esse, facile Beveregio credimus. Ratione durationis non maiorem animadverto differentiam. Licet enim Montanistæ svaderent, ut stationes ad vesperam protraherentur, aut saltem id omnino licere, si quis velit, contenderent, tamen ipsi plerumque horâ nonâ finiebant. Locuples

testis

53 TERTULL. *ibid.* cap. 10. p. 708. A. & cap. 2. p. 702. A. Conf. BINGHAM lib. XXI. cap. 3. toto.

testis Tertullianus, 54 dum utrumque morem defendit ac laudat, priorem modo alteri præferens: *Hæc autem propter illos, qui se putant ex forma Petri (hora nona precantis) agere, quam ignorant; non quasi respuamus nonam, cui & quartâ sabbati & sextâ (feria) plurimum fungimur: - - Itaque in eam usque horam celebranda pressura est, in qua a sexta contenebratus orbis defuncto Domino lugubre fecit officium, ut tunc (nona hora) & nos revertamur ad jucunditatem, cum & mundus recepit claritatem. Hoc si magis ad religionem sapit Christianam, dum magis Christi gloriam celebrat, possum æque seræ stationis ex eodem rei ordine statum figere, ut jejunemus ad serum, expectantes tempus Dominicæ sepulturæ, cum Joseph postulatū detulit corpus & condidit. Inde & irreligiosum est ante famulorum carnem refrigerare, quam domini. Ex quibus verbis liquet, Montanistas plerumque & plurimum hora nona stationes suas solvisse, eoque cum catholicis amice conspirasse.*

Magnum adhuc discrimen addi deberet, si verum esset, quod Ven. Jo. Mart. Chladenius sibi persvadet, Montanistas etiam die Saturni stationes celebrasse: id enim nunquam catholici fecerunt. Contendit enim 55 Montanistas septimo hebdomadis die stationes fecisse eisdemque hora quandoque quarta vel sexta finem imposuisse, quin imo eos hoc sabbati die solo veram præstitisse stationem, quippe reliquorum dierum stationes in ieiunia convertisse: idque Vir celeberrimus ex præcedente Tertulliani loco cognosci opinatur. Mirarer, id nusquam exprobratum esse Montanistis, cum semper nefas habitum fuerit die Sabbathi ieiunare. *Hoc enim privilegium donatum sabbato a primordio, veniam jejunii dico, ut ait Septimius. 56* Mihi certe illud nullo modo verisimile videtur, tum quia Tertullianus nullo prorsus alio loco id declarat, potius feriam IV. & VI. stationibus dicari passim prodit, nulla addita feriæ septimæ mentione, tum quia Montanistæ diem sabbati perinde ac dominicum xerophagiis eximebant: 57 atqui minus est officium recisi ac dimi-

54 TERTULL. ib. cap. 10. p. 708. C. & p. 709. A.

55 Clar. CHLADENIUS diss. *de stationibus veterum Christianorum* Lipsiæ 1744. edita §. 24. pag. 67.

56 TERTULLIANUS *adv. Marcionem* lib. IV. c. 12. p. 518. A.

57 TERTULL. ib. cap. 15. p. 712. B.

diminuti cibi quam retardati. Sed quid opus est argumentis, ubi occasio erroris manifeste patet. Eruditus vir delusus fuit loco Tertulliani male scripto: *non respuimus nonam, qui & quarta sabbati & sexta plurimum fungimur.* Hoc enim ita intelligit: nos non rejicimus horam nonam, quippe cum ipsi nos die sabbati jam quarta aut sexta hora stationem finiamus. Pro *qui* scribe cum Rigaltio *cui*, omnia erunt plana. Illudque *Sabbati* non diem sed hebdomadem more loquendi scripturæ significat. Sic alibi Afer ⁵⁸ loquitur: *stationibus quartam & sextam sabbati dicamus*, i. e. quartum & sextum diem hebdomadis. Quare sensus verborum est: nos non prohibemus, ne hora nona statio solvarur, cum eadem horâ plerumque eam die quarto & sexto hebdomadis solve-re consueverimus. Nulla igitur unquam statio die septimo fuit.

§. XXV. Hac occasione non possum non dissensum profiteri ab sententia ejusdem Ven. Chladenii, civis & amici mei cum honoris testificatione omnino nominandi, quam plane novam de stationibus haud ita pridem proposuit. Stationum naturam putat male constitui jejuniis, licet id sæpius acciderit, atque eas ita definit, ⁵⁹ *fuisse diem aut insignem diei partem, quam quis privatim, cum id e re sua esse existimaret, precibus piisque meditationibus, quæ præsertim in morte ac passione Christi versarentur, libere destinaverit*; atque ita una actione orandi totum stationis officium absolvi, ac proinde non prorsus verum esse, jejunia eis conjuncta fuisse. Ante eum vero Rigaltius & Dallæus, itemque Petavius putarunt, stationes fuisse statos dies solemnum conventuum, quibus jejuni ad nonam usque orationibus, sacrarum lectionum interpretationibus & eucharistiæ vacarent. ⁶⁰ Igitur hi publicæ, ille privatæ pietatis dies esse, contendunt. Si quid ego video, stationis natura proprie privatum semijejunium est, idque sine dubio piis meditationibus, frequentatione templi & usu S. cœnæ sæpenumero nutritum. Ita veterum testimonia docent, quæ videri possunt collecta a Binghamo,

K

Cote-

⁵⁸ TERTULL. ib. cap. 14. p. 712. A.

⁵⁹ VEN. CHLADENIUS l. c. §. 14. pag. 43.

⁶⁰ DALLÆUS lib. IV. cap. 5. p. 707.

Cotelerio & Fabricio, ⁶¹ & quæ Eruditissimus Vir non ignorat, sed aliter, ac sæpe violenter, explicat. Certe perquam manifestus est ille Hermæ Pastoris locus: ⁶² *Quid tam mane venisti? Respondi, quoniam stationem habeo. Quid est, inquit, statio? & dixi, jejunium.* Repudiat quidem Chladenius ⁶³ Hermam, ut autorem suppositum, tamen Tertulliano antiquiorem esse, nemo nescit. Esto. Sed quid de Clemente Alex. & Origene sentiet, qui Hermæ adstipulantur. Stationes enim græce *ὑστειας* vocant. Quod Tertullianus feriam quartam & sextam stationibus dicari ait, illi feriam IV. & VI. *ὑστειας* celebrari testantur. Ita etiam Septimius, cujus plurima loca idem declarant, jejunium a Saulo rege populo indictum Stationem appellat. *Tantam* ⁶⁴ *autem deus præstitit auctoritatem edicto stationis illius, ut quod Jonathan filius Saulis, quanquam ignarus jejunationis in serum definitæ, gustum mellis admiserat, mox sit traductus de delicto.* Atqui id non privatæ piæ meditationis indictio vocari potest, populo tum in armis, non in precibus, occupato. Idem Afer ait: *hæc erit statio sera, quæ ad vesperam jejunans, pinguiorem orationem deo immolat.* Igitur virtus, præstantia quasque pinquedo stationis a sero jejunio pendet, vulgaris futura atque imbellis sine eo. Denique cur idem stationem non aliter definit, quam *retardati cibi officium*? Cur eam appellat *pressuram*? hæc appellatio minus convenit piis meditationibus, quam jejunio: namque subtractionem cibi pressuram & afflictionem dici posse patet. Cur apud eundem *refrigerare carnem* seu refocillare corpus jejunum, idem est, quod solvere stationem? Cur dies dominicus stationum diebus eximitur? ⁶⁵ non

⁶¹ BINGHAM l. c. §. 3. p. 259. COTELERIUS *notis* ad Hermam pag. 105. J. A. FABRICIUS ad Hermam in *codice pseudepigr. Nov. Test.* Parte III. p. 928. III. PERTSCHIIUS l. c. cap. VI. §. 19. 20. p. 195.

⁶² HERMAS lib. III. similit. 5.

⁶³ Ven. CHLADENIUS l. c. §. 7. p. 20.

⁶⁴ TERTULLIANUS ib. cap. 10. p. 709. B. & adv. *Marcionem* lib. IV. cap. 10. p. 513. B.

⁶⁵ Vid. Ven. CHLADENIUS §. 13. p. 42. cap. 14. p. 155.

non certe ob aliam rationem, quam quia nefas putabatur dominico die jejunare. Et quomodo tandem explicabitur illa quæstio apud Septimium: ⁶⁶ an statio solvenda sit accepto corpore domini? Quis putasset unquam, pias meditationes de morte Christi interrumpi usu S. cœnæ? At utrumne turbetur jejunium, pane & vino in eucharistia accepto, omnino quæri poterat. Quapropter Tertullianus jubet accipi quidem manibus eucharistiam in templo, sed reservari atque tandem post solum jejunium domi comedi. *Accepto corpore domini & reservato, utrumque salvum est & participatio sacrificii & executio officii jejunandi, quod statio postulat.* Denique si statio sola precatione absolvitur, cur Tertullianus ⁶⁷ Petrum negat *ea die statione functum* fuisse, cum ad horam nonam orationis templum introgressus oraret? Hæc mecum perpendens, recte ab explanatoribus antiquitatum ecclesiasticarum stationem nihil aliud quam jejunium credi arbitror. Differt tamen vere a jejunio stricte sic dicto, sicut dimidia dies a tota. Jejunium enim requirebat veram ac perfectam abstinentionem tota die aut usque ad vespere: statio autem seu semijejunium contenta erat abstinentiâ usque ad nonam horam. ⁶⁸ Sed redeamus ad Montanistas. Intelligitur ex his a me disputatis, quam leve illud fuerit discrimen inter utramque sectam, certe non dignum anathematibus. Illi per speciem libertatis jejunabant, quando volebant; hi quando Montanus præceperat: illi una in anno fixa die, hi tribus fere hebdomadibus fixis: illi stationes habebant usque ad tertiam horam, hi ad ultimam diei. Sed jam reputemus nobiscum, quantopere defecerit sequentium ætatum ecclesia ab institutis ecclesiæ illorum temporum. Jam Seculo IV. cuncta quasi ex præscripto Montani aut Tertulliani peragebantur inter ipsos catholicos: ⁶⁹ nullum fere coibat concilium, quo non nova jejunia aut novi jejunio-

K 2

rum

⁶⁶ TERTULLIANUS *de oratione* cap. 14. p. 155.

⁶⁷ TERTULL. *de jejniis* cap. 10. p. 708. B.

⁶⁸ Conf. III. BOEHMERUS lib. III. titulo XLVI. §. 19. p. 902.

⁶⁹ Vid MART. CHEMNITIUS *examine concil. Trident.* Part. IV. loco IV. cap. IX. toto, & III. BOEHMERUS l. c. §. 25. p. 908. itemque Ven. KIESLINGIUS l. c. Sect. II. §. 7. seqq.

rum modi definirentur ac toti ecclesiæ imponerentur. Ex uno solemnī annuo fiebant quatuor; quadraginta horæ antepaschales mutabantur in totidem dies; xerophagiæ infinitæ excogitabantur, cum superpositionibus multifariis. 70

Non inepta est Jo. Dallæi 71 in hanc rem suspicio, mirantis, libros Tertulliani ob Montanismum semper infamati, ætatem tulisse, libros Apollonii viri inter catholicos olim laudatissimi intercidisse. Quæ ista fuit tam præpostera Christianorum hominum vel in hostem caritas vel in assertorem defensoremque fidei negligentia, ut illum servatum vellent, hunc interire paterentur? Nullam aliam rationem occurrere ait, quam quod receptis postmodum apud Christianos jejuniorum legibus ac xerophagiarum disciplinis, quas veteres in Montani partibus damnaverant, posterī Apollonium veterum defensorem perire non ægre passi sint, Tertullianum ob conformitatem disciplinæ, suum esse putantes, foverint. Tandem cum Montanisticus quidam patriarcha, in septem montibus residens, imperium totius fere Christiani orbis ad se rapuisset, jejunia vera prorsus evanescebant, 72 simulata quasi per ludibrium cumulabantur, pro xerophagiis, quæ insipidiore & minus ad palatum erant, substituebantur (foran ex instituto Manichæorum 73) ichthyophagiæ, harum quoque levi nausea per indulgentiam vini, olim non concessi, facile mitigata. Atque hæc sub poena diræ excommunicationis ipsiusque purgatorii graviter inculcabantur, ita ut, qui obedire nollet, libertatem seu indulgentiam pecunia redimere cogeretur. Talium jejuniorum magister spiritus debuisset jejuniis & precibus expelli. Quidam huic spiritui devoti 74 ex ignorantia testes veritatis agunt imprudentes, bona fide confessi,

70 CONF. BEVEREGIUS l. c. lib. III. toto.

71 JO. DALLÆUS *de usu Patrum* lib. I. cap. I. pag. 5.

72 Vid. *Le Journal des Savans* l'an 1675. Tom. IV. p. 177. DALLÆUS *de jejuniis* lib. II. cap. I. p. 119.

73 Vid. MR. DE BEAUSOBRE *hist. du Manichéisme* tom. II. liv. IX. ch. II. p. 770.

74 BELLARMINUS apud Dannhauerum in *christeide* Actus I. theatro II. phœnom. 2. p. 533. TURRIANUS apud Dallæum *de usu patrum* l. c. pag. 6. MARTINUS PEIRESIUS apud Ittigium l. c. §. 14. p. 211. & apud DALLÆUM *de jejuniis* lib. II. cap. 3. p. 242.

fessi, sui coetus instituta e Montanismo derivata esse. Pugnant enim verbis Tertulliani adversus Protestantes evangelicos, ex iisque probare annuntur, nostram contemtionem jejuniorum jam ab ecclesia prisca condemnata esse. Ignorarunt boni homines, Tertullianum ut Montanistam scribere, idemque in catholicis reprehendere, quod in nobis Pontificii. Hac igitur via non processit, alia aggreditur Baronius, 75 ut discrimen aliquod inter jejunia Montanistica & pontificia constituat: scilicet indicere jejunia, ait, non fuisse Montani sed episcoporum: quasi disputatum unquam fuisset de potestate Montani, nec potius de ipso jure jejunia præcipiendi. Equidem nusquam diserte lego, Montanum episcopali dignitate ornatum fuisse, tamen nec magis ei usquam exprobratum invenio, egisse quicquam quod cum personæ suæ conditione non conveniret. Apollonius 76 vocat *τινα των νεοπιστων πρωτως recens ad fidem conversum*, quod videtur conjecturam episcopatus tollere, quia e consilio Pauli *νεοφυλος* in sacerdotium cooptari non debuerit. At hoc in prisca ecclesia minime observatum fuisse, quilibet novit, maxime qui Cypriani, Ambrosii, Nectarii CPolitani meminerit. Et sunt omnino quædam, quæ conjecturam episcopatus excitant, ut, quod curam habuit ærarii ecclesiastici, & quod nusquam episcopus aliquis memoratur, ad cujus gregem Montanus pertinuerit. Igitur fortassis Pepuzæ in Phrygia episcopus fuit. Quare ista Baronii exceptio non magni momenti est. Valesius 77 quoque misere se torquet, utne sodales suos agnoscat Montanistas, sed vix speciem bonæ responsionis affert. Melius forsitan fecisset, si ipsam rationem jejuniorum inter se mutuo contendisset: apud veteres enim Montanistas rigida ac seria erant, apud recentiores simulata; apud illos faciei pallorem, maciem, cutisque ariditatem & exsangve corpus efficiebant, apud hos nihil tale metuendum; sic satis superque discriminis, a nemine facile in dubium adducendi, ostendisset.

§. XXVI. Secundum peccatum Montanistarum est, quod secundas

K 3

das

75 BARONIUS anno 173. §. 29.

76 EUSEBIUS l. c. cap. 16. p. 180.

77 VALESIVS ad Eusebium p. 99. col. 1.

das nuptias illicitas credebant & loco honesti adulterii habendas; quare qui defuncta priore conjuge aut repudiata, alteram duxisset, eum e societate sua excludabant. Non falso hoc exprobrari, Tertulliani testimonio constat, quippe qui singulari libro de *monogamia* secundas nuptias fortiter disvadet, eodemque docet, opinionem hanc fuisse præcipuam causam dissidii inter suos & catholicos. *Itaque monogamiæ disciplinam, inquit, 78 in hæresim exprobrant. Neque ulla magis ex causa Paracletum negare coguntur, quam dum existimant novæ disciplinæ institutorem & quidem durissimæ illis.* Ibidem rationem reddere conatur hujus duritiei, 79 quia scilicet major perfectio per Paracletum debuerit introduci, atque id, quod apostoli certis de causis indulserant, iterum tolli. *Si enim Christus abstulit repudium, quod Moses præcepit, quia ab initio non fuit sic, nec sic ideo ab alia venisse virtute (diabolo) reputabitur Christus, cur non & Paracletus abstulerit (digamiam,) quod Paulus indulset? quia & secundum matrimonium ab initio non fuit, neque ideo suspectus habendus sit, quasi spiritus alienus, tantum ut deo & Christo dignum sit, quod superducitur. - - Regnavit duritia cordis usque ad Christum, regnaverit & infirmitas carnis usque ad Paracletum. Nova lex abstulit repudium, habuit quod auferret. Nova prophetia secundum matrimonium, non minus repudium prioris. Sed facilius duritia cordis Christo cessit, quam infirmitas carnis. Plus hæc sibi Paullum defendit, quam illa Moysen.* Idem testatur, digamos e societate sua projici ac publicæ poenitentiae subjici. 80 *Digamos foris sistimus.* Idem etiam de matrimonio omni contemptim satis disputat, idque ex necessitate solum & ad evitandum majus malum fuisse ab apostolo concessum. 81 *Facile dignosci-*

78 TERTULLIANUS de *monogamia* cap. 2. pag. 673.

79 Idem ibid. cap. 14. pag. 686.

80 Idem de *paucitatis* cap. 1. p. 717. D. & de *exhortatione castitatis* cap. 9. p. 667. Conf. RIGALTIIUS notis p. 114.

81 TERTULL. ad uxorem lib. I. cap. 3. & de *monogamia* cap. 3. p. 674. & *exhort. castit.* cap. 7. 8. Conf. CHEMNITII *conc. Trident.* P. I. loco 2. sect. 8. p. 119. Hæc tamen duriora Afri loca, sunt comparanda cum aliis. ut adv. *Marcionem* lib. I. cap. 30. p. 452. & lib. V. cap. 15. p. 605. B. ubi honorificentius de nuptiis loquitur.

dignoscitur, necessitate concessam esse nubendi potestatem: quod autem necessitas præstat, deprecia ipsa. Quod denique scriptum est: melius est nubere, quam uri; quale hoc bonum est, oro te, quod mali comparatio commendat? Unde infert, Paracletum potuisse matrimonium omne prohibere, sed contentum fuisse secundo prohibito, ut aliqua carnis haberetur ratio. 82 Nunc recogitans ista, facile tibi persuadebis, multo magis unicas nuptias competisse Paracletō predicare, qui potuit & nullas. In hoc quoque paracletum agnoscere debes advocatum, quod a tota continentia infirmitatem tuam excusat. Alio quoque loco præcipit, si disjunctum fuerit matrimonium alterius adulterio, ut patienter ignoscatur malefido socio atque in viduitate perseveretur, ne, iterum nubendo, aliud committatur adulterium. 83 Disjuncto matrimonio, ex ea tamen causa, qua licet seu viro seu fœmine, ad viduitatis perseverantiam sustineri, hæc patientia exspectat, hæc exoptat, hæc exorat, pœnitentiam aliquando inituris, salutem. Quantum boni utrique confert? Alterum (læsum) non adulterum facit, alterum emendat. E quibus omnibus liquido constat, Montanistas penitus interdixisse omnibus Christianis matrimonii iteratione, sive post divortium, sive post mortem conjugis. Quare non male Hieronymus opinionem eorum ita exposuit: 84 in tantum putant scelerata conjugia iterata, ut quicumque hoc fecerit, adulter habeatur. Mirabile profecto est, homines in morum doctrina totos, tamen ita desipuisse, ut sanctitatem quandam in viduitate quærent. Probe norant, statum conjugalem & Deo placere, quippe institutori, & Christianæ probitati nihil obesse. Ipse Tertullianus alio loco præclare pronuntiat: 85 Natura veneranda est, non erubescenda; concubitus libido, non conditio, fœdavit; excessus, non status, impudicus; si quidem benedictus status apud Deum, excessus vero maledictus.

Eccur

82 TERTULLIANUS *de monogamia* cap. 3.

83 Idem *de patientia* cap. 12. p. 167. A.

84 HIERONYMUS *epistola* LIV. & *comment. in Titum* cap. 6. p. 199. F. OO. Tom. VI.

85 TERTULL. *de anima* cap. 7. p. 330. B.

Eccur ergo, Septimi, erubescis potius naturam secundi matrimonii, quam veneraris? cur statum, te iudice, apud Deum benedictum morositate tua foedas? Interim videbo, anne forsan æquior tibi mens, quam lingua, infideat: tentabo excusationem tuam.

§. XXVII. Ipsi Montanistæ non videntur adeo morose interdicto huic inhæsisse, utne interdum bonis de causis nuptias secundas admitterent. Hoc ex eodem Tertulliano, at quanto sectæ suæ patrono! intelligitur. Is in libro quidem priore *ad uxorem* omnibus modis ei suadet, ne se defuncto nubat alteri. 86 *Præcipio tibi, quanta continentia potes, post excessum nostrum renunties nuptiis*; tamen libro posteriore, recordatus quasi imbecillitatis humanæ, dulcius canit, conjugemque suam orat, ut, siquidem nequeat viro carere, ac velit se mortuo iterum nubere, modo nubat Christiano, non ethnico homini; ibidemque conceptis verbis prius appellat *consilium & suasum*, posterius *iussum*: 87 prius si non observetur, *ignoscibile peccatum* iudicat, posteriori *soli conditioni continentiae detrimenta concedit*. Quare videntur Montanistæ non nisi forte consilium dedisse Christianis, abstinendi a secundis nuptiis, quod eo videbatur bonum, quia Christiana disciplina non indignum; non autem præceptum promulgasse absolute exsequendum, sine ulla exceptione casuum, personarum, &c. Huc fortassis respexit Ven. Weismannus, 88 quando sententiam Montani ita adumbrat: *circa monogamiam sententia Montani fuit, non quod nuptiæ iteratæ sint incommodæ & disvadendæ, sed quod fornicationis & adulterii nomen ac pœnam mercantur*. Alioquin horridum sonaret ac fere contradictorium, digamiam esse adulterium nec tamen disvadendam. Tale quid cogitari nequit de tantis morum magistris. Omnino digamiam censuerunt maxime incommodam, vehementer disvadendam ac difficulter excusandam, licet videantur interdum gravibus de causis tolerasse.

86 TERTULL. *ad uxorem* lib. I. cap. I. p. 182.

87 Idem *ad uxorem* lib. II. cap. I. & 2. Conf. *adv. Marcionem* lib. V. c. 7. p. 588. D.

88 D. WEISMANNUS *hist. eccles.* tom. I. Sect. II. §. 18. p. 135. editionis primæ.

§. XXVIII. Utcunque tamen sit, nihil novum Montanistas hoc decreto in ecclesiam induxisse contendo, quandoquidem quamplurimi orthodoxi Patres disciplinam eandem commendarunt. Namque jam Athenagoras, qui M. Antonino & Commodo Impp. apologiam suam obtulit, 89 adeoque post motas controversias scripsit; hic, inquam, nuptias secundas *εὐπρεπή μοιχείαν* appellat. Id agit, ut objectum Christianis crimen œdipodei concubitus repellat, ob eamque causam continentiam Christianorum prædicat, qui vel semel uxorem ducant, sed tantum sobolis procreandæ causa, vel coelibes consenescant, *ἐλπίδι τὸ μαλλόν συνεσεῖσθαι τῷ θεῷ*, spe arctioris cum deo consuetudinis. Deinceps pergit: 90 *ἢ οἷός τις ἐτεχθῇ, μένει, ἢ ἐφ' ἐνὶ γαμῶ· ὁ γὰρ δευτέρῳ εὐπρεπὴς ἐστὶ μοicheia.* *Ὅς γὰρ ἀν' ἀπολύσει, φησὶ, τὴν γυναῖκα αὐτὴ καὶ γαμῆσθαι ἄλλην, μοιχεύεται. ὅτε ἀπολύειν ἐπιτρέπων ἡς ἐπαύσε τις τὴν παρθενίαν, ὅτε ἐπιγαμεῖν. ὁ γὰρ ἀποσερῶν ἑαυτὸν τῆς προτέρας γυναῖκος, καὶ εἰ τεθνήκε, μοιχὸς ἐστὶ παρακεκαλυμμένῳ, παραβάνων τὴν χεῖρα τῇ θεῷ, ὅτι ἐν ἀρχῇ ὁ θεὸς ἓνα ἄνδρα ἐπλασε καὶ μιαν γυναῖκα.* *aut talis quis, qualis natus est, manet, aut in uno matrimonio.* *Secundum enim honestum adulterium est.* *Qui enim dimittit uxorem & ducit alteram, ut ait Christus, adulterium committit.* *Itaque non permittit vel dimittere illam, quam quis devirginavit, vel alteram ducere.* *Qui enim a priore uxore deficit, etiam si mortua est, adulter est occultus, transgressus manum DEI, quia initio deus fecit unum virum & unam fœminam.* Merito hunc locum censura notavit Barbeyracus 91. Sed ejus adversarius Ceillierius, 92 patrocinium er-

89 ANTON. PAGI *critica Baroniana* anno 177. §. 10. p. 174 hanc apologiam refert ad annum CLXVI. eamque credit M. Aurelio & L. Vero oblatam. Baronius ei annum CLXXIX. assignat. Sed Ven. MOSHEMIVS *diff. de vera atate apologetici Athenagore*, quæ extat in *differt. histor. eccles.* Vol. I. diff. IV. p. 272. eam anno CLXXVII. consignatam esse demonstrat. Vid. de hac controversia PIERRE BAYLE *dictionnaire*, art. Athenagore, remarque A. p. 367. & TENZELIUS *exercit. select.* V. §. 33. p. 203.

90 ATHENAGORAS *apologia* pag. 37. B.

91 Mr. BARBEYRAC *preface au droit de la nature par Puffendorff* §. 2. p. 23. edit. 1706.

92 REMI CEILLIER *apologie des SS. Peres* p. 31.

rantium Patrum strenue suscipiens, ita defendit, ut quam plurimos alios Patres eodem modo errantes nominet, atque adeo ut non ratione sed numero collegarum Athenagoram tueatur. Contra Contr. Gesnerus suspicabatur, 93 hunc locum ab Encratitis fuisse corruptum. Deplorabile effugium! quasi omnia Patrum loca, quæ veritate tueri non possumus, fraudi hæreticorum debeantur. Encratitæ ne unum quidem matrimonium Christianis concedebant, si modo vera narrant hæresiologi; 94 adeoque plus corrupturi fuissent in hoc loco, si quidem propositum corrumpendi unquam habuissent. Et unde quæsonorat Gesnerus, tanta autoritate apud Encratitas fuisse Athenagoram, virum alias satis ignobilem, ut causæ suæ aliquid patrocinii accessurum sperarent, si hunc Apologetam in partes suas, etiam violenter, traxis-
sent. Alia est conjectura Tillemontii, 95 qui ipsum Athenagoram fortasse cœtui Montanistarum addictum fuisse opinatur, idque non solum ex eo colligit, quod secundas nuptias damnat, sed etiam quod de prophetarum ecstasi more Cataphrygum sentiat. Memoria dignus est hic locus. 96. *Οἱ προφῆται κατ' ἐκτασιν τῶν ἐν αὐτοῖς λογισμῶν, κινησάντες αὐτοὺς τὸ θεῖον πνεῦμα, ἀ ἐνεργεῖντο ἐξεφώνησαν, συγχρη-
σάμενοι τὸ πνεῦμα, ὥς ἐ καὶ αὐλητὴς αὐλόν, ἐμπνεύσαι.* i. e. *prophetae extra se suasque cogitationes positi, divini spiritus instinctu, quidquid ille in ipsis efficiebat, eloquebantur, cum spiritus eis, ceu organiis uteretur, ut tibiis ad inflandum uti solet tibicen.* Quem locum ideo maxime commemorabilem duco, quia Athenagoras eadem fere comparatione utitur ad efficientiam Spiritus S. in prophetis declarandam, qua usum Montanum supra audivimus 96. Hic enim cum fi-
dicine

93 Gesnerus apud ITTIGIVM l. c. §. 15. p. 212.

94 IRENÆVS ap. Eusebium H. E. IV, 29. p. 150. CLEMENS Strom. I. p. 305. B. AVGVSTINVS hæres. 25.

95 TILLEMONT *memoires* Tom. II. Part. II. ch. de la perse-
cution de M. Aurele, article 8. p. 279.

96 ATHENAGORAS l. c. pag. 9. D.

97 Supra §. IV. pag. 11.

dicine deum contendit, ille cum tibicine. Uterque igitur sentit, sicut fidicen plectro chordas lyræ pulset & tibicen ore tibias inflet, ita etiam Spiritum S. agitare prophetas, quorum opera & ore utatur tanquam inanimato instrumento. Addo tertium locum 98, qui aliqua ratione videtur de vaticinatione non absimilia Montanistis profiteri. Dicit enim, animam καὶ αὐτὴν, ὡς ἀθανάτων ὄντων, λογικῶς κινηθῆναι προμηνύσαντα τι μέλλοντα, θεραπεύσαντα τὰ ἐνεσχηότα, seu animam in se spectatam, qua immortalis est, moveri ratiocinando, prænosse futura, moderari præsentia. Itaque videtur animæ tribuere naturalem divinandi facultatem. Interim ingenue fateor, locum hunc sano sensu explicari posse: ratio enim humana non solum prudenter regit præsentes casus, sed etiam sapienter providet illis, quæ usu forsan venire possunt, ac sagaci conjectura ex iis, quæ contingunt, hariolatur, quid secuturum sit. Talem prænotationem futurorum quilibet vir sapiens habet, maxime, qui multarum rerum usu & experientia exercitatus est. Accedit & hoc, quod divinationes Montani a credulis non naturali animæ facultati adscribebantur, sed divino furori. Quare hunc locum non urgeo. Tillemontius autem illis motus rationibus, parum abest, quin Athenagoræ labem Montanismi aspergat. Ob eamque causam pene deridetur a Petro Baylio, 99 quia quam plurimi orthodoxi Patres eodem modo senserint. Interim animadverto jam Herm. Conringio eandem suspicionem fuisse subnatam 100, licet fortasse nihil unquam audiverit de Tillemontio, ut neque hic quicquam de illo. Ita autem scribit: *S. Athenagoras, qui tamen videtur nonnihil Montani opinionibus favisse, ætate M. Aur. Antonini.* Posset alio adhuc argumento ista suspicio confirmari. Dudum animadversum est, hunc scriptorem, licet neutiquam contemnendum, eruditum, politum, & si quid ego judicare possum, Justinis & Tatianis multum antagonistem,

L 2

tistantem,

98 ATHENAGORAS ib. pag. 31. A.

99 BAYLE l. c. rem E. p. 369.

100 CONRINGII Prolegomena libri de scriptoribus sæc. XV. Editi Wratislav. 1703. Sæcul. II. cap. 1. pag. 59.

tistantem, tamen a veteribus historiarum conditoribus prorsus taceri; non laudari ab Eusebio diligentissimo homine, neque ab Hieronymo in amplissimo *catalogo scriptorum ecclesiasticorum*, neque etiam ab aliis 1. Quæ causa tam communis silentii? Si Athenagoras in partibus Montanistarum vixit, aut non innotuit illis historicis, aut consilio, utpote homo ab ecclesiae societate alienus, præteritus fuit. Quod tamen si ita esset, idem eo magis laudatus fuisset ab Tertulliano 2, eo præcipue loco, quo multos apologetas Christiani nominis merito elogio condecorat. Ut autem illuc tandem revertar, unde digressus sum, fateor bona fide, istam Tillemontii suspensionem admodum levem mihi videri. Namque Athenagoras illis locis nihil dicit, quod non æque dictum sit ab aliis Patribus, ante Montanum & post eundem: quibus ideo movere velle litem Montanismi, perquam incongruum foret.

Et quidem, quod attinet ad nuptias secundas, plurimi Doctores veteres eodem modo errarunt, quorum loca dudum indicata sunt ab aliis 3. Ipse Hieronymus, quem supra induxi Montanistas severe carpentem, eadem omnino docet, & tam furiose in nuptias secundas declamat, quam nullus forte Montanista. Nam *execrandam* esse censet viduam, quæ conjugium iteret, ut *canem revertentem ad vomitum, aut suam lotam ad volutabrum luti*, atque digamos eodem loco habet, quo scortatores 4. Sane turpe doctori est, si ipsum redarguit culpa. Longe

1 Conferatur ANDR. POL. LEYSERI diff. de *Athenagora*.

2 TERTULLIANUS adv. *Valentianos* cap. 5. pag. 291. B.

3 Vid. COTELERII notæ ad *Hermam*, lib. II. mand. 4. pag. 90. HUETIUS in *origenianis* lib. II. cap. 2. §. 3. pag. 183. BINGHAMUS l. c. lib. XVI. c. 11. §. 7. p. 436. BOEHMERUS lib. IV. tit. 21. §. 3. pag. 495. PERTSCHIIUS cap. 15. §. 7. p. 425. BEAUSOBRE *hist. du Manich* tom. II. liv. VII. ch. 4. p. 484. & dans la *bibliothèque Germanique* tom. I. p. 156. & tom. III. art. 3. conf. BAYLE diction art. Gonzague, rem E. ubi ostendit, eodem modo paganos univiris plus honoris habuisse, quam viduis iterum nubentibus.

4 HIERONYMUS *Epist. X.* ad Furiam tom. I. p. 81. & *contra Jovinianum* lib. I. cap. 8. conf. JO. DALLÆUS de *vero usu patrum* lib. II. cap. 4. p. 276.

Longe ante eum Clemens Alexandrinus monogamiam laudat, ut perfectiorem conditionem, secundas nuptias modo tolerari ait ob imbecillitatem humanam 5. In concilio Laodicensi & Neocæsareensi 6, quorum scita in codicem canonum ecclesiæ universæ illata sunt, christiani, qui nuptias iterarunt, etiam honesto ac legitimo modo, tamen ad tempus pœnitentiæ publicæ subjiciuntur, quasi ob flagitium communione sacrorum privati; idque antiqua patrum lege jam decretum esse, ibidem affirmatur. Laodicensi verba sunt: *δεῖ κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τῆς ἐλευθερίας καὶ νομιμῆς συναφθέντας δευτέροις γαμοῖς, μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντας, ὀλίγῃ χρόνῳ παρελθόντος, κατὰ συνωμὴν ἀποδιδόσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν.* 7 Christophorus Justellus hos canones explicat de iteratis conjugis, non post mortem conjugis, sed post injustum divortium; eaque *νομιμία* seu legitima vocari putat, quia civilibus legibus Romanis licuerit nuntium mittere conjugis, aliamque ducere, licet id christianis legibus nefas judicaretur. 8 Qua in re multum fallitur bonus vir. Namque *νομιμον καὶ ἐλευθερον* matrimonium opponitur *λαθρογαμίᾳ* clandestino concubinatui, qui etiam romanis legibus permittebatur, licet parum honestus. Neque ullo vocabulo ad civiles leges in canone respicitur, ut *το νομιμον* eo trahi possit. Præterea cum ejusmodi hominibus, qui ab uxoribus suis procaci licentia divertebant, aliasque ducebant, multo severius agere consuevit ecclesia, quia tales nuptias geminatas polygamiam esse censebat, illosque homines duas uxores simul habere, quod ne civilibus quidem legibus fas erat, existimabat. 9 Tales homines non ad exiguum tempus communione sacrorum privabat, ut Laodicensi præsules faciunt, sed vel in perpetuum exclu-

L 3

debat,

5 CLEMENS Stromate III. p. 428. A. & p. 461. A.

6 Neocæsarensis canon III. & VII. seu *codicis ecclesiæ universæ canon XLVIII. & LII.* in JUSTELLI *bibliotheca juris canonici* p. 39.

7 Laodicensis canon. I. seu *cod. ec. univ.* CV. ibidem p. 49.

8 JUSTELLUS notis ad codicem eccl. univers. p. 84.

9 Vid. BINGHAM *H. c. lib.* XVI. cap. II. p. 432.

debat, vel sero admodum recipiebat. Sane Eliberitani antistites nunquam omnino tales in gratiam recipiendos esse decernunt, ne moribundos quidem. *Feminae*, inquit, ¹⁰ *quæ nulla præcedente causa reliquerint viros suos & se copulaverint alteris, nec in fine accipiant communionem.* Atque iterum, ¹¹ *quod si ducitur ab eo, qui inculpatam reliquit uxorem, & eum scierit habere uxorem, quam sine causa reliquit, placuit, nec in fine hujus dari communionem.* Sed cum bigamis, qui in thorum morte viduatum aliam inducebant, iidem rigidissimi judices longe mitius agunt, dum post quinque annos ad sacra rursus admittunt. *Si qua vidua*, inquit eorum canon, ¹² *fuerit mæchata & eundem postea habuerit maritum, post quinquennium tempus, acta legitima pœnitentia, placuit eam communioni reconciliari.* Quapropter Laodicensi ac Neocæsareenses pariter tales innuunt bigamos, qui non repudio, sed morte, vinculo prioris matrimonii exsoluti, conjugium iterant; atque hos quoque aliqua censura notant, rigore Montanistarum simili. Quæ cum ita sint, multum laborat Epiphanius, ¹³ ut catholicos criminatione Montanismi expediat, atque discrimen aliquod inter utramque sectam inveniat, ne Montanistæ injuste damnati videantur. At nullum aliud afferre potest, quam quod illi cogant, hi svadeant ab iteratione matrimonii. ἐκβαλλεσι γαρ, inquit, τον δευτερω γαμω συναφθεντα και αναγκασει μη δευτερω γαμω συναπτεσθαι. ἡμεεις δε εἰκ ἀναγκην ἐπιτιθεαμεν, ἀλλὰ παραινουμεν μετα συμβελλης αγαθης προτρεπομενοι τον δυναμενον. εἰκ ἀναγκην δε ἐπιτιθεαμεν τω μη δυναμενω, εἰκ ἐκβαλλομεν αυτον ἀπο της ζωης. Si quæris, qua vi cogere potuerint Montanistæ? respondebit ille: censuris ecclesiasticis. Atqui easdem ab Catholicis adhibitas esse docui. Hocne vis est & coactio, digamos ad certum tempus sacris excludere, itemque interdicere presbyteris, ne ad eorum solemnitates nuptia-

¹⁰ *Eliberitan.* can. VIII. in Concil. Harduin. I. p. 251.

¹¹ *Eliberit.* can. X.

¹² *Eliberit.* can. LXXII.

¹³ *EPIPHANIUS* l. c. §. 9. p. 411.

nuptiarum convivatum eant? Si porro quæras, utrum Montanistæ spe salutis digamos privaverint, respondebit Tertullianus libro posteriore ad uxorem, non ita duos & immites fuisse. 14 Quid ergo discriminis relinquitur? Equidem aliud nihil video, quam quod Catholici digamos post exiguum tempus, Montanistæ, ut videtur, nunquam ad sacra sua admiserunt. Ex quibus omnibus id tandem efficitur, exiguam aut nullam fuisse differentiam inter hos & illos ratione monogamiæ. Unde non possum non mirari, nihilo tamen fecius fulmina anathematum hinc inde fuisse missa, tanquam ob gravissimum in fide dissensum.

Nostra ætate poterit illud inter reliquias Montanisticæ disciplinæ censerī, quod a Patribus Tridentinis definitum, 15 hodieque in ecclesia Romana creditur, *matrimonii vinculum adulterio alterius conjugis non posse dissolvi atque innocentem partem non posse, altero conjuge vivente, matrimonium aliud contrahere.* Hanc enim sententiam catholicam esse, Cotelarius non solum autoritate Innocentii atque Hieronymi & Augustini, sed etiam Tertulliani, quem primo loco ponit, evincere studet. 16 Quamvis enim nonnulli veterum, ut Binghamus ostendit, 17 aliter senserint, Augustinus etiam dubius animo fuerit, tamen Arelatenses Patres cum longe pluribus, 18 ita ut Cotelarius affirmat, judicarunt. Quare sententia illa omnino vetus est & praxi ecclesiæ priorum sæculorum conveniens, sed illius ecclesiæ, quæ matrimonii vinculum nec defuncta conjuge penitus discindi putabat, atque digamos poenitentiae publicæ submittebat.

§. XXIX. Hoc loco, quo monogamia Montanistarum excutitur,

14 Vid. supra p. 80.

15 *Concil. Tridentini* sessione XXIV. can. VII. p. 168. edit. Pauli Antonii. Conf. CHEMNITII examen Concilii Tridentini Part. II. loco 14. can. 7. p. 603.

16 COTELARIUS ad Hermam p. 88.

17 BINGHAMUS l. c. p. 434.

18 *Arelatensis* canon X. in Concil. Hard. p. 265.

titur, necesse est, ut pauca de divortio eorum dicantur. Dispellenda enim est accusatio injusta. Jam Apollonius Montanum nominat δι-
 δαξαντα λυσεις γαμων, & Theodoritus de eo ait: επος ηγι γαμον
 διαλυσιν ενομοθετησε. 19 Hinc Ruelius, Sudorius, nec non Vener.
 Walchius sibi persvadent, 20 *Montani sectatores non solum secundas
 nuptias detestatos, verum etiam matrimonii vincula solvisse.* Qui quæ-
 so illi vincula inter vivos conjuges disruptissent, qui ne inter mortuos
 quidem ea divelli credebant? Illi, qui solam causam divortii adulte-
 rium ponebant, ut paulo ante ex Tertulliano probatum est? illi, qui
 ne ab digamis quidem secundi matrimonii, licet illiciti ex eorum opi-
 nione, divulsionem exigebant? Tertullianus litem habet cum Mar-
 cione, penitus negante divortiorum libertatem atque exinde probare
 conato, alium deum esse in V. T. permittentem divortia, alium in
 N. T. ea prorsus prohibentem: ibi nactus uberrimam occasionem de-
 clarandi mentem suam & defendendi libertatem divortiorum, non
 tamen aliter id facit, quam ut ostendat, 21 justam omnino esse cau-
 sam, licet solam, adulterium videlicet, propter quam bona cum ve-
 nia Christi matrimonium divellatur, & hanc apud Moysen quoque so-
 lam justam esse. *Ceterum, præter ex causa adulterii, nec creator
 disjungit. - - Habes etiam Christum nuptiarum quoquo velis latere
 prospectorem, quas nec separari vult, prohibendo repudium, nec cum
 macula haberi, tunc permittendo divortium.* Atqui h. l. confutat
 Marcionem, hostem matrimonii, qui non solum nullum maritum ad
 sua sacra admittebat, sed etiam disjungebat. *Erubescere, inquit Afer,
 non conjungens, quos tuus quoque Christus conjunxit: erubescere etiam
 disjungens sine eo merito, quo disjungi voluit & tuus Christus.* Quare
 Tertullianus non modo injustum divortium non probat, sed ne illud
 quidem,

19 Vid. supra §. VI. p. 18.

20 RUELIIUS in conciliis illustratis Tom. I. p. 289. JEAN LE
 SUEUR hist. de l'église an. 156. p. 494. WALCHIUS hist. eccles. Sæcul. II.
 cap. IV. §. 28. p. 886.

21 TERTULLIANUS adv. Marcionem lib. IV. cap. 34. p. 558. &
 lib. V. cap. VII. p. 588. C.

quidem, quod nos jure naturæ justum esse censemus, 22 præter adulterii causam, ob veneficium, malignam desertionem, intolerabiles mores, concedere videtur. Ast quid opus est verbis? Patet *πρωτον ψευδος*, & origo criminationis istius. Appollonii verba deceperunt & Theodoritum & reliquos. *Ἐδίδαξε λυσεις γαμων* Montanus, non doctrina aut placitis suis, sed facto seu exemplo, eo, quod duas mulierculas, quæ viros suos dereliquerant, in comitatum gregemque suum susceperat. Hæc mens Apollonii. Interim verba ejus, male intellecta, occasionem dederunt comminiscendi, Montanistas etiam doctrina *vincula matrimonii soluisse*. Eadem male intellexit, tamen systematici Montanistici convenienter, princeps post Lutherum Theologorum Chemnitius, 23 dum de prohibitione secundi conjugii accepit. Num verò Montanistæ distraxerunt matrimonia jam contracta? Nequaquam. sed quid sit *λυσεις γαμων* ex Tertulliano colligitur, qui docet, Paracletum abstulisse secundas ac tertias nuptias & statuisse monogamiam. Ingeniosa profecto interpretatio, non tamen vera. Namque hoc sensu potius *ἀφαιρέσεις γαμων* quam *λυσεις* nominata fuisset.

Hac occasione non possum sine censura dimittere Casimiri Oudini errorem, 24 qui inter paradoxa Tertulliani etiam hoc refert: *repudium Christianis licitum, ita ut aliam, adulterii causa, uxorem ducant*. Primo quis sanus hanc sententiam improbaret, cum Christus ob adulterium concedat repudium, & si justum repudium est, ex eo videatur legitime sequi libertas denuo nubendi. 25 Bonus vir non-

M

dum

22 Vid. PUFFENDORFF J. N. & G. lib. VI. cap. I. §. 21.

23 MART. CHEMNITII *examen concilii Trident.* Part. I. loco 2. sect. 8. p. 118.

24 OUDINI *comment. de scriptoribus eccles.* Tom. I. p. 221.

25 Vid. PUFFENDORFF l. c. p. 146. edit. Gallicæ Barbeyraci Amst. 1706. & pag. 147. dicit: ainsi une separation de corps & de biens, sans que l'on puisse pourtant se remarier avec quelque autre, repugne au droit naturel. en effet il est absurde de dire, que le lien du mariage subsiste & que cependant on ne peut ni on ne doit remplir aucun des engagements, qui resultent de cette convention.

dum dedi dicerat pristinae ecclesiae suae, ab qua tamen desciverat, opiniones, perperam adhuc inhærens decretis Tridentinis. Deinde tale quid nusquam statuit Tertullianus: illa enim loca, quæ Oudinus ex lib. IV. adv. Marcionem c. 34. & lib. II. ad uxorem c. 1. adducit, prorsus contrarium probant. Credit omnino Septimius repudium licitum esse in causa adulterii, sed aliam uxorem duci posse, cum Montanistis & sui & nostri ævi negat.

§. XXX. Accedo jam ad tertium severitatis montanisticae genus, qua peccatoribus gravioribus, qui ob atrocia scelera ex societate Christiana extrusi fuerant, omnem spem redeundi in gratiam cum ecclesia præcludebant. Quæ ut rectius intelligantur, simulque ut discrimen inter eos & catholicos magis eluceat, distincte singula proponam. Scilicet non quæstio erat de quibuslibet peccatoribus, sed tantum de gravioribus. Gravioribus autem censebantur esse potissimum tres, apostatae, adulteri, homicidæ. Quod expresse docet Tertullianus, 26 ubi simul quædam peccata nominat, quæ veniam accipiant, ut si quis ad spectacula ivit, aut ad convivium secularis solemnitatis, si artes curiosas adhibuit, si in verbum ancipitis aut negationis aut blasphemiae impegit: adde forsan ex superioribus, si quis alteram duxerit uxorem, quod *peccatum ignoscibile* vocat: deum enim, ait, 27 non velle

26 TERTULLIANUS de pudicitia cap. VII. p. 722. D.

27 TERTULLIANUS ib. cap. 2. & libro de *pœnitentia* fere toto. Hunc librum plerique eruditorum, ut Du PIN l. c. p. 91. & FORBESIIUS *instruction. Theol.* lib. XII. c. 10. p. 665. a Catholico adhuc scriptum arbitrantur, quia pœnitentiam peccatorum admittat eaque ratione rigorem Montanistis confutet. Sed nullum dissensum esse inter hunc & alterum de *pudicitia*, probe ostendit laudatus HOFFMANNUS l. c. §. 13. p. 41. Id præcipue considerari vellem, Tertullianum in hoc libro agere de pœnitentia coram deo, de qua tamen in ista disputatione quæstio non erat: item de pœnitentia paganorum ad Christianam fidem, adeoque prima agere, non autem de pœnitentia hominis jam baptizati, de qua sola tunc disputabatur. Ipse ipso hoc libro cap. VI. p. 143. C. ad *pœnitentiam SEMEL capeffendam & perpetuo continendam* adhortatur. Tandem cap. VII. pag. 145. A. devenit ad mentionem pœnitentiæ secundæ, sed hujus etiam coram deo. *Piget, inquit, secunda, imo jam ultima spei subtexere mentionem, ne retractantes de residuo auxilio pœnitendi,*

velle mortem peccatoris, sed resipiscentiam; illos igitur, in quibus spes sit resipiscentiæ, posse ac debere ab ecclesia recipi, si quidem dignos poenitentiae fructus ostenderint; istos autem, qui jam mortui sint in peccatis, ut nullam habeant spem vitæ, aut jam semel impetratam gratiam perdiderint, neutiquam posse recipi. Quæ cum ita sint, male omnino Sudorius placitum Montanistarum describit; 28 *Ils étoient si rigoureux, que pour les moindres fautes ils chassoient les personnes hors de leur communion.*

Secundo, quæstio non erat de foro dei, sed de foro ecclesiæ, i. e. non disputabatur, utrum deus graviores peccatores, si serio resipiscant, in gratiam recipiat, hoc enim neutra pars negabat, sed utrum ecclesia possit aut potius debeat ejusmodi maculas coetus sui, semel excommunicatione elutas, iterum sibi aspergere. Montanistæ igitur contendebant, in solius dei arbitrio ac potestate esse veniam concedere talium criminum, ecclesiam autem non debere. 29 Probo hoc ex Tertulliano, 30 ubi respondet eis, qui objiciebant, si nulla venia sit, frustra agi poenitentiam in ecclesia: namque Montanistæ licet tales sceleratos omni spe reconciliationis privarent, eos tamen ad poenitentiam publicam, saltem infimi gradus, admittebant. *Quantum ad nos, inquit, qui solum dominum meminimus delicta concedere, & utique mortalia, non frustra agetur: Ad dominum enim remissa & illi exinde prostrata, hoc ipso magis operabitur veniam, quod eam a solo deo exorat, quod delicto suo humanam*
M 2 *pacem*

rendi, spatium adhuc delinquendi demonstrare videamur - - Collocavit (deus) in vestibulo poenitentiam secundam, qua pulsantibus patefaciat; sed jam semel, quia jam secundo, sed amplius nunquam, quia proxime frustra. Postea quidem etiam ad exomologesin publicam coram ecclesia adhortatur, sed eo fine, ut per deprecationem fratrum facilius venia a deo accipiatur; ipsam autem ab ecclesia veniam prorsus tacet. Quare similis sibi Afer in utroque est libro.

28 LE SUEUR l. c. pag. 494.

29 Conf. HOFFMANNI disp. cit. §. 13. pag. 42. & Ill. BOEHMERUS lib. V. tit. 39. §. 17. 20. pag. 917.

30 TERTULLIANUS de pudicitia cap. 19. p. 739. & cap. 3. p. 718.

pacem (i. e. communionem cum ecclesia) *sufficere non credit, quod ecclesiae mavult erubescere, quam communicare.* - Et si hic *pacem non metit, apud dominum seminat.* i. e. Etiam si hic in terris reconciliationem cum ecclesia adipisci nequeant, tamen spem habent majorem, apud Deum rationem habitum iri resipiscentiae suae, atque se, quas jam seminent lacrymas, earum fructum olim larga messe recepturos.

Tertio, Montanistae, ita sentiendo, neutiquam potestatem ecclesiae diminuebant; negabant modo prudentiae esse atque consilii, ut ecclesia sua potestate erga tales peccatores utatur. Iterum probo e Tertulliano: 31 *Sed habet, inquis, potestatem ecclesia, delicta condonandi. Hoc ego magis & agnosco & dispono, qui ipsum Paracletum in prophetis novis habeo dicentem: potest ecclesia donare delicta, sed non faciam, ne & alia delinquant.* Metus scilicet erat, ne spe veniae alii ad peccata invitarentur, & ne proniores in peccata ruerent homines, si se scirent post modicam excommunicationem jura communitatis & privilegia gratiae recepturos. Itaque non quaestio erat, an possit, sed an debeat ecclesia talibus hominibus veniam & communionem reddere. Proinde male Dion. Petavius 32 Montanistas negasse, ait, ecclesiam posse ignoscere aut concedere absolutionem delinquentibus. Ittigius 33 autem illa quidem Tertulliani verba agnoscit, sed eum per ecclesiam ipsum Spiritum S. intellexisse respondet. Quod an recte respondeatur, ipso loco transcripto 34 dispiciendum est. „*Quid nunc & ad ecclesiam, & quidem tuam, Psychice? Secundum enim Petri personam spiritalibus potestas ista conveniet, aut apostolo, aut Prophetae. Nam & ecclesia proprie & principaliter ipse est Spiritus, in quo est trinitas unius divinitatis, Pater & Filius & Spiritus S. Illam ecclesiam congregat, quam*

31 TERTULLIANUS ib. cap. 21. p. 743.

32 PETAVIUS l. c. Tom. IV. lib. II. de poenitentia cap. 8. §. 13. p. 237.

33 ITTIGIUS l. c. p. 200. Conf. TILLEMONT Tom. II. part. III. p. 56.

34 TERTULLIANUS ibid. p. 744.

quam dominus in tribus posuit. Atque ita exinde etiam numerus omnis, qui in hanc fidem conspiraverint, Ecclesia ab autore & consecratore censetur. Et ideo ecclesia quidem delicta donabit, sed ecclesia Spiritus per spiritalem hominem, non ecclesia numerus episcoporum. Quis non intelligit, id solum agi ab Tertulliano, ut ad ecclesiam veram sanctitatem morum & communionem cum Spiritu S. requirat. Catholici per ecclesiam intelligebant episcoporum potestatem nomine totius coetus administratam. Tertullianus autem apud Catholicos veram ecclesiam esse negat, quia Paracletum in Montano loquentem respuebant, ac Spiritum S. quasi repellebant: indeque efficit, Catholicorum ecclesiam, quæ non Spiritu S. regatur, sed numero episcoporum constet, non habere jus delicta condonandi. Suam autem ecclesiam, quippe spirituales, illud habere, sed *cum plurimum malo potestate sua uti nolle.* Considerandum & hoc est, quod in hac tota questione opponatur ecclesia Deo; huic conceditur, illi adimitur jus ignoscendi. Quænam igitur hæc foret oppositio ecclesiæ & dei, si per ecclesiam ipse Spiritus S. intelligeretur? Igitur bona fide agnoscamus, cum Ill. Boehm-
ro, 35 oportet, Tertullianum veræ ecclesiæ omnino tribuisse potestatem condonandi, id modo negasse, eam cum commodo & utilitate sua uti eadem posse, quia ex indulgentia tali majus malum enascatur.

§. XXXI. His præfultis, recte, ut puto, intelligetur status controversiæ. Montanistæ scilicet contendebant, homines post baptismum acceptum atrocium criminum reos, ut abnegationis, homicidii, adulterii aut stupri, continuo ex ecclesiæ societate esse projiciendos, & si quidem semet serio respiscere profiteantur, posse admitti ad poenitentiam publicam, sed in hoc statu relinquendos neque unquam omnino cum ecclesia reconciliandos aut in communionem sacrorum recipiendos esse. Sic Tertullianus: 36 *Digamos foris sistimus, eundem limitem liminis mæchis quoque & fornicatoribus figimus, jejunas* (inutiles nec profuturas unquam) *lacrymas profusuris, nec amplius*

M 3

plus

35 BOEHMERUS l. c. §. 20. p. 920.

36 TERTULLIANUS ib. cap. I. p. 716.

plius ab ecclesia, quam publicationem dedecoris, relaturis. Catholici illorum temporum contra disputabant; discrimen quoddam statuendum esse inter illos peccatores: abnegatores, quidem & homicidas nunquam recipiendos esse in gratiam, sed privatos communione mori debere; mitius autem agendum cum adulteris, quos vere resipiscentes gratia semel donare debeat ecclesia, sicut alios peccatores, qui semel, 37 non pluries, ad poenitentiam & gratiam admittebantur. Locuples testis est Tertullianus Psychicos ita alloquens: 38 *Quid agis, mollissima & humanissima disciplina? idololatram quidem & homicidam semel damnas, mœchum vero de medio excipis.* Atque iterum: 39 *Hinc est quod neque idololatriæ neque sanguini pax ab ecclesiis redditur.* Idem provocat ad promissionem ab episcopo quodam, puto carthaginienſi, mœchis factam, qua ad poenitentiam & gratiam invitarentur. Audio 40 etiam edictum esse propositum & quidem perremitorium. Pontifex scilicet maximus, quod est episcopus episcoporum dicit: *ego & mœchiæ & fornicationis delicta poenitentia functis dimitto.* Istam distinctionem adulterorum ab idololatriis & homicidis permoleste fert Tertullianus, atque toto libro *de pudicitia* demonstrare annititur, mœchos pari passu cum illis ambulare debere; de reliquis duobus, cum res apud Catholicos similiter definita esset, controversiam movet nullam. Ittigiſius quidem hac in re plus sumſisse Tertullianum putat, quam Catholici dedissent: neutiquam enim veterem ecclesiam idololatrias & homicidas in perpetuum relegasse. 41 Sed non video, cur Tertulliani testimonium rejici debeat, qui nullo comodo suo adduci videtur, ut severiorem fingat adversariorum disciplinam:

37 Vid. BINGHAM lib. XVIII. cap. IV. p. 156. Tom. VIII. & Du PIN l. c. p. 225.

38 TERTULLIANUS l. c. cap. 5. conf. cap. 6. p. 720. A. cap. 9. p. 726. A.

39 Idem ibidem cap. 12. p. 728.

40 Idem cap. 1. p. 715.

41 ITTIGIUS l. c. §. 6 & 7. p. 201.

plinam : potius , si quidem eadem lenitate cum lapsis & latronibus egissent , qua cum mœchis , graviolem & iustiolem fortassis causam haberet , contra eos declamandi , eodem libro trinam indulgentiam confutaturus , quo unam. Non profecto is scriptorum polemicorum mos est , peccata dissentientium deprimere , sed exaggerare potius : non est , sententias adversariorum fingere suis conformes , sed summe contrarias , utne sine gravissima causa stomachari videantur. Præterea ex aliis patrum locis , quos larga manu dat Cotelarius , Petavius & Binghamus , 42 satis constat , Tertullianum nihil mentitum , sed certam satis priscæ ecclesiæ consuetudinem fuisse , nunquam ignoscere iis , qui voluntate Christum negaverant , aut hominem interfecerant. Ad asserendam vero Tertulliani bonam fidem , unum concilium Eliberitanum in testimonium produco. Id enim talem omnino , qualem Afer ille nobis informat , ecclesiæ catholicæ disciplinam sancit. Namque eos , qui idololatriam commiserint , vetat etiam *in fine communionem accipere* : 43 pariter iis , qui maleficio interfecerint alium , statuit , *nec in fine impertiendam esse communionem* : 44 mœchos indicat semel expiari , sed iterum lapsos negat iterum debere recipi. Si quis forte fidelis , inquit , 45 *post lapsum mœchiæ , post tempora constituta , accepta pœnitentia , denuo fuerit fornicatus , placuit nec in fine habere eum communionem*. Quare Catholici homicidium & apostasiam nunquam condonabant , de adulterio semel sibi satisfieri , non sæpius , patiebantur. Ex quibus omnibus intelligitur , non adeo gravem fuisse litis causam , quandoquidem de eo duntaxat disceptabatur , utrum par ratio esse debeat adulterorum cum homicidis & thurificatis : quod Montanistæ contendebant , catholici negabant.

Id

42 COTELARIUS *ad Herma* lib. II. mand. 4. p. 89. PETAVIUS l. c. c. 2. p. 237. BINGHAMUS l. c. cap. 4. p. 165. Alios autores nominat CLERICUS l. c. §. 6. p. 683.

43 *Eliberit.* can. 1.

44 *Eliberit.* can. 6.

45 *Eliberit.* can. 7. p. 250. Concil. Harduini & can. 47. p. 255.

Id autem ipsum quod tum Montanistæ asserebant, reperio etiam aliis patribus nonnullis placuisse. Origenes declamat contra illos, qui gravioribus peccatoribus veniam dare audeant, eoque modo id sibi arrogent, quod soli Deo liceat. 46 *Ὁυκ οἶδ' ὅπως ἑαυτοῖς τινες ἐπι- τρεψάντες τὰ ὑπὲρ τὴν ἱερατικὴν ἐπιστήμην, αὐχρῶσιν ὡς δυναμένοι καὶ εἰδωλολατρίας συγχωρεῖν, μοιχείας τε καὶ πορνείας ἀφίεναι.* Nescio quomodo nonnulli sibi sumant ea, quæ supra sacerdotis cognitionem posita sunt, dum gloriantur, se posse etiam idololatriæ veniam dare atque adulteria & stupra remittere. Pari modo Cyprianus martyr, 47 testatur quidem sua ætate mæchis pacem dari, tamen manifeste declarat, quosdam antiquiores præfules in Africa in diversum abiisse, cum alii veniam concederent, alii penitus denegarent. Addit, non tamen propter hunc dissensum in disciplina unquam concordiam inter episcopos vacillasse, nedum schisma enatum. *Et quidem apud antecessores nostros, inquit, quidam de episcopis istic in provincia nostra dandam pacem mæchis non putaverunt & in totum pœnitentiæ locum contra adulteria clauserunt: non tamen a coepiscoporum suorum collegio recesserunt aut catholicæ ecclesiæ unitatem vel duritiæ vel censuræ suæ obstinatione ruperunt, ut quia apud alios adulteris pax dabatur, qui non dabat, de ecclesia separaretur.* Cur quæso catholici temporibus Tertulliani non eadem prudentia usi sunt, qua Afri ante Cyprianum? Nihil enim aliud professi sunt Montanistæ, quam nonnulli etiam catholicorum. Tillemontius, qui in dubium vocare hoc non potuit, arbitratur, istam Tertulliani rigidam opinionem excusari potuisse, si ipse modo cum modestia & caritate societati ecclesiæ inhæsisset. 48 O quantum mortalia pectora cœcæ noctis habent! Externa obedientia erga ecclesiam omnibus erroribus veniam conciliat? licet nugari quidlibet, modo maneat

46 ORIGENES *de oratione* §. 17. p. 115. edit. Wetstein.

47 CYPRIANUS *epist.* ad Antonianum L V. edit. Pearson. seu L II. edit. Pamelianæ, p. 110.

48 TILLEMONT l. c. tom. III. P. I. vie de Tertullien, art. 9. p. 370.

neas ecclesiæ filius? sed alienis ab ecclesiæ communione quævis sententia merito exprobrabitur? Scilicet causa, patrocínio non bona, pejor erit. Nihil præjudicium est, si hoc non est.

§. XXXII. *Quartum* montanistici rigoris exemplum in audacia eorum, tempore vexationis publicæ, conspicitur. Negabant enim vel redimendum caput esse, data hostibus aut iudicibus pecunia, vel fugiendum esse aut cedendum loco, vitæ conservandæ gratia. Prius quidem illud catholici pariter negabant, ob eamque causam libellaticos, qui securitatis suæ causa libellum impunitatis a iudice emerant, censura notabant: at posterius omnino licere ex deserto Christi monitu, affirmabant. Tertullianus, qui peculiari libro factionis suæ patronum agit, haud obscure prodit, novum hoc esse interdictum, quod Paracletus per Montanum loquenti referri debeat acceptum. *Et ideo, inquit, 49 paracletus necessarius, deductor omnium veritatum, exhortator omnium tolerantiarum, quem, qui receperunt, nec fugere persecutionem, nec redimere noverunt, habentes ipsum, qui pro nobis erit sicut locuturus in interrogatione, ita iuvaturus in passione.* Suam autem mentem his fere verbis declarat, hisque argumentis, quæ dabo, corroborat. Omnem persecutionem, docet, 50 atque afflictionem, qua Christiani excrucientur, venire a Deo, tanquam autore, qui eo pacto explorare velit ac probare fidelitatem atque constantiam Christianorum. *Cum enim, inquit, 51 exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore.* Item; *martyria deserviunt sed in salutem.* Indeque concludit, 52 persecutionem nullo modo defugiendam esse: non enim devitari debere, quod deus velit, neque etiam evadi posse, quia a deo veniat. Parem rationem, ait, 53 esse redemptionis per pecuniam iudici aut delatori datam. Si

N

enim

49 TERTULLIANUS *de fuga in persecutione* cap. 14. p. 400.

50 Ibid. cap. 1. seqq.

51 Ibid. cap. 3. & *in scorpiace* cap. 5. p. 621. B. & cap. 7. p. 623. C.

52 TERTULLIANUS *de fuga* cap. 4.

53 Idem ib. cap. 12.

enim non fugienda persecutio, ergo nec redimenda. Pretium interest, inquit. Sicut fuga redemptio gratuita est, ita redemptio fuga numaria est. At Catholici ipsam veniam a Christo datam, instar clypei, obtendebant. Jubet enim, si vexemur, profugere de civitate in aliam. *Musitant scripturas*, inquit ille, 54 *emigrare, sarcinas expedire, fugæ accingi de civitate in civitatem.* Nullam enim aliam evangelii memoriam curant. *Novi & Pastores eorum, in pace leones, in prælio cervos.* Septimius autem, ut est in disputando incomprehensibilis & lubricus, vim effati illius ita eludit, ut contendat, 55 hanc indulgentiam fugiendi mere temporariam fuisse ac pertinuisse ad solos apostolos, quamdiu in Judæa evangelii fundandi causa essent victuri. Apostolis enim præmature interemptis, perituum fuisse evangelium. Hoc autem satis divulgato & per omnes terrarum regiones jam latissime diffuso, illoque periculo cessante, non amplius detrectandam esse mortem, neque amplius fugiendum, quoniam quidem interitu etiam plurimorum Christianorum nullum periculum aut evangelio ipsi aut ecclesiæ dudum amplificatæ creetur. His igitur rationibus pugnat Septimius, disputator omnino acutus.

Quodsi de tota lite iudicium nostrum requiratur, puto in difficillima hac quæstione cuilibet, de cujus vita & capite agebatur, liberum relinquendum fuisse arbitrium, fugiendumne sibi esse sentiret, an remanendum. Illud interdum prudentia, hoc fortitudo Christiana poscebat: alterum sæpe necessarium, alterum magis conducibile: pro conditione temporis aut rationum cujusvis interdum fuga salutem quærere melius esse potuit, interdum audacter obsistere melius. Sic & Polycarpum Smyrnensem, cum quæreretur ad necem, initio profugisse accepimus, post fugere noluisse, cum posset. Dionysius Alexandrinus instantibus militibus cessit aliquamdiu, post ne caperetur non restitit, ac liberatus jam a suis violenter, noluit abire. 56 Cyprianus Martyr aliquoties latebras petiit, alio tempore, ne caperetur, non impedivit. Athanasius, si quærebatur ab Arianis aut Juliano, non

54 Idem *de corona* cap. I. p. 120. C.

55 Idem *de fuga* cap. 6.

56 EUSEBIUS *hist. eccles.* lib. VI. cap. 40. p. 236.

non dubitabat fuga se subducere; cumque ideo ab hostibus infamaretur, ut timidus desertor, peculiari libello, qui apologia pro fuga sua inscribitur, factum suum defendit, 57 ubi exempla magnorum omnis ævi virorum cumulat, qui fuga vitassent periculum instans, & quantum prudentiæ adhibendum sit, quantumque iudicii ac cautionis in hac re, ne contra voluntatem dei vel fugiamus vel maneamus, copiose ostendit.

Alii fortes probatique martyres non modo non aufugerunt, sed etiam sponte se obtulerunt, a quibus se sciebant interficiendos.

Quare vix præceptis hæc res regi potest, relinquenda potius cujuslibet prudentis viri iudicio. Etenim sapiens, ut jam verbis Senecæ loquar, 58 *tam turpe putat mortem fugere, quam ad mortem confugere.*

Quid ergo? non si suadebit res, exhibit? quidni exeat? Itaque fugiet omnino, seque melioribus temporibus servabit, qui cœtui suo plus vita sua, quam morte prodesse potest, *Hic vitæ suæ nihil adjici desiderat sua causa, sed eorum, quibus utilis est.*

Vivere pro patria dulcius esse putet. Alius, in quo tanta spes communis utilitatis non est, quique fortasse constantia sua plus proderit, quam fuga, ille rectius patienter exspectabit mortem, audacter adibit periculum, domi remanebit.

Pro patria tunc dulce mori justum atque decorum est. Sed instat Tertullianus atque fugientem, ait, diffidere aut constantiæ suæ aut divino auxilio: quod si se metuat captum negaturum, eo ipso jam peccasse & animo aut proposito negasse. At non diffidit divino auxilio, qui in fuga auxilium sibi præstari credit.

Interim audaciam illam Montanistarum, modo sapienter adhibeatur, non totam damno. Habet enim bonam causam; neque alii poterit adscribi, quam firmæ persuasioni de veritatibus divinis atque exinde orienti certissimo animi proposito, cum singulari confidentia suæ constantiæ conjuncto, quo non solum pati decernebant, sed etiam appetebant quælibet mala, modo tali perpeffione illas veritates corroborarent.

Præterea nonnihil fortassis tribui poterit, istorum hominum

N 2

naturali

57 ATHANASII OO. Tom. I. p. 445. edit. Commelin. Conf. B. STRAUCHIUS l. c. §. 18.

58 SENECA *Epistola* XCVIII. sub finem, p. m. 485. edit. Gronov.

naturali indoli. Supra enim dixi, eos severos, duos, tetricos, melancholicos natura fuisse. Tales autem solent constantissimi ac pertinacissimi esse, semper iidem, nunquam immutati, nihil ab eis magis alienum, quam levitas aut timiditas. Hinc ipsis periculis tantum abest, ut terreantur, vincantur, frangantur, ut eis potius obstinate magis ac magis indurescant. Unde Montanistæ adduci non poterant, ut in periculo afflictionis aliter vixissent, quam extra periculum. Si alii furtim ad concionem veniebant, aut metu eam penitus intermittebant, ipsi palam more consveto coibant, 59 canebant, nihilque omnino eorum negligebant, quæ temporibus tranquillis fecissent. Levitatem vocabant turpiter aufugere, cum aut gloriose mori licet aut honeste manere. *Est turpe viro timuisse futura.* Ne quis etiam arbitretur, eos solo ambitionis stimulo ad istam fortitudinem excitatos fuisse, (ingentes enim honores, qui martyribus solebant haberi, multos homines sæpe audaces ac fortes reddiderunt) animadvertendum est, apud Montanistas martyribus fere pauciora fuisse privilegia, quam apud catholicos. Horum enim confessores quodlibet jubere poterant sua autoritate, qua sæpe ipsis graves fiebant episcopis, & suffragio suo lapsis communionem Christianam restituere: iidem in carcere sumptibus ecclesiæ magnifice alebantur & laute, ubi sæpe stabant

epule ante ora paratæ regisco luxu 60.

Apud Montanistas vero otium carceris jejunio mitigabatur; suffragium pro lapsis nullum erat. Ait quidem Tertullianus, alloquens vinctos in carcere: 61 *pacem quidam in ecclesia non habentes, a martyribus in carcere exorare consueverunt: & ideo etiam eam, (pacem & concordiam) in vobis habere & fovere & custodire debetis, ut, si forte, & aliis præstare possitis.* Sed alloquitur martyres catholicorum simul, qui communi carcere cum Montanistis conclusi erant; atque istam consuetudinem martyrum pro lapsis deprecandi memorat quidem, non probat; quin potius, dum eam *si forte* efficacem nominat,

59 TERTULLIANUS ib. cap. 3. p. 691. D.

60 Vid. TERTULLIANUS *de jejuniiis* cap. 12. p. 710.

61 Idem *ad martyras* cap. 1. p. 156. A. Conf. TILLEMONT l. c. Tom. III. P. I. vie de Tertullien art. 5. p. 352.

nat, apud nonnullos scilicet catholicorum, obscure contemnit. Aliud tamen idque illustrissimum privilegium Montanistæ æque ac catholici martyribus fato functis largiebantur, ut eorum animæ recta viâ in paradysum evolarent, reliquorum hominum animis omnibus interea apud inferos usque ad resurrectionem universalem conclusis. Quam in rem Tertullianus verba quædam, ut videtur, ipsius Montani allegat: 62 *Si pro deo occumbas, ut Paracletus monet, non in molibus febribus & in lectulis, sed in martyriis; si crucem tuam tollas & sequaris dominum, ut ipse præcepit, tota Paradisi clavis tuus sanguis est.* Utut igitur Montanistæ fugiendi libertatem nemini concedere viderentur, tamen præstare fatebantur, ut, si quis suæ infirmitatis conscius nimis metuat periculum mortis, fugiat potius, quam turpi abnegatione ecclesiæ maculam, sibi æternam poenam contrahat. Adeoque videntur severum istud præceptum non dedisse timidioribus Christianis, sed robustioribus.

§. XXXIII. At vero Tillemontius aliud nobis persuadere conatur, 63 dum Tertullianum accusat eo vesaniæ procedere, ut præstare putet perdere fidem in tormentis, quam conservare fuga, idque etiam declaret verbis non sine horrore legendis. Talemne horrorem excitent illa verba, quæ Tillemontius notat, ipse lector experia-
tur. Septimius 64 loquentem facit constantem quendam Christianum his verbis. *Dominus est, potens est, omnia illius sunt: ubi fuero, in manu ejus sum, faciat quod vult, non discedo; & si perire me volet, ipse me perdat, dum me ego servo illi: malo invidiam ei facere per voluntatem ipsius pereundo, quam bilem, per meam evadendo.* Obscuriora sunt verba, poscunt commentarium. Christianus talis Deo soli de me arbitrium relinquo, ipse constanter persisto in statione mea, non subterfugio proelium, non desero ordines, ad nutum imperatoris mei intentus nil timeo, Deo permitto, ut quodlibet de me statuatur, sive interficiatur, sive vivum conservet. Malo impe-

N 3

rium

62 TERTULLIANUS *de anima* cap. 55. p. 353. D. Conf. *de resurrectione* cap. 43. p. 411. C.

63 TILLEMONT l. c. p. 370.

64 TERTULLIANUS *de fuga* cap. 10. p. 696. C.

rium dei exsequi ac stare, pati etiam ut a Deo morti tradar: malo ita moriendo, ut culpam mortis meæ deus ferat, quam turpiter absque jussu dei, mea sponte fugiendo iram dei adversus me concitare. At Tillemontius vocabulum *perire* pro negare seu labi in apostasiam sumit, ita tamen, ut horrendam ac detestabilem nondum reddat Afri sententiam. Tali enim modo hic sensus erit. Deo se permittit foris Christianus, ut se adjuvet periclitantem in confessione aut deserat labique finat: tamen constanter ad confessionem aggreditur atque mavult, si quidem superatus tormentis neget, ut Deus quasi culpam habere videatur talis abnegationis, quippe qui non fortius adjuverit hominem jussu suo porfitentem, quam ut ipse turpiter aufugiendo professionem penitus detrectet. Nihil hic horrendum audio. Ut-
cunque sit, ex obscuro ac prærupto loco non tuto judicari potest de sententia auctoris: debuisset optimus vir loca clariora consulere. Atqui dabo unum, qui ita Tillemontii cavillationem subvertit, ut meum assertum confirmat. *Etiam in persecutionibus*, inquit ille, 65 *melius est ex permissu fugere de oppido, quam comprehensum & distortum negare.* Unum addo. Non dissimilem sibi Tertullianum esse in libro de patientia, ut sibi persuasit Illustris Jo. Georg. Pertschius, 66 qui in eo fugam permitti putat. Locus, quem summus vir ob oculos habuit, de poena exilii seu fuga coacta, non de fuga voluntaria agit. *Quod* 67 *de virtute animi venit, in carcere perficitur, carnis patientia. In persecutionibus denique præliatur. Si fuga urgeat, adversus incommoda fugæ caro militat. Si & carcer premat, caro in vinculis, caro in ligno, caro in solo & in illa paupertate lucis & in illa penuria mundi.* Manifestum est, sermonem esse de poenis Christianorum, forti animo & patienti corpore tolerandis, interque illas & poena fugæ seu relegationis ac deportationis numeratur, quæ omnino incommoda
ac

65 TERTULLIANUS *ad uxorem* lib. I. cap. 3. p. 183. Conf. TILLEMONTIUS III. i. p. 388.

66 Pertschens Versuch einer R. Historie, zweytes Jahrhundert, Sect. III. §. 47. p. 102.

67 TERTULLIANUS *de patientia* cap. 13. p. 168. A.

ac detrimenta multa habet. Quid enim opus est patientia in re, quæ sponte suscipitur, magisque ad salutem vitæ quam ad detrimenta pertinet? Ipsumque vocabulum *urgere* eum indicat, qui cogatur, non qui sponte profugiat. Quare Septimius ubique sibi constat, nusquam concedens fugæ libertatem, nisi timidioribus.

§. XXXIV. Præter hæc quatuor capita severitatis alia adhuc ceremonia controversiam inter catholicos & Montanistas pariebat; dum illi foeminas maritatas atque viduas solum velo tegebant, hi vero & virgines velandas esse censebant. Si fides hac in re Tertulliano habenda est, plurimæ ecclesiæ etiam in Africa obvelare virgines olim consueverant, quæ tamen nascentibus controversiis ex odio Montanistarum velum eis rursus detraxere. *Tolerabilius apud nos* 68 *& usque proxime utrique consuetudini communicabatur. Arbitrio permissa res erat, ut quæque voluisset aut tegi aut prostitui, sicut & nubere. Sed quoniam cæperat agnitio proficere, statim ille adversarius bonorum institutorum opus suum fecit.* Idem Septimius deinde defendit ritum sectæ suæ, apostoli Pauli expresso mandato, ipso sensu decori atque honesti & consuetudine nonnullarum ecclesiarum Græciæ, Africae & Barbarorum, præcipue Corinthiæ. *Hodie* 69 *denique virgines suas Corinthii velant: quid docuerint apostoli, qui didicerunt, approbantes.* Tandem & formam velaminis præscribit, ut non caput solum obtegatur, sed cervix etiam & major corporis pars, idque demonstrare conatur ex visione quadam satis lepida, angeli scilicet, ejus præcipue causa ipse abscondendas virgines judicat, cervicem virginis nudam blande permulcentis. *Nobis* 70 *dominus etiam revelationibus velaminis spatia metatus est. Nam cuidam sorori nostræ angelus in somnis cervices, quasi applauderet, verberans, Elegantes, inquit, cervices & merito nudæ. Bonum est usque ad lumbos a capite veleris ne & tibi ista cervicum libertas non profit.* Certe tota lis fuit de lana, si non caprina, tamen ovi-

na

68 TERTULLIANUS *de virginibus velandis* cap. 3. p. 193.

69 TERTULL. *ibid.* cap. 9. p. 199. *Conf. de corona* cap. 4. pag. 122. A. B. & *de oratione* cap. 14. p. 155. B.

70 TERTULL. *ibid.* cap. 17. p. 204.

na aut linteo panno, ut merito rideri debeant, tam qui adeo pertinaciter velamen rejecerunt, quam qui recipiendum, ut necessarium virginis ornamentum aut pudicitiae munimentum, tanta severitate urserunt.

§. XXXV. Omitto alia austeritatis Montanisticae genera, quae nunquam a catholicis, utpote idem sentientibus, exprobrata fuere; ut quod spectaculis theatri interesse, in honorem principum domus laureis exornare, coronam capite gestare, 71 sanguine animalium vesci aliaque in se non mala, licere negarunt. Tertullianus enim contra istaec omnia severe declamat, integris etiam voluminibus, ut de *spectaculis*, de *corona militis*, &c. Indicat etiam passim, non omnes Christianos de illis rebus secum consentire. Sic nonnulli dubitabant, anne possit Christianus secure, sine metu deum laedendi, & religionis pudicitiaeque legibus salvis, ludos publicos in circo aut amphiteatro spectare; saltem id conceptis verbis in scriptura prohibitum esse negabant. 72 *Nullam ejus abstinentiae mentionem specialiter in scripturis determinari, quae directe prohibeat, ejusmodi conventibus inseri servum dei.* Ob eandem rationem fatetur 73 usum coronae fuisse a quibusdam probatum, *Expostulantibus scilicet scripturae patrocinium, coronari non licere.* Addit tamen, 74 *observationem inveteratam esse inter Christianos, consuetudine corroboratam, quae sine dubio de traditione apostolorum manaverit, ne Christiani coronentur.* Interim in quaestionem Montanismi ista nunquam adducta fuere, neque ipse Septimius hanc austeritatem autoritate Montani uspiam tuetur, quod facere solet in quaestionibus de monogamia, de jeuniis, de recipiendis adulteris; licet manifeste fatis declaret, illos, qui de coronis aliter sentiant, esse catholicos novae prophetiae contemtores. *Plane superest, 75 ut etiam martyria recusare meditentur, qui prophetias ejusdem spiritus S. respuerunt.*

71 Concil. Eliberitani can. 55. edit. Harduin. p. 256. sacerdotes qui tantum coronam portant, nec sacrificant, placuit post biennium accipere communionem.

72 TERTULLIANUS de *spectaculis* cap. 20. p. 99. B. & cap. 3. p. 90. D. conf. Binghami Origines lib. XVI. cap. 12. p. 449.

73 Idem de *corona* cap. 2. p. 121. B.

74 Idem ib. cap. 3. p. 121. C.

75 Ibid. cap. 1. p. 120. C.

Denique ad hunc rigorem atque præcisissimum Tertulliani referri debet importunum ejus *odium* quarumlibet *profanarum litterarum*: has enim pariter ad idololatriam pertinere judicat, ita ut nefas esse censeat, grammaticam docere, scriptorem profanum interpretari, quin vel nomen commentitii alicujus DEI pronunciare. 76 *Si fidelis*, inquit, *litteras doceat, idolorum prædicationes sine dubio, dum docet, commendat, dum tradit, affirmat, dum commemorat, testimonium dicit: deos ipsos hoc nomine obsignat, cum lex prohibeat deos pronunciari & nomen hoc in vano collocari. Hinc prima diabolo fides edificatur ab initiis eruditionis. Quære an idololatriam committat, qui de idolis catechizat.*

Simili morositate *jusjurandum* omne condemnat. 77 Item *mercaturam* exercere judicat esse Christiano indignum, seu, ut ipse loquitur, *negotiationem servo dei aptam non esse*, partim quia hoc vitæ genus maxime ob cupiditatem lucri, quam esse radicem omnium malefactorum apostolus pronuntiet, eligatur, partim quia mercator sit procurator idolorum & dæmones suis mercibus alat, dum pompæ solennes peregrinis mercibus instruuntur, thure sacrificia fiant, vestes sacrificulorum a mercatoribus emanant. Eodem pertinet, quod omnem cultum ornatumque muliebrem, ut inventum diaboli, prorsus condemnat. 78

Gravius peccat idem, quod dignitate civili ac magistratu fungi negat Christiano licere: nam sine injuria & homicidii labe non posse judicari de capite aut existimatione alterius, non posse reum vinciri, torqueri, damnari. Denique ipsam purpuram, fasces, cæteraque imperii insignia & potestatum esse *potestatibus idololatriæ ab initio dicata*, indeque *habere profanationis suæ maculam*, ut ea Christianus usurpare nequeat. Præterea Christum, dum oblatum regnum refugit, eo suis asseclis dedisse regulam dirigendis omnibus honorum cupiditatibus, h. e. quemlibet Christianum imperia & magistratus & honores fugere debere. 79

O

Ean-

76 TERTULL. *de idololatr.* cap. 10. p. 110. A.

77 TERTULL. *ib.* cap. 11. p. 110. b. c.

78 TERTULL. *de cultu feminarum* lib. I. cap. 2. p. 171. Conf. hujus disputat. p. 16.

79 TERTULL. *de idololatr.* cap. 17 & 18. pag. 115 & 116.

Eandem severitatem video Patribus Eliberitanis placuisse. Lege enim fanciunt, ut Christianus, quamdiu annum magistratum in colonia aut municipio gerat, a communione Christiana abstineat: adeo ut Duumvirum ob idololatriæ speciem, vel suspensionem potius, quam cum ejus magistratu conjunctam esse putabant, ad tempus excludant consociatione christianorum. *Magistratum, inquit, uno anno, quo agit duumviratum, prohibendum placuit, ut se ab ecclesia cohibeat.* 80

Ob eandem suspensionem idololatriæ Tertullianus Christiano fas esse negat, nomen militiæ dare, castra sequi, gladiove accingi, quia Christus Petrum exarmando, omnem militem discinxerit. 81 Eo denique severitatis procedit, ut vetet solemnibus diebus, ut Kalendis Januariis, natalibus, Saturnalibus, strenas aut munera ulla vel accipere vel mittere, quia superstitione hos dies consecraverit. 82 Et quod equidem non dubitarem inanem scrupulum nominare, idem morum magister vetat in lætitia publica atque in honorem imperatorum præ foribus lucernas accendere postesve laureis ornare. Atque hoc probat auctoritate spectri cujusdam, ut videtur, Montanistici. *Scio fratrem, inquit, per visionem eadem nocte castigatum graviter, quod januam ejus, subito annunciatis gaudiis publicis, servi coronassent.* 83 Quid est nodum in scirpo quærere, si hoc non est? Ita philosophando vix ulla actio civilis crimine vacabit.

Veruntamen, ut jam monui, de hisce rigoris montanistici capitibus controversia nunquam mota est. Quare eis nolo diutius inhærere, multo minus volo alios Tertulliani privatos errores recensere, quos B. Ittigius jam notavit. 84

§. XXXVI.

80 *Concil. Eliberit. can. 56.* Harduinus in margine hujus canonis annotat, ei similem esse canonem VII. Arelatensis I. quem plane contrarium esse deprehendo.

81 TERTULL. *de idolol.* cap. 19. p. 117. a. *de corona* cap. 11. p. 127. *de patientia* c. 3. p. 160. c. Conf. DALLÆUS *de usu patrum* lib. II. c. 4. p. 262.

82 TERTULL. *de idolol.* c. 13 & 14. p. 112. b. p. 113. b. c.

83 Ibid. cap. 15. p. 113. d.

84 ITTIGIUS *hist. eccl. Sec. II. cap. 3. sect. XI. de doctrina Tertulliani* p. 237.

§. XXXVI. Ex istis omnibus copiose a nobis hucdum disputatis illud confici arbitror, jure reprehendi in Montanistis potuisse a veteribus nihil, a nobis pauca. Veteres scilicet affirmo nullam rationem habuisse ea Montanistis exprobrandi, quæ tamen sæpe satisque acriter exprobrarunt; non certe vaticinia, quippe quæ ab aliis piis viris, sed alias ab causas gratiosis, passim edita non dubitarunt divina habere, rati, Spiritum S. non desuisse neque desitutum unquam, ecclesiam suam per ejusmodi vates admonere, instituere, gubernare. 85 Adeoque tota illa lis de spiritu Montani, siquid audacter judicare licet, videtur non majoris graviorisve momenti fuisse, quam si disputaretur de vaticiniis S. Cypriani aut Dionysii Alexandrini, an ea vere ex DEo profecta fuerint. Rationes vero illas, quas illi afferebant, ne vaticinia Montani divina crederentur, puto magni ponderis haud esse. Certe vix poterit satis luculenter demonstrari, raptus ecstaticos, dummodo dextre explicentur, non convenire personæ veri vatis: quod tamen præcipuum argumentum fuit ad repudiandum Montanum. 86 Præterea per istas prænuntiationes vaticinas nullum errorem fundamentalem, neque ullum dogma, quod veteribus hæreticum videri debuisset, propagatum fuisse, pariter ostendimus. 87

Neque etiam veteres ullo jure reprehendere potuerunt mores Montani, quippe quos declaravi integros scelerisque puros fuisse. 88 Neque tandem graviter offendi debuerunt illo rigore disciplinæ. Ipsi enim jejunabant toties, tamque severe, quam Montanus: mensis siccis sterilibusque victitabant, ut hi: nuptias secundas non minus contemtim habebant,

O 2

85 Vid. supra §. 2. p. 3.

86 Supra §. 5. p. 13.

87 Supra §. 3. Quo in loco, exhibens vaticinia Montani, quorum memoriam accepimus, omisi effatum quoddam Priscillæ, quod nobis servavit *Tertullianus de resurrectione* cap. 11. p. 386. b. „Nemo tam carnaliter vivit, quam qui negant carnis resurrectionem. Negantes enim ejus poenam despiciunt, & disciplinam. De quibus luculenter & Paracletus per prophetidem Priscam: „*carnes sunt & carnem oderunt.* „

88 Supra §. 6. Cum quibus prorsus consentit B. Strauchius, ingenuus & acutus Montanistarum æstimator, in disp. de Montano §. 14. p. 24. cujus viri gravitatem & veri amorem & perspicaciam optarem omnes habuissent, qui de hæreticis scribere ausi fuerunt: certe minus nugarum & calumniarum & commentiorum errorum in hæresiologiis legeremus.

bebant : in vexatione fortiter standum putabant : exclusos Lapsos , etsi non ubique adulteros , tamen alios perpetuo societate christiana privabant : velabant , si non ubique virgines , tamen maritas ac viduas. Quare in disciplina aut nullum prorsus aut exiguum sane fuit discrimen.

Cum igitur neque doctrina , nec mores , nec disciplina Montanistarum magnam reprehensionem meruerit , solus autem vaticinandi impetus multis modis excusari potuerit , satis elucet , veteres catholicos nullo prorsus jure Montanistas inter hæreticos numerare potuisse.

Nobis , pro diversa ratione nostrorum principiorum , paullo aliter de his hominibus judicare licebit. Et quidem iste rigor disciplinæ , illæque disputationes de jejuniis , † de fuga in persecutione , de recipiendis lapsis ,

† Hoc loco non alienum prorsus ab instituto nostro erit , paucis repetere memoriam *stationum* , quas ad jejunia quodammodo pertinuisse nemo negat. De earum natura coepi nonnihil disputare supra §. XXV. p. 73. atque dissensum profiteri a sententia Ven. D. Jo. Mart. Chladenii , viri justis de causis mihi carissimi & ob egregia doctrinæ , industriæ humanitatisque decora *suspiciendi*. Is cum istam disputationem meam legere dignatus esset , quod suis dissentendi rationibus a me nondum satisfactum esse putabat , sententiam suam adversus objectiones meas defendere atque asserere allaboravit in *Erlangischen gelehrten Anzeigen* , anni 1749. num 40. 49 & 51. Evolvi istas paginas eodem ardore eademque discendi cupiditate , quæ soleo cætera ejus scripta arripere , a quibus nunquam , nisi doctior , recedo , quæ nunquam depono , nisi admiratus cogitationum amabilissimum nexum ordinemque , ratiociniorum firmitudinem solidissimam , itemque summam perspicuitatem atque elegantiam , qua difficillimas quæstiones mirifice condit. Eas evolvens cupidissimeque perlegens animadverti , virum non minus humanum quam eruditum , postquam statum controversiæ ingenue sincereque exposuerat , pressis vestigiis me insecutum singulis dubitandi rationibus dilucidissimas responsiones subjecisse , neque ulla ex parte meis argumentis cedendum putasse : licet equidem certe sperassem , cum probaturum fuisse saltem ea , quæ supra §. 24. p. 72. adversus ipsum monenda credideram. Ex eruditissimo autem ejus scripto cum alia multa didici , tum etiam illud , (§. 12) cur valde mirandum non sit , si duo homines , æque veritatis amantes iisdemque pugnantes armis , diversas tamen sententias ex unis iisdemque ejusdem scriptoris testimoniis hauriant & confirmare conentur. Quæ postquam cognovi , desii male de me suspicari , quasi magis ex pertinacia & præconceptæ opinionis amore , quam studio tuendæ veritatis , victas manus dare nollem , simulque sperare coepi , fore , si denuo sententiam meam vindicare & ad amicam ejus confutationem

tationem nonnulla reponere auderem, ut Vir summe Venerabilis facilem meæ per-
 vicaciæ veniam concedat, neque amicitiam nostram aliquid detrimenti inde cape-
 re patiatur. Leve profecto est discrimen nostrarum sententiarum. Convenit in-
 ter nos, stationes semper fuisse conjunctas non minus cum abstinentia cibi, quam
 cum exercitationibus pietatis & privatis meditationibus. (§. 3.) Illud quæritur,
 utrum horum naturam caputque stationis constituat, utrum fortuito accidat.
 Eruditus amicus arbitratur, exercitia pietatis naturam stationis fuisse, abstinen-
 tiam a cibo accessisse; ideoque stationem perpetuo nominat einen *Vettag*. Con-
 tra ego, nam salva reverentia honoris Ei debiti dissensum libere declaro, naturam
 stationis esse imperfectum jejunium censeo, quod sine dubio variis exercitiis pie-
 tatis nutriebatur, atque idpropter appellarem einen *halben Fasttag*. Uter no-
 strum verisimiliora doceat, dijudicare volumus ex uno fere Tertulliano. Hunc
 scriptorem censet amicus dissentiens perperam confudisse stationes cum jejniis,
 quod id e re ejus esset, atque id, quippe Montanistam, egisse, ut stationes conver-
 terentur in jejunia: tamen nihilominus interdum invitum & occulte discrimen ve-
 rum prodidisse. (§. 8 & 9. p. 385.) Ego cum ista confundere voluisse nego, quia
 omnem differentiam, quam Catholici illorum temporum inter stationem & diem
 jejunii privati ponebant, integram reliquerit, ita ut in quæstione de stationibus
 non aliter dissentiretur, quam quod Catholici hora tertia pomeridiana, Montani-
 stæ hora sexta vespertina eas finiri juberent. Quæ considerans equidem crederem
 posse nostram litem uno argumento confici & statim perorari. Si verum est, quod
 Venerabilis Vir concedit, (§. 12.) ex Tertulliano vel solo vel præcipue saltem no-
 tionem stationum nobis informari debere, is autem a meis partibus stat, sequitur
 sententiam meam veriorē esse. Atqui eum verbis mecum sentire largitur Ille, oc-
 culte tamen & tectioribus indiciis sibi accedere putat, quia tanquam Montanista
 stationes cum jejniis consilio confundere studuerit. Daß aber die Stationes,
 inquit p. 392, keine Fasten gewesen, finde ich zwar nicht mit so deutlichen
 Worten, aber es läßt sich nicht allein fast aus allen Zeilen, sondern auch aus
 der ganzen Controvers unumstößlich schließen. Quod si igitur demonstravero,
 Montanistas nec voluisse ea confundere, neque illo modo, quo Venerandus adver-
 sarius putat, potuisse, peroratum erit. Et quidem Montanistas neutiquam id
 propositum habuisse, ut stationes converterent in jejunia, clarissime elucet ex eo,
 quod Catholici eam ob causam nunquam litem moverunt: non vero unquam esse
 motam, ipse Ven. Vir docet §. 4. p. 316. Namque quicquid adversum Catho-
 licos Tertullianus disputat, eo duntaxat pertinet, ut respondeatur eorum scrupu-
 lis, qui negabant stationem ad sextam usque horam producendam esse. Quare
 controversia non fuit de natura stationum mutata, sed de duratione earum lon-
 giore adversus ecclesiæ consuetudinem introducta. Ergo stationes Montanistarum
 & Catholicorum, si a duratione discesseris, erant prorsus eadem ac simillimæ.
 Hoc argumentum si infirmare volet Celeb. Dissentiens, afferre in medium debet
 clarum Tertulliani locum, qualem nondum reperi, ex quo appareat, Catholicos

dicam scripsisse Montanistis ob naturam stationum in merum jejunium conversam. Neque etiam, id enim secundum est, quod probare debeo, Montanistae producendo stationes ad vespeream eas convertere potuerunt in dies jejuniorum. Ingens enim nihilominus remansisset differentia. In statione Montanistica abstinabatur a cibo duntaxat ad vespeream. In jejunio abstinabatur tota die ac nocte. Ubique quidem supponit Clar. Vir, jejunia veterum desuisse sub vespeream hora sexta, idque assertum semper præfulcit ratiocinationibus suis, tanquam a me concessum. Atqui contrariam opinionem jam proposueram pag. 69. „*Similiter privata jejunia perfectâ abstinentia celebrabant, ut impransî & incanati dormirent.* Idque probaveram ex Tertulliano de jejniis cap. 2. p. 702. b. & cap. 11. p. 709. d. ubi jejunia ita distingvit a stationibus & xerophagiis, ut illa appellet *officia sublatis & recusati cibi*, illas *retardati & demorati*, has *diminuti ac recisi*. His, ut omnem dubitationem tollam, addo tertium locum, ex cap. 1. p. 701. b. *Gula frenos induentem per NULLAS interdum, vel seras, vel aridas escas.* Equibus apparet esuriam diem totali abstinentia per 24 horas fuisse peractum. Certe enim, qui jejunia celebrat usque ad sextam vel octavam vespeream, seros quidem, tamen aliquos, neququam *nullos*, cibos capit: demoratur, non *recusat* prorsus, differt, non *tollit* coenam. Ergo qui omnino *nullas* escas capit, pabulum penitus recusat & sibi aufert, is jejunat ultra vespeream & finem diei. Seqvente nocte somnus, non cibus, capitur, & consequentis diei vel jentaculum vel prandium expectatur. Non quidem ignoro, nam vel ex Binghamo lib. XXI, c. 1. §. 17. p. 212. discere licet, crebro dici a scriptoribus seculi quarti, jejunia solvi aut hora nona aut sub vespeream; sed hi ipsas stationes quartæ aut sextæ feriæ intelligunt, quas omnino hora nona, i. e. nostra tertia post meridiem, finiri mos erat, aut etiam de diebus solemnibus jejunii quadragesimalis loquuntur: antiqua autem esurialium dierum jejunia potius nominant *ὑπερθεσεις* seu superpositiones, quando usque in sequentem diem jejunabatur. Atqui Ven. Chladenius mecum disputat non de statis diebus publicorum jejuniorum neque omnino de natura stationum & jejuniorum seculi quarti, (namque post tempora Montanistarum rationes jejuniorum penitus immutatas & depravatas esse credit, (§. 4) sed de privatis jejniis ac stationibus ante tempora Montanisticarum novitatum. Illo igitur secundo seculo jejunia celebrata fuisse recusando omnes in universum & in omnem horam cibos, satis puto illis tribus testimoniis Tertulliani probari: & præterea nullum extare locum veteris auctoris, qui jejunia vera vespertinis horis solvi solere doceat, affirmare ausim. Inde etiam patet, cur Tertullianus stationes hora tertia aut sexta finitas *semijejunia* appellitet, nempe quia illis diebus per horas tantum circiter duodecim cibo abstinabatur, quæ sunt dimidius dies; in jejniis autem toto die seu horis circiter viginti & quatuor. Postquam igitur demonstravi, jejunia veterum ultra vespeream durasse, duplex lucrum consequor, primum quod princeps fulcrum sententiæ contrariæ corrui labefactatum, alterum quod jam secure concludere argumentum meum possum, Montanistas producendo stationes usque ad sextam

sextam non potuisse eas convertere in jejunia. Inde porro efficitur, Tertullianum non confudisse stationes cum jejuniis, sed omne verum discrimen reliquisse. Ergo Tertullianus, cujus unius auctoritate stamus, totus meus est & non plus mihi occulte nocet, quam verbis. Hactenus generatim disputavi & ex concessis. Ne vero quicquam dubitationis relinquatur, cætera argumenta eruditi Adversarii, quibus sententiam suam stabilire allaboravit, sigillatim sub examen vocabo. Primum (§. 4 p. 316) ita argumentatur: Si statio & jejunium non aliter, nisi quemadmodum majus & minus, ut ego sentio, discreparent, ut illa hora tertiâ, hoc sextâ finiretur, sequeretur stationem, quæ ad sextam prorogatur, amittere nomen stationis jamque jejunium fieri. Montanistæ vero nunquam accusati fuerunt, quod stationes tollerent. Ergo aliud quoddam discrimen inter stationes & jejunium fuisse necesse est, quam diuturnitatem abstinentiæ. At vero hoc argumentum jam sponte cadit, fundamento subverso. Supponit enim Venerabilis Theologus, quod supra e Tertulliano confutavi, jejunia ad sextam statim soluta fuisse.

Huic ruinæ involvitur sequens argumentum, (§. 5) quod Ipse palmarium judicat. Das klärste Argument und welches die Sache außer allen Zweifel setzen muß, ist folgendes. Die Montanisten haben ohnstreitig die Stationen verlängert: sie haben also nach der hypothese meiner Gegner weiter nichts gethan, als an statt eines halben Fasttages einen ganzen gehalten. Einen ganzen Fasttag nach seinem Belieben zu halten, war so wenig bey den Orthodoxen als bey den Montanisten etwas strafbares. Daher konnte über die lange Stationen, in dem Verstande meiner Gegner kein Streit entstehen. Folglich muß eine Station kein Fasttag gewesen oder nicht dafür gehalten worden seyn, wenn sie gleich bis um sechs Uhr ausgedehnet wurde. Respondeo. Quod Montanistæ stationes ad sextam producendas esse credebant, id displicebat Catholicis non aliam ob rationem, quam quod hoc novum præceptum priscis ecclesiæ institutis repugnabat, quæ stationes hora tertia finire consueverat. Præterea incommodum aliud inde non metuebatur, quippe cum discrimen inter stationem & esuriale diem salvum maneret. Namque hypothese, quam Celeb. Vir mihi tribuit, meam non esse ex pag. 69. hujus disputationis supra docui. Adcoque hoc argumentum de me non triumphabit.

Tertium argumentum (§. 8. p. 320) Vir summus ducit ab ordine disputandi Tertulliani, qui plerumque xerophagias præponit stationibus propiusque jungit jejuniis, postremum locum disputationis concedens stationibus. Si vero stationes nihil aliud essent quam semijejunia, multo propiorem haberent affinitatem cum jejuniis, quam xerophagiæ. At vero istum ordinem non servari constanter, & ipse concedit, & vel locus modo laudatus Tertulliani probat, quo aliter ordinantur: nullæ, seræ & aridæ escæ. Etsi quoque servaretur, parum probaret. Denique ratio patet, cur Septimius extremum locum libri stationibus assignaverit: nempe quia levior controversia postponenda videbatur gravioribus. Namque in loco de jejuniis pro eorum crebritate & necessitate propugnatur.

gnat: in altero de xerophagiis, harum tota substantia & usus docendus defendendusque erat: tertia controversia de stationibus duntaxat de earum duratione agit; unde ipse (cap. 10. p. 708. a.) hoc vocat *proprium hujus speciei articulum de modo temporis.*

Postquam Venerab. Vir. hisce argumentis suam sententiam vindicavit, incipit (§. 6.) cuspidem illorum telorum tentare, quibus eam configere studueram. Primo opposueram ipsi nubem testium atque præcipue urseram testimonium Hermæ. (supra p. 74.) Cujus argumenti vim eo hebetare annititur, quod illis testimoniis nihil amplius probari respondet, quam illud: cum stationibus semper abstinentiam a cibis fuisse conjunctam; simul tamen iisdem declarari, stationem aliud quid fuisse amplius quam famem usque ad tertiam horam pie toleratam. Speciatim id de Herma valere contendit, qui summo mane in monte confedit & interrogatus a pastore, quid ibi tam mane ageret, se stationem, i. e. jejunium celebrare, respondit. At cur jejunandi, inquit, causa ille montem & solitudinem petiisset? cur sub divo? cur mane statim jejunatum exisset? potuissetne commodius domi esurire? Retorquere licebit argumentum. Cur precandi causa montem petiisset? nonne melius potuisset de consilio Christi in interiores recessus ædium se abdere ibique remotis interpellatoribus solus preces suas ad DEum applicare? At Hermas, ne cum precandi potissimum causa exisse putes, libenter cum Pastore confabulatur & diu. Igitur sine dubio, cum jejunare volebat, ideo domum reliquit, ne conspectis domi cibis inter alios prandentes cupiditas stomachi sui irritaretur. Denique precatum ivisse non nego. Namque ut jejuniorum, ita stationum, finem fuisse preces ipse affirmo, naturam earum fuisse nego. At non fortuito, inquit, & sine causa fingitur, quod Hermas interrogatus, quid solus mane in monte agat, non continuo respondet, se jejunare velle, nam inepte dictum fuisset, mane jejunandi causa exire, sed primum se stationem habere respondet, & ubi pastor ignorare se simulat, quid statio sit, tum demum stationem describit ab accidente quadam proprietate, quæ maxime sub sensus cadebat ideoque ab ignaro Christianorum rituum facillime percipi poterat, dum eam jejunium esse dicit. Hæc quidem acute & subtiliter disputantur, sed me fateor reconditum quid in isto verborum ordine non perspicere. Quod ille primum stationem nominat, facit recte & ob naturalem proprietatem vocabuli: differebat enim statio a jejunio, ideoque fere mentitus fuisset, si se jejunii diem celebrare professus fuisset. At cum animadvertit pastorem ignorare stationum rationem, parum interesse judicans illius, scire accurate, quamdiu Hermas esurire decreverit, utrum toto die an ad tertiam modo, igitur simile vocabulum apponit; jejunium statio est, i. e. hic dimidio die abstinebo cibis. Quare Hermas abstinentiam non conjunctam cum statione, sed ei propriam esse docet.

Secundo (pag. 74.) ostenderam a græcis Patribus stationes appellari *νηστεία*. Amicus adversarius (§. 7.) regerit, ex sola appellatione nihil concludi posse: sæpe enim nomina rebus imponi ab accidenti quodam valde conspicuo. Sit ita: licet reddere possem illud vulgare: a potiori fit denominatio. Tertio (pag. 75.) scripse-

scripseram: si statio precatione absolvitur, cur Tertullianus Petrum negat ea die statione functum fuisse, cum ad horam nonam templum introgressus oraret? Ad hæc respondet subtiliter: (p. 386) Tertullianum id jure negasse, quia neutiquam idem sit precatum ire & diem precandi gratia celebrare. *Indem es ja was anders ist, beten, und einen Betttag halten.* Hac responsione mihi satis fieri agnosco. Sed urget Cel. Vir memoriam apostolorum precatum euntium. Si stationes, inquit, semijejunia sunt, divinare non possum, quomodo catholicis, qui illud exemplum biblicum proferebant, ut stationem hora tertia solvendam esse docerent, potuerit in mentem venire, apostolos tum stationem obiisse: nullo enim indicio proditur eos tum abstinuisse cibo. At quia apostoli leguntur precatum isse, notio precum statim ipsis memoriam stationis suggessit. Equidem, quo pacto inciderint in illam opinionem, me non magis scire profiteor, quam quo pacto S. Ambrosius ex numero vernarum, quos Abrahamus adversus reges armaverat, collegerit, in concilio Niceno præcise 318. episcopos affuisse; vel quo pacto Tertullianus (de jejun. c. 10. p. 709) ex sepultura Christi hora nona peracta definiat tempus stationis solvendæ; vel quomodo veteres ex vaticinio Esaïæ: lac & mel gustabit, derivaverint ritum infantationis baptismalis; vel quo pacto veteres alios plurimos ritus licet recens introductos auctoritate scripturæ confirmaverint. Sæpe levissima quædam verborum similitudo induxit eos, ut dicta scripturæ eo traherent accommodatione ingeniosa, quo ea minime pertinebant. Itaque opinor, ubi semel consuetudine diuturna introductum erat, ut stationes hora tertia finirentur, posthac controversia mota, auctoritatem consuetudini quæsierunt ex primo quoque, quod occurrebat, dicto. Sufficiebat, quod ibi mentio horæ tertiæ, de qua ambigebatur, fiebat: & præterea norant, Christum sæpenumero ista duo copulasse, jejunium & preces. Quodsi porro luberet ludere inhærendo huic exemplo Petri, posset fortasse inde elici, preces plane non pertinuisse ad stationem. Catholici, inquam, ut probarent, stationem hora tertia finiendam esse, provocabant ad exemplum duorum apostolorum, qui eadem hora precatum iverant. Nonne hinc apparet idem esse, precari incipere & stationem finire? si statio precibus inchoatis finitur, preces non constituunt naturam stationum. Quarto, protuleram Tertulliani testimonia, qui toties stationes appellat jejunia, & stationibus seris auctoritatem e scriptura conciliaturus provocat ad exempla abstinentiæ seræ, Moïsi, Josuæ, regis Saulis, qui populo stationem indixerat usque ad vesperam, itemque Danielis sero adhuc jejunantis. Respondet Ille (§. 9. p. 387.) Tertulliano non fuisse copiam meliorum argumentorum, tamen ex illis ipsis exemplis sat perspicui, stationem seram non idem esse cum abstinentia sera: nam semper fas fuisse usque ad seram vesperam abstinere cibo seu jejunare, ideoque id a catholicis non potuisse impugnari: atqui seram stationem fuisse novitatem ecclesiæ moribus adversam; Ergo hanc novitatem non consistisse in abstinentia sera. At cum hæc responsio nitatur hypothese jam eversa, nempe jejunia usque ad vesperam modo durasse, ea, fundamento jam subtracto, sponte ruit, & salva manet conclusio mea,

Tertullianum, stationes seras exemplis biblicis de sera abstinencia probando, luculenter docere, naturam stationum fuisse abstinenciam. Quinto (p. 74. fin.) monueram, diem dominicum stationibus exemptum fuisse, neque aliam rationem hujus privilegii apparere, quam quia dominico die jejuna- re nefas putabatur. Vener. Vir (§. 10.) respondet, primo, pariter feriam secundam, tertiam & quintam exemptas fuisse stationibus: secundo, dominicum diem fuisse publico cultui divino consecratum, ut mirum non sit, ab eo privatum cultum absorberi. Posterio- rem rationem ideo admittere nequeo, quia publicus cultus privatum cuius- que Christiani includit, non excludit. Unde, si statio de sententia Clar. Viri me- ra exercitatio privata pietatis fuisset, non opus fuisset lege ecclesiastica, qua eximeretur dominicus a stationibus, sed is per se sustulisset stationis cogitationem & sponte desisset esse privata religio, quæ communiter cum omnibus Christianis exercebatur. Ergo aliam causam affuisse oportet, illam nempe, quam dixi. Quod ad alteram rationem attinet, penitus nego, ferias secundas, tertias, quintas fuisse exemptas stationibus. Difficile sane erit vel consuetudinem declarare vel legem pro- ducere, qua vetitum fuerit die lunæ aut martis stationem obire. Imo feriis qui- buslibet, exceptis sabbati & primis, stationes æque ac jejunia liberrime celebra- bantur. Docet quidem Tertullianus (de jejun. c. 14. p. 712. a.) *stationibus quar- tam & sextam sabbati dicatam* esse; sed quid hoc sit Origines (apud Binghamum lib. XXI, c. 3. §. 1.) explicat, nempe *quia illis diebus solenniter jejunabatur*. Scilicet ordinariæ stationes & quasi solennes feriis quartis & sextis celebrabantur, sed jejunia privata itemque stationes privatae, quas sibi quisque pro arbitrato & tem- pore suo indicebat, quibus quæso diebus celebrari potuissent, nisi diebus lunæ, Martis & Jovis? Et hoc fortasse est illud, quod Tertullianus (l. c.) ait: *nobis certe omnis dies etiam vulgata consecratione celebratur*: nempe quia Montanistæ ple- risque diebus, si exceperis primum & septimum, privatim & vulgo jejunabant.

Sexto objeceram, (p. 75.) frustra nonnullis subnatum fuisse scrupulum apud Tertullianum (de oratione cap. ult. p. 155.) an die stationis sacrum epulum ade- undum esset, nisi illi putassent jejunium accepto pane solvi, ideoque stationem solvendam esse. Vener. Vir (§. 11. p. 390.) reponit, primo. Si hæc, quam ego puto, causa esset scrupuli, multo magis homines die jejunii abstinuissent sa- cra coena: hoc autem nusquam legi in Tertulliano. Non legitur sane. Sed cau- sam eam esse conjicio, quod feriis secundis, tertiis, quintis, quibus privata je- junia celebrari solebant, solennis congregatio non erat, neque sacra coena usur- pabatur. At stationum diebus, feria quarta & sexta, conventus sacri erant. (vid. Bingham lib. XIII, c. 9. §. 2.) Quare extra dies stationum deliberari non poterat, utrum usurpare liceret sacrum epulum, quia id nemo offerebat. Secundo rege- rit: si abstinencia efficeret stationem, atque quæsitum fuisset, utrumne sacræ coenæ usus impediatur abstinencia, Tertullianus conaretur notionem cibi sacri conciliare cum abstinencia stationis. Id vero non conatur, sed alia quædam respondet de læ- titia & gaudio, quæ æquabiliter conveniant sacro militi Christiano in statione sua posito.

posito. At conciliat omnino, dum panem e sacro epulo jubet sumi, sed asseruari, donec domi queat soluta statione manducari: atque hoc pacto docet utrumque saluum fore & stationis abstinentiam & officium religionis sacrique convivii.

Hæc ego habui, quæ eruditis observationibus Celeb. Viri opponerem. Quæ si non satis solida videbuntur, non causæ, quæ optima & clara est, sed ingenii mei mediocritati, quod acumini eruditissimi Theologi longe impar esse agnosco, culpa tribuenda erit. Nunc altera pugna cum eodem Vener. Doctore congregiendum erit: in qua non de conjecturali quadam quæstione, qua in utramque partem aliqua verisimilitudine disputari potest, sed de re satis, ut opinor, certa agitur. Monueram aliquid (supra pag. 72.) de humano quodam levique Ejus errato, quod septima etiam die stationes a Montanistis habitas esse statuisset. Ad hæc pariter defensionem molitur, (§. 13. p. 401.) & objectiones meas, quas omnes superstruxeram hypothese meæ, abstinentiam a statione separari non posse, ita infirmat, ut contendat, stationem non invehere in sabbathi solennitatem jejunium, & stationes minus, quam xerophagias, jejniis fuisse similes. Quæ duæ rationes pretium suum ex iis, quæ supra a nobis disputata sunt, consequuntur, adeo ut nihil novi addere possim. Unum, quod mihi dilucidationem mereri videtur, hoc est. Nititur hæc opinio Celeb. Viri plane nova loco Tertulliani (supra p. 72. descripto) ubi vocabulum *sabbati* ab Illo de die septima, a me e stilo scripturæ de hebdomade tota explicatur: unde etiam *to quarta* & *sexta* ab Illo de hora, a me de die hebdomadis intelligitur. Magnum quidem id præjudicium pro me est, quod nullum prorsus aliud vestigium extat stationis die septimo celebratæ, nullum stationis hora sexta, nedum quarta i. e. matutina decima finitæ: nec minus magnum præjudicium est, quod sabbathum jejniis & xerophagiis exemptum fuit, adeo ut vero simillimum vel exinde fiat, tertiam speciem nempe stationem pariter e septimo die exclusam fuisse. Unde facillime judicari potest, subaudaculam esse illam opinionem, quæ prorsus nova & cum antiquitatum rationibus parum consentiens ex uno omnino eodemque obscuro Septimii loco elicitur. Sed videamus quid potissimum Vener. Vir pro tuenda ea asserat. *Es ist gar keine Ursach vorhanden, warum Tertullian von dem Tage der Stationen in dieser Stelle hätte reden sollen. Die Frage war von der dritten Stunde, und darauf war die Antwort schicklich: „Wir sind eben nicht Feinde von der dritten Stunde, da wir selbst die Stationen, wenn wir Sonnabends eine haben, so gar schon um 10 oder 12 Uhr beschließen.“ Es wäre aber unbequem gewesen zu antworten: „Wir sind ja nicht Feinde der dritten Stunde, da auch wir dieselbe sowohl Mittwochs als Freytags beobachten.“ Denn von dem Tage war die Frage nicht gewesen. Recte dicitur scopum hujus orationis Tertullianæ non esse diem sed horam tertiam. Vult enim Septimius defendere novum sectæ suæ ritum, quæ stationes demum sexta vespertina finiendas docebat; id autem fieri declarat non odio horæ tertie, sed ob alias rationes: nam se non odisse horam tertiam probat ex eo, quod solemnes stationes feriæ sextæ & quartæ etiam apud Mon-*

tanistas plerumque hora' tertia finiantur: igitur veniam sibi dari postulat, si affectu sui ob alias bonas rationes interdum 'privatas stationes sponte susceptas aliarum dierum, ut lunæ aut martis, paulo serius nempe sexta hora finiendas putent. Hæc satis bene cohærere arbitror. Probe vero notandum est, quod Celeb. Vir curare neglexit, opponi stationes solemniore privatis seu arbitrariis. In solemnioribus feriæ sextæ & quartæ sequebantur Montanistæ consuetudinem ecclesiæ: in arbitrariis & voluntariis vero stationibus novum Montani sui præceptum. Neque enim semper eas ad sextam usque durasse Tertullianus aliquoties indicat. Ut (de jejun. cap. 1. p. 701. c.) *quod stationes PLERUMQUE in vespeream producamus*: item (cap. 10. p. 708. a.) *QUASDAM stationes & in serum constitutas*. Ergo vicissim quædam ante vespeream seu tertiâ finitæ fuerunt. Accedit denique aliud quid, quod sententiam Celeb. adversarii valde labefactat. Plane insolens esset & antiquis temporibus minus consentaneum, nominasse horam quartam, ubi de religiosis temporibus sermo est. Judæi solebant ternas horas numerare, i. e. tertiam, sextam, nonam, duodecimam, ex. gr. Matth. XX, 5. Raro de negotiis civilibus alios horarum numeros usurpabant, ut septimam Joh. IV, 52. undecimam Matth. XX, 6. Primæ, quartæ, quintæ horæ mentio in scriptura, quantum scio, nusquam occurrit. Inde etiam Judæi tertiam, sextam, nonam solemnibus precibus consecrabant, ut singuli quadrantes diei, in quos eorum dies distributus erat, precibus finirentur. Conf. Goodwini Moses & Aaron lib. III, c. 1. §. 5. & Summe Vener. Carpzovii apparatus antiquitatum ad h. l. p. 348. Atque ex hac partitione diei per quadrantes conciliari solent duo evangelistarum pugnantia loca. Vid. Goodwin l. c. §. 7. Carpzovium p. 349 & Tillemont memoirs Tom. I. Part. II. note 31. p. 241. Indidem in controversia Montanistica de stationibus non de aliis, quam tertiis aut sextis, horis disputabatur, nunquam de quinta aut septima. Forſan ideo, quod teste Hieronymo commentar. in Matth. XIV, 25. OO. Tom. VI. p. 29, etiam *stationes & vigilia militares in ternarum spatia dividebantur*; vel etiam per æmulationem horarum canonicarum apud Judæos. Denique conceptis verbis ipse Tertullianus (de jejun. c. 10. p. 708. c.) declarat stationes in ternas horas esse divisas: „Cur non intelligamus salva plane „indifferentia semper & ubique & omni tempore orandi, tamen tres istas horas, „ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribunt, quæ negotia dissingunt, „quæ publice resonant; ita & solemniore fuisse in orationibus divinis. - - Hora- „rum, non aliarum, quam insigniorum, exinde apostolicarum, tertiarum, sextarum, „nonarum. „ Etſi quoque non totus contextus hujus loci id indicaret, quod inde elicio, tamen vel vocabulum *apostolicarum* horarum satis probaret eas non modo apud Judæos religiosas fuisse, sed etiam apud Christianos, qui cunctas consuetudines apostolis auctoribus tribuere solebant. Ex his omnibus tandem efficio, plane insolens esse stationum horam quartam & sextam nominare: atque id propter Tertullianum isto loco non horas sed ferias sabbathi, i. e. hebdomadis intelligere. Q. E. D. Nescio, utrum dubitandi rationibus Celeb. Theologi exacte satisfecerim;

lapis, de velandis virginibus, cæterisque hujus generis nihil prorsus ad nos attinent, quod longe alia nobis est ecclesiæ forma, aliaque rituum disciplina, quam priscis Patribus; licet & ambitiosa illa & affectata asperitas victus merito displiceat, quam Christus nunquam ab æcclis suis poposcit. Namque, ut ait Seneca, *boc contra naturam est, torquere corpus suum & squallorem appetere & cibis non tantum vilibus* (quædam editiones corrupte legunt *utilibus*) *uti, sed tetrīs & horridis. Quemadmodum delicatas res desiderare luxuriæ est, ita usitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ est.* 89 At libertatem repetitarum nuptiarum, indulgentia Pauli & juris naturalis freti, merito tuemur, ob eamque causam a Montanistis, hujus libertatis hostibus, dissentimus. 90 Ridemus etiam fanaticorum hominum nugas de anima corporea, pellucida, dimensa, 91 itemque de regno millenario. 92 Neque etiam credimus, immediatam quandam Spiritus S. inspirationem contigisse Montano:

P 3

tano:

rim; id tamen opto, ut sive opinionem suam missam faciat, sive eam retineat, in neutro enim casu aliquid perdo, saltem benevolentiam sensumque amicitiae, qua me hætenus complecti dignatus fuit, constantissime retineat.

89 *SENECA* epistola V.

90 Supra §. XXVII. p. 80. scripsi, Montanistas videri aliquos casus excepisse, ubi permetterent nuptias secundas. Talis est ille viduarum, quæ post conversæ fuerunt ad Christianam religionem. Scilicet hominibus jam Christianis, quorum conjux moreretur, neutiquam concedebant veniam aliam ducendi. Sed hominibus paganis, qui uxores amiserant & postea demum sacra Christiana susceperant, omnino licere putabant alteram ducere, quod hæc esset ipsorum, qua Christianorum, prima. Ita Tertullianus (de monogami. c. 13. p. 685. b. & c. 14. p. 686. a.) simulque eam, quam dixi rationem addit, (p. 683. d.) *quia ante fidem soluto ab uxore, non numerabitur post fidem secunda uxor, qua post fidem prima est: a fide enim ipsa vita nostra censetur.* iterumque: (p. 684. a.) *itaque mulier si nupserit, non delinquet, quia nec hic secundus maritus deputabitur, quia est a fide primus.*

91 Scripsi §. 3. p. 10. primum Baronium vitio vertisse Montanistis, quod animam corpoream crediderint. Sed Tillemontius (memoires Tom. III. Part. I. pag. 373.) jam Fulgentium Ruspensem huncce errorem Tertulliano exprobrasse docet.

92 Supra §. XIV. p. 45.

tano: nam materia vaticiniorum ejus, quæ tantum circa res externas ceremoniarum & disciplinæ vertebantur, videtur esse infra dignitatem divinæ patefactionis posita. Quid enim intererat ecclesiæ, virgines vellentur, an non, jejunia per annum tria an unum celebrentur, stationes ad vesperam usque producantur, an cum tertia finiantur? De externis ritibus DEUS quicquam non præcepit, & multas ob causas unquam præcipere noluit: alioquin facile fuisset apostolis jus quoddam pontificium concedere & accuratam rituum delineationem edere, ad instar Moſis: ejusmodi res Christus sapienter cujuslibet ecclesiæ arbitrio reliquit, 93 ex prudentia moderandas pro conditione temporum ac locorum, quæ cum varias ob causas subinde mutetur, eas ipsas interdum mutari aliterque disponi necesse est. Hoc agnoscit ipse Tertullianus, tantus spiritualium præceptorum propugnator, ratus, 94 leges ceremoniales a quolibet fidei posse sanciri. Porro si ratione, inquit, lex constet, lex erit omnem jam, quod constiterit a quocunque productum. Annon putas, omni fidei licere concipere & constituere, duntaxat quod deo congruat, quod discipline conducat, quod salutis proficiat, dicente domino: cur autem non & a Vobis, quod justum est, judicatis? & non de judicio tantum, sed de omni sententia rerum examinandarum. Has igitur ob rationes Montani vaticinia liquido contemnere possumus, licet nullam habeamus rationem aut ea diabolo auctori tribuendi, aut ipsos homines, bona fide & sincero animo disciplinam ecclesiæ suorum temporum corrigere molitos, in hæreticos transcribendi.

XXXVII Prius quam hunc locum dimittam, juvat mentionem facere acrioris cujusdam & forsan justo iniquioris suspicionis, quam Christianus Thomasius de hac quæstione proponit, & quæ non magno honori cederet catholicis illorum temporum, si majori verisimilitudine corroborari posset. 95 Ita tamen scribit: *Quod si igitur in veram causam inquiremus, cur Montanistæ in classe hæreticorum sint, nulla alia restat,*

93 Conf. Vener. MOSHEMII institutiones hist. Chr. majores Sec. I. cap. 4. §. 2 — 6. p. 369.

94 TERTULL. de corona cap. 4. p. 122. c.

95 THOMASIUS in cautelis l. c. cap. XI. §. 37. cujus sententiam quoque Ill. PERTSCHIIUS l. c. §. 34. p. 365. denuo proponit.

restat, quam quod Montanus, observans corruptam vitam Christianorum tam docentium quam discipulorum, in alterum extremum prolapsus fuerit atque ex bona quidem intentione & excusabili pro moribus illorum temporum ignorantia genuinæ doctrinæ de moribus & natura humana, putaverit, jejuniis, austeris severitate, misogynia, affectatione martyrii, somniis & visionibus acquiri posse felicitatem animi; adeoque hic habes primam collisionem Mysticorum cum orthodoxis. Sed talis vita plane non erat ad palatum Patrum orthodoxorum in Sec. III. & II. Hinc ille lacrymæ. Hinc opus erat Montanum & Montanistas in catalogo hereticorum collocare. Equidem, ut sæpe declaravi, neuiquam probo, homines hos ut hæreticos olim fuisse infamatos, sed rationem odii, quam Thomasius veram esse putat, non magis probo. Ipse fortassis Vir magnus fateretur, non admodum injuste egisse Patres, si talem vitam, qualem formare instituerat Montanus, plane non ad palatum suum esse declararunt; quandoquidem ille somniator in extremum prolapsus ex ignorantia veri emendationem morum modis minime probandis tentavit. Quis enim vitio verteret Patribus, applaudere noluisse hominē erranti & in excessu peccanti? Quis non potius putaret, recte a Patribus notatum castigatumque fuisse hominem, qui genuinam doctrinam de moribus & natura humana ignorat, & tamen morum magistrum atque emendatorem agere audet. Sed tentatam morum correctionem fuisse causam odii erga Montanum, plane non credo. Verum quidem est, ut ipse Tertullianus passim profitetur, nonnulla præcepta Montani onerosa ac gravia videri: ut quando homo ætate virens, si uxore sua orbatus sit, a matrimonio altero arcetur, quando periculum capitis adiri potius quam subterfugi jubetur, quando sæpius cibus subtrahitur aut exsuccus proponitur; tamen onerosa Veteribus neuiquam videri potuerunt, ut causam odii erga Montanum veram dedissent, quia plerique, ut a me supra demonstratum est, iis libenter assenserunt & alii quoque Patres eadem onera ferenda censuerunt. Equidem credere mallet, Patres, saltem qui iisdem temporibus cum Montano vixerunt, bona fide ac sincero animo egisse, quando Montani nova præcepta respuerunt, non habita ratione vel propriæ commoditatis vel utilitatis. Vera ac fortassis una causa dissensus ac controversiæ fuisse videtur conditio

ditio vaticiniorum ejus, quippe in quibus sibi videbantur nonnulla animadvertere, quæ divina non essent, & præterea norant talem paracletum, morum instauratorem & emendatorem, qualem Montanus in se habitare & ex se loqui putabat, neque promissum unquam a Christo esse cætui divino, neque eidem necessarium aut valde utilem esse. Deinceps cum semel displicuisset Montanus ob vaticiniorum rationem, displicere coeperunt, ut fit, etiam alia, quæ alias facile fuissent tolerata. Tum mille aliæ causæ, alioquin leves & sæpe innocentes, eos colliserunt. Certe vetustissimus ejus adversarius, ille Eusebianus Anonymus, ista momenta durioris disciplinæ plane non tangit, hærens in vaticiniis ejus examinandis & confutandis. Unde apparet, neutiqvam *hinc fuisse illas lacrymas*, quod vitæ corruptæ emendatio displiceret. Qui proximus est ætate Apollonius sola jejuniorum præcepta nova, missis reliquis, objicit, sed uno tantum verbo, copiosus in vaticiniis refellendis. Ceteriores orthodoxi tandem & reliqua disciplinæ præcepta repudiarunt. Atqui jam Anonymi ætate Montanistæ fuerant censura ecclesiastica notati. Quamobcausam non subscribo isti Cel. Thomasi suspicioni, quam merito confutavit Weismannus, licet Thomasi nomine suppresso. 96

XXXVIII. Id potius addo, primis temporibus Montanistas non nisi a durioribus quibusdam, iisque paucioribus viris fuisse hæreticorum catalogo adjectos, a pluribus non probatos quidem fortasse, tamen verorum Christianorum loco habitos. Initio pauci episcopi Montanistis graves fuere, plures amici, & licet quidam Phryges, Galatæ, Thraces ab eorum communione recessissent, aliæ tamen ecclesiæ cum eis amicitiam colere perseverarunt, rati, persuasionem illam de vaticiniis Montani non tale crimen esse, quod fulmen sacrum mereatur. Vicissim Montanistæ nunquam catholicos, ut hæreticos lacerarunt, potius ut fratres amarunt, licet in quibusdam dissentientes, & quantum in ipsis fuit, concorditer cum illis vivere studuerunt. Quod, si probatum dederò, concludere licebit, paucos episcopos partis catholicæ autores rixæ schismatisque extitisse. Sæpenumero hæc fabula inter Christianos lusa fuit, mutatis modo personis: quando unus & alter fervidioris ingenii vir nodumque quærens in scirpo, propter differentiam aliquam

aliquam cerimoniarum ac disciplinæ magnas interdum lites sevit, ac factione sibi comparata, dissentientes præpostero anathemate aut terruit aut feriit. Sic antistes Romanus Victor præter rationem litem movit de tempore paschatis & quando jejunium antepaschale finiri debeat, Asiaticos, qui aliis ritibus sed a majoribus suis atque apostolis per manus quasi acceptis utebantur, ut secum etiam in tempore paschatis consentirent, cogere tentavit, ob eamque causam & ipse concilium Romæ celebravit & in omnibus aliis Christiani orbis provinciis concilia frequentanda curavit, tandemque Asiaticos cedere sibi nolentes temerario fulmine anathematis percussit eosque ab societate reliquorum Christianorum separare ausus fuit. Tanti fuit diversitas temporis paucorum dierum, quibus in paschate celebrando Asiani ab ipso dissidebant, ut iurgia incipienda, ecclesiæ pax concutienda, concilia congreganda, bruta fulmina jaculanda essent? 97 Atque sine dubio controversia hæc in majus malum erupisset, & in detestabile schisma Asianorum & Romanorum degenerasset, nisi & Irenæus, vir sui nominis ac prudens saniora consilia Victori suavisset, & paulo post interveniens Severiana vexatio litem diremisset, coactis Christianis magis de festis martyrum cogitandi quam de festo paschatos. Eadem temeritate Stephanus Romanus agebat cum Cypriano, qui de baptismo hæreticorum dissentiebat, pariterque magnum periculum concordie Christianæ creatum fuisset, nisi & Dionysius Alex. se interposuisset, pacis arbiter, & secuta Valeriana afflictio utrumque episcopum abstulisset. Sic utrumque schisma in herba quasi suffocatum. Montanisticas turbas credo non minus temerario paucorum Asianorum fervori tribuendas esse, quæ in grande malum & diuturnum schisma tandem proruperunt, facile sub initium sopienda, dummodo Irenæus quidam aut Dionysius affuisset, & nisi alta pax ecclesiæ sub Commodo Christianis ferociendi & in semet ipsos sæviendi facultatem

Q

97 Novi istud factum Victoris a quibusdam Pontificiis aut excusari, aut veluti justum defendi. Sic *Eman. Schellstratenius* excerptus in *Journal des Savans* tom. VI. pag. 179. recte egisse Victorem contendit. Quid autem aliud quam immoderatum sectæ suæ amorem producit? Conf. Ven. DEYLINGII *Irenæus confessor* §. 17. pag. 40. & *la bibliothèque Germanique* tomo L. p. 196. ubi Jo. GEORG. SCHNELLII *historia paschalis* recensetur.

cultatem concessisset. Igitur ab Asianis quibusdam *της τε ἐκκλησιας ἐξέω-
 θησαν καὶ της κοινωνίας ἐπέχθησαν*, ut ait Anonymus. 98 Libelli Syno-
 dici autor fingit concilium quoddam Anchialense, quo Sotas & XII.
 episcopi condemnauerint Theodotum & Montanum, itemque concilium
 Hierapolitanum, celebratum a S. Apollinario cum XXVI. episcopis, qui
 excommunicaverint prophetas novos, eique simile aliud Confessorum
 Gallicanorum. 99 Tillemontius ista referens satis credule subjicit: 100
 hæc esse prima concilia, quæ nobis ex historia innotescant, post illud
 Hierosolymitanum apostolorum. Crederem, si ex meliore autore in-
 notescerent: at illi moris est, qualibet de re concilia comminisci. Epi-
 phanius contra innuere videtur, ipsos Montanistas sponte ab ecclesia ab-
 fcessisse. 1 Quæ ita conciliare studet laudatus Tillemontius: „Ainsi il
 „faut ou qv'ils aient prevenû la sentence de l'eglise, en sortant d'eux mê-
 „mes, ou qv'ils l'aient confirmée par leur obstination & en elevant autel
 „contre autel; ce que les plaintes de Maximille rendent le plus vraisem-
 „blable.,, Recte omnino. Epiphanius verba non sunt captanda, sed con-
 venienter explicanda. Nihil enim amplius indicat, quam Montanistas
 secessisse ab ecclesia, non tamen definiens, sponte suoque consilio an
 coacti & pulsi secesserint. Posterius autem aliunde constat, maxime
 ex eo, quod Maximilla queritur: *Διωκομαι ὡς λύκος*. Cum
 Asianis in condemnationem eorum consensit Serapion Antiochenus, qui
 in epistola sua apud Eusebium etiam alios episcopos adstipulantes nomi-
 nat. 2 Idem perhiberi video de Sotere atque Eleuthero Romanis, at-
 que colligi ex loco Tertulliani, quo Victorem dicit contra *antecessorum
 suorum auctoritatem* cum Montanistis conspirasse. Sed ex hoc loco ad-
 modum ambiguo nihil concludi posse, ipse agnoscit Tillemontius. 3
 Sed

98 Anonymus EUSEBII cap. 16. p. 187.

99 *Synodicum Pappi* in FABRICII *biblioth. Græca* tom. XI. p. 187.

100 TILLEMONT *memoires* l. c. art. 2. p. 36.

1 EPIPHANIUS hæc. XLVIII. c. 12. p. 413. c.

2 EUSEBIUS lib. V, c. 19. p. 186. Conf. TILLEMONT pag.
 43 & 127.

3 TILLEMONT l. c. pag. 39. art. 3.

Sed quid martyres Lugdunenses de hac lite ac spiritu vaticino judicaverint, non magis liquet. Eusebius enim eos, ait, 4 in epistola sua ad Eleutherum & ad Asiaticos suum judicium de controversia Montanistica proposuisse, pium omnino & orthodoxum, ac de pace ecclesiæ consuluisse. *Οἱ κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφοὶ τὴν ἰδίαν κρίσιν καὶ περὶ τῶν εὐλαβῆ καὶ ὀρθοδόξων ὑποτάσσουσιν, καὶ ἑλευθερώ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνης ἐνεκα πρεσβεύοντες.* Sed quale istud fuerit judicium, quidque in eo pro pace ecclesiæ scriptum fuerit, condemnati an defensi Montanistæ, non explicat dilucidius Eusebius, relinqvens locum eruditæ conjecturas & interpretationes quaslibet addendi. Itaque ista verba pro varietate studiorum suorum atque opinionum varie interpretantur, non concordēs inter se de natura ac de definitione orthodoxiæ ac pacis ecclesiasticæ. Alii enim illum demum vere orthodoxum esse opinantur, qui quam fortissime dissentientes oppugnat, lacerat, condemnat, implacabili odio persequitur; atque pacem ecclesiæ nulla re magis stabiliri credunt, quam exterminatione & strenua condemnatione dissentientium. Alii pacem foveri putant optime, si utraqve pars sibi mutuo ignoscit, & mutuum dissensum in quibusdam opinionibus patienter tolerat, modo capitales fidei doctrinæ maneat salvæ. Alii denique pacem tum demum stabilem ac bonam esse credunt, si novorum dogmatum placita substituantur antiquis opinionibus ac dissentientibus loco cedatur & fide. Inde ergo varia oriuntur interpretamenta de consiliis pacificis Gallorum. Pearsonus Cestriensis, ut rem certam affirmat, martyres Gallos scripsisse pro Montanistis. Eum confutat Tillemontius, atque, ut quilibet sponte hariolatur, cui genius Pontificii cœtus non ignotus est, contra contendit, eos contra Montanistas scripsisse, atque condemnationem abscissionemque eorum svasisse. Equidem, re diligenter perpensa, ita existimo, 5 Gallos de hac quæstione sic judicasse, ut quilibet vir prudens alius atque alienus a partium studio judicasset. Pie admonuerunt Montanistas, ut probe explorent spiritum suum, utrum ex deo sit ac deo digna

Q²

4 EUSEBIUS lib. V, cap. 3. p. 168. Conf. TILLEMONT note 3. p. 124 & Mr. BASNAGE Hist. de l'église, liv. III. ch. 2. §. 3. p. 121.

5 Eodem modo judicare videtur Ill. Pertschius l. c. §. 33. p. 364.

digna loqvatur; declararunt forsan, sibimet nonnulla in eo spiritu displicere, etiam sibi non probari illa jejunia, quæ ad utilitatem ecclesiæ nihil conferant: ac tandem adhortati sunt Eleutherum Asiaticosque, cum fidei capita salva sint, utne de istis exigui momenti rebus controversias turbasque excitent, potius homines illos suo sensu interim abundare patiantur, usque dum cum tempore resipiscere incipiant, utque interim amice cum eis ut fratribus agant, spe emendandi insanas ægrasque mentes. Hunc puto sensum nativum illius locutionis esse *ἡς ἐνεκα πρὸς βουεῖν*, *pacis gratia deprecari, pacem alteri svadere*. Videbatur enim pax ecclesiæ periclitari, schismatisque discordia metuenda esse, cum multi Asiaticorum ipseque forsan Eleutherus durius de illis hominibus sentirent atque fulmina minarentur. His igitur mitiora consilia proponi debebant. Fallor, an eadem prorsus locutione utitur Eusebius, ubi Irenæi iudicium de facto Victoris contra Polycratem commemorat. 6 *Ἀντιπαράκελευεται ὁ Βικτωρ ἰα ἡς ἐιρηνης καὶ ἡς πρὸς ἡς πλησίου ἐνωσεως καὶ ἀγαπης φρονεῖν*. Scilicet Irenæus Victoris sententiam de die Paschatos omnino probabat, Polycratis ritum repudiabat, tamen svadebat pacem, i. e. ut ipse Eusebius explicat, ne discordia propter dissensum in cerimoniis disseminetur schismatique locus detur. Eodem modo, eqvidem concedo, Galli confessores repudiaverint Montani somnia, tamen svaserint pacem & amicam tolerantiam.

Sic & aliæ ecclesiæ amicitiam Montanistarum retinuerunt, licet non probarent Paracletum Montani. Provoco ad Tertullianum: 7 *Communicamus, inquit, cum ecclesiis apostolicis, quod nulli doctrina diversa*. Atque iterum: 9 *Per Graciam & quasdam barbarias ejus, plures ecclesiæ virgines suas abscondunt. - non possumus damnare consuetudinem, utpote non extraneam, quia non extraneorum, cum quibus scilicet communicamus jus & nomen fraternitatis. Una nobis & illis fides, unus deus, idem Christus, eadem spes, eadem lavacri sacramenta. Semel dixerim, una ecclesia sumus*. Alio autem loco videtur indicare, 9
se

6 EUSEBIUS lib. V. c. 24. pag. 192.

7 TERTULLIANUS de *prescription*. cap. 21. p. 238.

8 Idem de *velandis virginibus* cap. 2. p. 193.

9 Idem de *de prescript*. cap. 36. p. 245.

se & cum Africanis ecclesiis & speciatim cum Romana apostolica tesseram amicitiae mutuam jusque hospitii & fraternitatis colere. *Roma, unde nobis quoque autoritas praesto est, cum Africanis quoque ecclesiis contesseratur.* Unde cognoscitur, ni fallor, antiquos Christianos mitius omnino egisse cum Montanistis, quam cum haereticis, hominumque in fide conspirantium leves tolerasse ineptias. Sed intercedit Tillemontius, 10 acutissimus vir, ac se videre negat, quomodo istud conciliari possit cum anathematibus, quae Montanistae *quaqua ex parte audiebant*, cum discrimine illo, quod ubivis Tertullianus inter suos & Psychicos constituit, denique cum separatis coetibus & congregationibus. Ipse nodum solvere molitur, dubitans tamen an & sibi & aliis satisfactorius sit: ait Tertullianum ista loqui in persona ecclesiarum, ad quas scribit, non de semet ipso. [Qu'ainsi il parle de cette paix & de cette communion par rapport à ces Eglises, non a lui en particulier, & que *communiamus* est comme s'il y avoit *communicatis*.] Difficultatem augeri animadverto, mecum reputans, ex consuetudine veterum non licuisse ecclesiis, etiamsi voluissent, communionem alere cum iis, qui ab ecclesiis suae provinciae ejecti fuerant. Cum igitur vix dubitari possit, quin Montanistae ab Asiaticis fuerint excommunicatione notati, videtur non amplius integrum fuisse vel Graecis vel Africanis ecclesiis in amicitia eorum perseverare. Itaque aut Tertulliani testimonia repudianda videbuntur, aut Anonymi, qui Montanistas e societate Christiana exclusos tradit. Utrumque durum videtur. Quid ergo? Dicam quid mihi in mentem veniat de illa Tertulliani gloriatione. Scivit sine dubio, Montanistas externa communione catholicorum carere, tamen confusus suae sectae orthodoxia, putavit internam quandam communionem ac societatem inter suos & illos vigere, quia *una sibi & illis fides sit, eadem spes, eadem sacramenta*, adeo ut hoc respectu *una ecclesia sint*. Maxime, ubi res ipsi erat, cum haereticis, quibus alia fides erat, hoc liqvido pronunciare poterat. Namque sine dubio catholici longe alio loco habuerunt Montanistas, quam haereticos, quemadmodum Montanistae vicissim catholicos

Q 3

cos

cos ut fratres aestimabant atque ab hæreticis distinguebant. Quod si cui hæc responsio atque interpretatio non satisfaciat, namque Tertullianus videtur omnino, non tam ad internam conjunctionem opinionum, quam ad externum *nomen fraternitatis* respicere, ille audacter mecum credat, in Africa non distinctos fuisse Montanistarum & Catholicorum cœtus, sed hos cum illis communicasse vere, neglecta quorundam rituum diversitate, atque his mediantibus, cum ecclesia Romana reliquisque apostolicis. Quin etiam aliquando immediate Præsul Romanus cum Montanistis communicavit. Hunc plurimi Zephyrinum, sed rectius Pagi & Tillemontius Victorem fuisse putant. 11 Is rogatus litteras pacis & amicitiae eis concessit, quas tamen postea revocavit a Praxeas quodam immutatus. At illi non quæsiissent catholici episcopi amicitiam, si abhorruissent a communione catholicorum, neque Victor eam junxisset, nisi exploratis eorum doctrinis ac moribus, orthodoxos reperisset atque injuste ab episcopis Asianis communione privatos fuisse existimasset. Fortasse tamen & hac in re, non bono animo, plus suæ utilitati ac factioni quam ecclesiæ legibus inserviit. Quoniam enim ipse lites habebat cum Asiaticis de Paschate, credidit se aut discordiam inter ipsos disseminaturum atque Montanistas cum reliquis Asianis commissurum, ut tandem divisus imperaret, aut se dissentientibus ægre facturum, societate cum eorum inimicis inita. Revocavit postea epistolas suas, non quidem, quod juste Montanistas ab reliquis Christianis notatos esse poenamque meritos crederet, sed, ut ex Tertulliano cognoscitur, ne antecessorum suorum existimationi noceret, quippe qui, ab Asiaticis adhuc amicis persuasi, in condemnationem illorum fortasse consenserant. 12 *Praxeas falsa de ipsis prophetis & ecclesiis eorum asseverando, & præcessorum ejus auctoritates defendendo, coëgit litteras pacis revocare.*

Præterea alio jam loco indicavi, 13 esse suspicionem, eamque non destitutam veri specie, tam S. Perpetuam & S. Felicitatem martyres fuisse Montanistas, quam illum qui eorum acta conscripsit. Tuetur præcipue Jac. Basnagius hanc opinionem, 14 considerans tum ecclasiarum

11 Vide supra §. XII. note 22. pag. 35.

12 TERTULLIANUS *adv. Praxeam* cap. 1. p. 634. C.

13 Supra §. XVIII, pag. 52.

14 BASNAGE H. E. lib. XVIII, ch. 9. p. 1062.

larum vatum, 15 tum amorem visionum & prophetiarum earumque recentiorum. 16 Atqui illæ fœminæ semper ab ecclesia catholica cultæ fuerunt earumque dies natalitius celebratus; quâ occasione S. Augustinus, neutiquam hæreticorum amator, sermonem elaboratissimum recitavit, & Acta illa, verbis quoque servatis, laudavit. Etiam Fulgentius, pariter Afer, nonnunquam ista Acta laudat & martyrum illarum fortitudinem admiratur. Quid ergo? si catholici pro veris martyribus agnoverunt eas, quæ de secta Montani erant; consequetur, Montanistas cum catholicis, saltem in Africa jus & nomen fraternitatis communicasse, quia communes habuere martyras. Vicissim, si quod Dodwellus contendit & Ruinartus, 17 Sanctæ illæ vere catholicæ fuerunt, eadem consequentia salva erit, quia Tertullianus istas martyres cum elogio citat. 18 Placet mihi effatum Weismanni, 19 qui in sententiam Balsagii propendit, tamen affirmat, eos saltem homines societate & communione verorum fidelium non indignos videri, in quibus tanta constantia, fides, charismata, parrhesia & exultatio reperiatur.

Addo unum adhuc ex Origine, ut appareat, Catholicos omnino aut divisos aut incertos fuisse in iudicio de Montanistis ferendo. *Re-*
quisiverunt

15 *Acta Perpetuæ* §. 20. p. 101. „Illic Perpetua quasi a somno exper-
gita, adeo in spiritu & in ecclasi fuerat, circumspicere cœpit, &c.

16 *Acta Perpetuæ* §. 21. p. 102. non solum contendunt, „*novas quoque*
„*virtutes unum & eundem semper Spiritum usque adhuc operari,* „ sed etiam,
quod catholicus non temere fecisset, novissimas visiones & prophetias antiquiori-
bus longe præferunt. Actor. præfat. p. 92. *Sed viderint,* inquit, *qui unam vir-*
tutem unius spiritus S. pro atatibus judicant temporum, cum majora reputanda
sint novitiora quæque ut novissima, secundum exuberationem gratiæ in ultima
seculi spatia deereta. Itaque & nos, qui sicut prophetias ita & visiones pariter
repromissas & agnoscimus & honoramus virtutes Spiritus S. ad instrumentum
ecclesiæ deputamus, &c. Nihil deesse videtur præter Paracleti Montanistici
nomen.

17 RUINARTI *acta martyrum sincera* pag. 90. edit. secunda.

18 TERTULLIAN. *de anima* c. 55. pag. 353. D.

19 WEISMANNUS H. E. *Sec. II.* p. 139.

quisiverunt sane quidam, utrum hæresin aut schismata oporteat vocari eos, qui Cataphrygæ nominantur, observantes falsos prophetas. 20

§. XXXVIII. Vicissim Montanistæ admodum placide & amice agebant cum catholicis, non retorquendo calumniam hæreseos, non reddendo anathemata, non denuntiando cœtuum separationem, adeo ut neutiquam videantur causam schismatis præbuisse. Tertullianus, qui tamen libris separatis quatuor oppugnat catholicos, nunquam hæreticos eos vocat aut criminum calumniis onerat, sed potius sollicite ab hæreticis distingvit. Sic initio statim ait: 21 *Nuptias hæretici auferunt, psychici ingerunt.* Et rursus: 22 *Sed est hoc solemne perversis & idiotis & hæreticis, jam & Psychicis universis, alicujus capituli ancipitis occasione adversus exercitum sententiarum instrumenti totius armari.* Ita quoque Fabium quendam, qui non recipiebat Paracletum Montani, nihilominus appellat *fratrem*, ei que librum suum de fuga dedicat, 23 ab eo de hac quæstione consultus. Ergo *jus & nomen fraternitatis* cum Catholico *communicat.* Idem Afer separatam librum ad martyras composuit, quo eos adhortatur, 24 ut sepositis illis rebus, de quibus inter catholicos & Montanistas disputabatur, concordiam inter se mutuo colant, atque communia pericula, communes carceres, communia tormenta concordî æque ac constanti animo perferant. Alioquin non insolitum erat, ut confessores catholici, qui cum confessoribus Montanistis in uno eodemque carcere vincti detinebantur, etiam ibi sacra sua certamina persequerentur atque ab se mutuo abhorrerent; quod Eusebius & sua ætate factum ait a Cajo & Alexandro Eumeniensibus, in carcere Apameæ ad Mæandrum, *διαφερόντως τε προς αὐτοὺς καὶ μὴ κοινωνήσαντες τελευτῶναι.* 25 Hoc prudenter dissuadet Tertullianus Afris suis, & ubi

20 PAMPHILI *apologia pro Origine* in OO. Hieronymi Tom. XI. pag. 117. H.

21 TERTULLIANUS *de monogamia* cap. 1. p. 673.

22 Idem *de pudicitia* cap. 16. pag. 735. D.

23 TERTULLIANUS *de fuga in persecutione* cap. 1. pag. 689.

24 Idem *ad martyras* cap. 1. pag. 155.

25 EUSEBIUS V, 16. pag. 183.

ubi de communi corona pugnandum sit, privatas inimicitias facessere iubet. 26 Cum igitur tantus vir tantum desiderium pacis atque concordiae testificetur & schismatis incommoda adeo moleste ferat, æquum omnino fuisset, ut & altera pars, deposito nimio rigore atque odio, eandem humanitatem Montanistis exhiberet. Satis durus alioquin esse solet Septimius erga hæreticos, eorumque societatem detestari ac fugere quam religiosissime; & ut inter virtutes ecclesiae veræ numerat *communicationem deliberatam*, 27 sic hæreticis vitio vertit, quod *pacem passim cum omnibus misceant*. 28 Quapropter non temeraria quadam levitate amicitiam cum Catholicis coluit, salvo dissensu in ritibus, sed ex firma persuasione, illum dissensum non esse tanti, ut vinculum fœderis Christiani discindere debeat.

Ex quibus omnibus id tandem efficio, Montanistas nec vere hæreticos fuisse, neque etiam initio a veteribus Christianis, si a quibusdam durioribus Zelotis discesseris, tales fuisse habitos.

§. XL. Quare non possum satis mirari, quo consilio quave deliberatione id fecerint Laodicensi patres, ut canone VIII. iuberent, Montanistas ad unionem catholicæ ecclesiae accedentes, καὶ ἡγιασθαι ἔτι καὶ βαπτισθῆναι: illi, qui canone VII. Photinianos non denuo baptizandos, sed chrismate solum confirmandos sanxerunt. Eadem sententia in Canonico Jure extat, & in Fulgentio Ferrando. 29 Scilicet dat veniam corvis, vexat censura columbas. Elias Ehingerus hanc epicrisin addit, quæ viri alias eruditi ignorantiam in historia ecclesiastica prodit: *Cataphrygæ erant impiissimi & scelestissimi hæretici, qui fere nihil cum religione Christiana præter nomen commune habebant. Ideo de novo in relig. Christiana instituendi erant, & recte secundum Christi institutionem*

R

tionem

26 Similiter judicat Weismannus l. c. §. 18. pag. 139.

27 TERTULL. *de præscription*. cap. 43. p. 248.

28 Idem ibid. cap. 1, p. 247. C.

29 Can. 52. Caus. 1. qv. 1. & can. 84. distinct. 4. de consecratione; it. FULGENTII FERRANDI *breviatio canonum* can. 178. in *Fustelli Biblioth. jur. canon.* p. 353.

tionem baptizandi. 30 O detestabilem calumniandi licentiam! Idem scriptor eos dicit, 31 *de Trinitate non recte sensisse & Christi divinitatem negasse, atque consensisse cum Paulianistis.* Tales omnino visi sunt Laodicens Patribus conscriptis, sed quo jure, lector jam ipse dijudicare poterit. Speciatim quod Ehingerus temere effutit, eos divinitatem Christi negasse, etiam si non satis eo confutari posset, quod veterum nemo hoc Montanistis objecit, tamen ideo ridicula calumnia esset, quod Montanistis Sabellianismum olim exprobratum fuisse constat. (vid. supra §. 12.) Atqui Arianismus & Sabellianismus mutuo se tollunt. Denique valde mirandum esset, si Montanistæ tam cruentam notam a Laodicens accepissent, qui ipsi suspicionem habent Arianismi. Namque Pagius jam observavit, illud concilium celebratum fuisse ab Theodosio aliisque Eudoxii asseclis; qui divinitatem Christi impugnabant. 32 Atque hac consideratione magis confirmatur mea conjectura, 33 vel potius Wormii & ante hunc B. Strauchii nostratis, 34 Montanistas non aliam ob causam fuisse Sabellianismi postulatos, quam quod orthodoxi oforesque errorum Arianorum essent. Quare desino jam mirari atrocitatem sententiæ a Laodicens adversum illos latæ. At vero eodem modo Constantinopolitana prima synodus canone VII. veniam dat Arianis & Macedonianis, rursus autem tingendos decernit Eunomianos, Sabellianos & Montanistas. Et Basilius M. baptismum Montanistarum repudiat, 35 quia tingant in Patrem, Filium & Montanum. B. Strauchius & Tillemontius, 36 qui istos canones expendunt, inde colligunt,

30 EHINGERI *collectio canonum*, Wittebergæ 1614. in 4. edita pag. III.

31 Idem ad Nicenum can. XIX. pag. 51.

32 PAGI *critica* anno 314. §. 25. p. 377.

33 Supra pag. 37.

34 B. STRAUCHII *diff. cit.* §. 9. pag. 14.

35 BASILIUS M. citatus a Gundlingio in notis ad concil. Laodic. pag. 90.

36 TILLEMONT. tom. II. Part. III. p. 61. 62. & B. STRAUCHIUS *diff. cit.* §. 10. p. 16. itemque B. BUCHERUS noster *diff. de enthusiamo Montani* §. 2. pag. 6.

colligunt, Montanistas fortasse succedente tempore adulterasse ipsam formulam baptismi, aut quosdam eorum defecisse ad Antitrinitarios. Recte ita concluderetur, si illud certissimum esset axioma, canones conciliorum semper justissimos & æquissimos esse. At nobis exploratior jam est historia sectæ Montanisticæ, quam aut bona fides aut æquitas patrum Laodicenorum & Constantinopolitanorum, ut certius possimus concludere, hos neque satis justos fuisse erga Montanistas, neque sufficientem habuisse notitiam ipsius sectæ. Si mitissime judicare volumus, unum est, quod ad eos excusandos faciat. Semper in Asia moris fuerat, ut quicumque aut ab hæresi aut a schismate ad ecclesiam catholicam transfiret, denuo tingeretur. Id enim Firmilianus Cappadox & Helenus Tarsensis contra Stephanum Romanum contenderant. Quare sine dubio & Montanistæ, si catholicam communionem amplectebantur, in Asia rebaptizari consueverant. Hanc igitur veterem consuetudinem de antiqua secta Montanistarum Laodiceni Patres confirmabant novo decreto. Sed de Photinianis & Arianis, quippe novis sectis, nihil adhuc consuetudine præscriptum erat, & fortasse bonæ causæ Patribus illis erant, quibus impedirentur, ne in hos idem statuerent. Nescio, an ista responsio æquitatem Patrum in tuto satis collocet: namque, ut mihi quidem videtur, mutata semel consuetudine, quoslibet promiscue sectarios iterum tingendi, mutari etiam debuisset respectu Montanistarum. Atque, etsi tingi quoque debuissent, cur in religione Christiana denuo institui (κατηχεῖσθαι) debebant, quasi aut ignorantes aut negantes præcipua dogmata fidei? Quare non video, quomodo canones illi aut ab ignorantia aut injustitiæ suspicione satis vindicari queant.

Elucet igitur ex omnibus, Patres Seculi IV. nullam omnino habuisse cognitionem Montanistarum, ita ut fere conjiciam, jam tunc hancce sectam penitus intermortuam defecisse, atque nunquam ullum extitisse hominem, qui ab eis ad catholicos deficiens, bonos Patres meliora docuisset. Ipse Epiphanius, qui tamen melius cæteris eorum sacra exploravit, eos turpiter confundit cum Quintillianis, credo eam solam ob causam, quia Quintilla mulier nugatrix fuerat, quemadmodum Maximilla & Priscilla inter Montanistas. Atqui contra hæreticam illam mulierem ipse Tertullianus in libro de baptismo

stomachatur. 37 In Africa jam Sec. IV. secta illa penitus extincta erat, ut cognoscitur ex Optato Millevitano, 38 ita ut ipsum nomen ignoraretur. Hic enim Afer contra Parmenionem Donatistam disputans, cum deridet, quod extinctas sectas atque inter has etiam Montanistas laceffiverit. *Hereticos cum suis erroribus mortuos & oblivione jam sepultos quodammodo resuscitare voluisti: quorum per provincias Africanas non solum vitia, sed etiam nomina videbantur ignota, Marcion, Praxeas, Sabellius, Valentinus & ceteri usque ad Cataphrygas. Ut quid bellum cum mortuis geris, quod ad negotium temporis nostri non pertinet.* Nihilo tamen fecius Epiphanius hanc sectam suo ævo floruisse, longe lateque dispersam, affirmat, 39 per Galatiam, Phrygiam, Ciliciam, Cappadociam, atque Constantinopoli. Eorum propagines Ancyrae Galatiæ reperit Hieronymus. 40 Et Gregorius Nazianzenus superesse omnino testatur, atque in ritibus ac doctrinis parum differre a suis maioribus. 41 Ἡ Φρυγῶν εἰσέτι καὶ νῦν μανία θελητῶν τε καὶ θελημένων μικρὰ τοῖς παλαιοῖς παραπλησία. Sit ita: superfuerint fortassis exiguo numero in Phrygia: tamen vetustos Patres, credo, aut nullo prorsus aut perfunctorio labore eorum sacra examinasse, contentos eis, quæ fama vetus de iis nuntiaverat, aut incerti rumores de iis vulgo perhibebant.

§. XLI. Prius adhuc, quam desinam, lubet unam excutere quæstionem, an aliquid Montanus vel ipse vel affectu ejus librorum conscripserint. Consilio quidem prætermittam singularem Davidis Blondelli & Sudorii 42 conjecturam, 43 qui Montanum credunt autorem

37 TERTULL. de baptismo cap. I.

38 Optatus de schismate Donatistarum lib. I. §. 9. pag. 8. edit. tertie Du Pinianæ.

39 EPIPHANIUS I. c. §. 14. pag. 416. A.

40 HIERONYMUS præfat. comment. in Galatas lib. II. pag. 143. OO. Tom. VI.

41 GREGORIUS Naz. oratione XIV. p. 221. B. Tom. I. edit. Billii. Conf. TILLEMONT I. c. p. 75.

42 JEAN LE SUEUR hist. de l'église. anno 144. p. 466.

43 Vid. OUDINUS de scriptor. eccles. Tom. I. p. 166. FABRICIUS Biblioth. græca Tom. I. lib. I. c. 33. §. 16. p. 224.

rem esse librorum Sibyllinorum, qui hodie extant. Namque oppido incertam esse puto ac fere temerariam. Potius id investigabo, an Montanus prophetias vel suas vel suarum mulierum litteris consignaverit. Ita certe svadet Theodoritus: 44 *Μοντανος τὰ τῶν (προφητῶν) συγγράμματα προσηγορεύσε βιβλῆς*. Ita etiam credit Tillemontius 45 & Ven. Walchius, 46 rati, Epiphanium iisdem scriptis usum fuisse. Atque hoc ipsum diserte confirmat ipse præsul Cyprius, 47 qui verba Montani ex ejus prophetia adducit: *λέγει γὰρ ἐν τῇ ἐαυτοῦ λεγομένῃ προφητείᾳ*; idemque non uno loco ipsa Maximillæ verba transcribit, ut necesse sit, aut hanc *Prophetiam* continuisse Montani & mulierum oracula conjuncta, aut Maximillam etiam librum reliquisse. Interim miror, Tertullianum nuspiam librorum horum meminisse, qui tamen passim sententias vatum ipsis verbis transcriptis recitat.

§. XLII. Erit etiam emolumentum quoddam non vile, quod ex nostra consideratione Montanicæ sectæ in omnes antiquitates ecclesiasticas redundet. Minus negligetur, minus repudiabitur fortasse Tertullianus, si Montanistas non adeo malos fuisse constiterit. Insignis enim est hujus scriptoris utilitas, in quamcunque partem antiquitatum Christianarum oculos conjecerimus, ut nec possimus ejus testimoniis sine damno nostro carere, neque in quibuslibet quæstionibus, quæ ad sacra veterum attineant, ab eo non erudiri. Vere *πολυγράφος* est, cujus tanta volumina librorum habemus, (plura autem scripsit,) quanta nullius vel supparis ei vel antiquioris, sive græci sive latini. Latinorum etiam non solum primus est, sed etiam *facile princeps judicandus*, ut loquitur Vincentius Lirinensis. 48 Idem vir fuit vere eruditissimus, in litteris æque profanis ac sanctioribus: *felix scripturarum interpres*, *fortis*

44 THEODORITUS l. c.

45 TILLEMONT tom. II, parte 3. art. 5. p. 47.

46 WALCHIUS l. c. §. 30. p. 890.

47 EPIPHANIUS hæc. 48. cap. 10. p. 411. C.

48 VINCENTIUS LIRIN. *communitorio* cap. 24. Conf. *Journal des Savans* l'an 1678. num. 35. p. 439.

fortis hæresium destructor, pius virtutum commendator, acutissimus disputator, ut *ad consensum sui, quos suadere non potuerit, impellat*, cujus quot pene verba, tot sententiæ sunt, quot sententiæ tot pondera, tot fulmina, tot victoriæ, gravis & interdum rigidus morum censor, fidelis doctrinarum Christianarum explanator, strenuus religionis nostræ defensor & nugacitatis paganæ non inficetus derisor, qui, quæ docet, ea non solum robustissimis argumentis confirmat, sed etiam luminibus historiarum collustrat, & litterarum humaniorum condimentis exornat. O quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! *Nempe omnem philosophiam, loquitur Vincentius, & cunctas philosophorum sectas, autores, assertoresque sectarum omnesque eorum disciplinas, omnem historiarum ac studiorum varietatem, mira quadam mentis capacitate complexus est.* Ipse quoque Hieronymus, alias parum æquus Tertulliani æstimator, non dubitat eum inter assertores religionis Christianæ primo loco ponere, ejus laudare eruditionem & admiratione plenus exclamare: *Quid Tertulliano eruditius, quid acutius? Apologeticus ejus & contra gentes libri cunctam seculi continent disciplinam.* 49 Quam ingeniosus denique, quam facetus, quam jucundus, quam eloquens in ipsa brevitate, ut sine commotione animi vix unquam legi queat. Subobscurus quidem sæpe, quia minus verborum quam rerum fundit, sublimiusque cogitat quam eloquitur, tamen hæc ipsa concisa ac pressa locutio decora, & jucunda. Non infavari enim oblectatione afficitur legentium animus, si per istam obscuram verborum barbariem quasi perrumpunt & nobilissimos excelsosque cogitationum sensus istis involucris tectos assequuntur. Interim satis certum est, istam obscuritatem multos lectores deterrere, & ut jam Lactantius dixit, 50 multum imminuere de celebritate scriptoris & pretio librorum ejus. At quis quæso scriptorum omni ex parte perfectus est? Tam præclaro igitur

49 HIERONYMUS *epistola* 84. *ad Magnum* p. 622. OO. Tom. III.

50 LACTANTIUS *institut.* lib. V, cap. 1. *Septimius quoque Tertullianus fuit omni genere litterarum peritus; sed in eloquendo parum facilis & minus comis & multum obscurus fuit. Ergo ne hic quidem satis celebritatis invenis.*

tur & docto autore ubivis fere cum fructu nostro uti possumus: sive de placitis & ratis sententiis religionis veterum Christianum disputamus, sive de ritibus priscae ecclesiae quaerimus, sive haereticorum antiquorum errores cognoscere cupimus, quos quidem mihi videtur & sincerius pleniusque referre, quam ceteri haesum enarratores, & fortius subtiliusque confutare. Ubivis nos instruit abundantissime & luculentissime, & quasi promum condum locupletissimum omnis notitiae veteris nobis aperit.

Verum enim vero, si conditionem sectae, ad quam postea defecit, mente recogitamus, si praedictio odii occupati haeretici eum fingimus, si cuncta ejus merita crimine haesum non pollui sed obfuscare ac deleri penitus putamus, multum sine dubio de auctoritate ejus detrahemus ac magistrum non admitteremus. Negabimus, ex eo veterum Christianorum placita ratasque sententias cognosci posse, quia Montani, non Apostolorum, doctrinam proponat. Quae de ritibus ac ceremoniis cultus publici tradit, putabimus non in coetu catholico sed Montanicis conciliabulis fieri consuevisse. Sic inutiles credemus nobis fore tam praestantes ejus libros, ex quibus disci nihil possit, nisi quod ad sectae Montanae historiam spectet. Sic brevi responso auctoritatem testimonii ejus eludemus cum Hieronymo: 51 *non est homo de ecclesia.* Satis contemtim, ne dicam procaciter. Quasi nemo audiendus sit, nisi sacrorum nostrorum homo. Quam sapientius multo Cyprianus, qui & frequentissime lectitabat Tertullianum, eumque καὶ ἑξοχὴν magistrum suum appellabat. 52 Salva res est. Parum nocebit Tertulliano fuisse Montanistam, & libros suos omnes scripsisse jam Montanistam, quod mihi facile persuasit Hofmannus meus 53 & lectio libro-

51 HIERONYMUS *adv. Helvidium* cap. 9. p. m. 315. G. Tom. II. „*In quibus sciulus sibi visus, (Helvidius,) Tertullianum in testimonium vocat* „*& Victorini verba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil amplius dico,* „*quam ecclesiae hominem non fuisse. De Victorino vero, &c.*

52 HIERONYMUS *in catalogo scriptorum* cap. 53. pag. 17. edit. Auberti Miræi.

53 JOH. WILH. HOFFMANNI *diff. omnia Tertulliani in Montanismoscripta videri*, edita Wittebergæ 1739. Hic autem non modo originem vulgaris

librorum confirmavit. Bene ait Nic. Rigaltius: 54 *Graviter feramus gloriantes hæreticos tam strenuo fidei Christianæ propugnatore, quem nec ipsi suum jure ullo dicere audeant, si tantula clementia nostrum nobis servare velimus.* Habemus clementiæ vel æqvitatæ potius causam, quæ nobis servet Tertullianum & utilitatem ex eo capiundam non præscindat. Scilicet declaravimus, Montanistas non fuisse hæreticos, nec dissensisse a catholica ecclesia in ullo capite fidei, nec ritibus aliis usos fuisse: eaqve ipsa, quorum causa cum catholicis suorum temporum collisi fuerunt, partim pauca esse, partim minuta, partim ea, quæ ab aliis etiam catholicis Patribus retro & post credita fuere, & quæ præterea facile a perito historiarum internosci possunt a communibus Christianorum vel sententiis vel ritibus. Sic integer nobis manebit Septimius & locupletissimus testis, qui non minus audiri debeat, quam Justinus aliquis aut Clemens aut Cyprianus.

Hæc de Montanistarum secta commentari potui, diversa quidem fortasse a receptis vulgo opinionibus, tamen, ut puto, non valde diversa a veritate. Ea si non displicere eruditæ intellexero, alio tempore historiam vel Simonianæ vel Marcioniticæ sectæ tentabo.

S. D. G.

ris erroris retexit, nempe locum Hieronymi, l. c. ubi Tertullianus alia specialiter contra ecclesiam, alia adversus alios scripsisse proditur, quod ita acceptum vulgo fuit, ac si cœtera, quæ non proprie adversus Catholicos edidit, adhuc catholicus scripsisset; sed etiam partim ex ipsorum librorum locis, partim ex temporum computatione demonstravit, omnes in universum libros post secessionem ab ecclesia editos esse.

54 RIGALTIVS præfat. OO. Tertull. pag. I.

Wernsdorf, Gottlieb,

Gottlieb Wernsdorffii de montanistis seculi II. vulgo creditis haereticis
commentatio historico-critica qua eorum vaticinia, opiniones verae et
disciplina proponuntur et a falsis accusationibus liberantur

Gedani 1751

4 Diss. 5063#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11028570-6

VD18 10328807-003